

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KNUD BOKKENHEUSER

INDRE BY

2DET OPLAG

H. HAGERUPS FORLAG - KØBENHAVN

1 9 1 9

BIANCO LUNOS BOGTR. KRHVN.

København Anno 1611.

FØRSTE AFSNIT.

JEG kender min Fødeby ud og ind; sæt mig, hvor du vil, og jeg skal finde Vej! — saaledes siger de fleste Københavner, selv om de maaske dog nu til Dags kunde have vanskeligt nok ved at hitte Rede i det Chaos af nye Gader, der efterhaanden omspænder og overspinder vore Forstæder, hvor den ene gamle idylliske Have efter den anden har veget Pladsen for store Kaserner, som ganske vist byder eventuelle Lejere alle Nutidens Bekvemmeligheder og en Udstyrselegance, der dog hyppigt er ret forloren, men som berøver vor kære By dens grønne Præg. København bliver en Storstad med alle en saadans Fordele og Skyggesider. Men selv om vi rykker de gamle Træer op med Rod, saa rykker vi dog aldrig vore Minder ud af den ægte Københavners Hjerter. At elske sin By er ensbetydende med at elske dens Fortid, dens Historie og haabe paa dens Fremtid. Men hvor mange er de Københavner, som virkelig, naar de travle haster igennem Staden pr. elektrisk Traad eller paa Apostlenes Heste, husker paa, at de træder paa Minderne,

at disse raaber og kalder paa dem fra de gamle Huse, at de saa at sige spirer op af Brostenene? Vi gaar — siger et gammelt, sandt Ord — kun paa Thorvaldsens Museum, naar vi har Besøg fra Provinsen, og saa er vi maadelige Vejvisere. Lad det nu gaa, skønt vi ikke rigtig godt kan være det bekendt; men at vi til daglig gaar forbi det Friluftsmuseum, som Historien har gjort vor gamle By til, uden at vi ænser det, — ja, det er noget, som en Ven af vor By og dens rige Minder ikke kan forstaa, fordi han ved, at Fordybelsen i Enkelthederne netop giver et Bidrag til Byens Fysiognomi, der er saa rigt og afvekslende, at der fødes ny Kærlighed af hvert Minde.

For at have et Udgangspunkt, lad os da begynde ved *Holmens Kirke*.

Ja, det ved vi jo alle, at den er bygget af *Christian den Fjerde*, og at det »R. F. P.«, der staar paa Gavlen, ikke betyder »Riget fattes Penge«, men »Regna firmat pietas« (Fromhed fæstner Rigerne). Men hvem tænker paa, at den stolte Holmens Kirke, hvis Kongeport — lige for Nikolajgade — er en af de skønneste Prydelser, vor By ejer, oprindeligt var en Ankersmedie paa Bremerholm, som Kong Christian omdannede til Kirke, da der ikke var andet Sted for Holmens Folk at holde Gudstjeneste i end et Arbejdsskur, hvor man plejede at spise sin medbragte Frokost? Paa Grund af denne sin Tilblivelse er Kirken ikke orienteret paa sædvanlig Vis, men ligger i Nordøst-Sydvest, med Koret i Sydvest. — Kigger vi ind paa *Holmens gamle Kirkegaard*, opdager vi en glat, trekantet Sten, hvorpaa Navnet »*Jens Wadum*« spørger, om vi ogsaa ved, hvad den betyder. Men hvor mange aner nu, kun 100 Aar efter at Stenen er rejst, hvad den skal minde om? Det var i Aaret 1805, at denne Mindesten rejstes. Herom siger *Jonas Collin* i »Borgervennen«: »Det var den 14. April 1804, at hans Virken her nede ophørte. Aarsdagen efter satte nogle faa Venner et simpelt, men betydningsfuldt Minde over hans Grav paa Holmens Kirke-

gaard: en ligesidet Pyramide af Granit, hvorpaa staar: »Jens Wadum«. Hvem var da denne mærkelige Mand? *Rahbek* fortæller om ham og hans Virksomhed, og han ejer ikke Lovord nok for ham. Han var Politiker, og han havde en Vindueskrog i »Drejers Klub«, hvorfra det frisindede Partis Parole udgik; han kom gerne derop om Eftermiddagen, stoppede en Pibe, fik »en Liter Vin« og spadserede op og ned ad Gulvet, til han fandt en Mand, han kunde tale med. Naar Samtalen da naaede et vigtigt Punkt, trak han sit Offer ind i Vinduesfordybningen, og de Ord, der blev sagte her, regnede Samtiden for lige saa vigtige som de, der blev sagt i Kongens Raad; thi her skabtes »den offentlige Mening«. Wadum, som var ansat i Rentekammeret, fik paa den Maade lige saa stor Indflydelse paa Bonde-reformerne som alle de Mænd, hvis Navne nu pranger paa Gadehjørnerne ude omkring Frihedsstøtten. Til Tider var han mindre velset i ledende Kredse; og der var en Tid, da man tænkte paa at lukke Klubben for hans Skyld. »Tilskueren« 1804 siger i Datidens blomstrende Sprog ved hans Død:

»Det var en Mand, tænkte som en Mand, granskede som en Mand, søgte som en Mand det godes Løn i det gode selv, holdt som en Mand Skridt med sin Tid, naar den gik frem, men stod som en Mand fast ved det gamle, naar den kom paa Afveje, var ophøjet over hine Tiders kaade Sansculottismus og nærværendes fejge Øjentjeneri — sagde sin Mening lige ud —. Man maatte for hans Regning sætte en Mængde kraftfulde Ord, der ofte gik fra Mund til Mund i hans Kreds.«

En saa mærkelig Mand hviler altsaa under denne Ligsten. Og vi ved tillige om ham, at han paa Grund af medfødt Beskedenhed aldrig steg højt; denne Beskedenhed gav sig allerede Udslag, da han tog teologisk Embedseksamen. Det var dengang Skik, at man i Forvejen sagde til Professorerne, om man vilde eksamineres til Laud, Haud eller Non. Det var et Tegn paa »kristelig Ydmyghed« kun at lade sig eksaminere til

Non, og vi maa jo antage, at dette ikke var et Skalkeskjul for Wadum, der fik Non; han skildres nemlig altid af sin Samtid som »Tænkeren, mod hvis Pande mangen anden gned sin« for elektrisk at faa meddelt de geniale Tanker. Hvorom alting er, den beskedne Mindesten ved Holmens Kirke staar med Rette til Minde om en Mand, som Samtiden beundrede, og om hvem vi kun kan erkende, at han havde god Indflydelse. Som Digter var han meget lille — han skrev en skrækkelig Ode til Indfødsretten, — men som Politiker betød han betydelig mere end mangen en nu, derfor bør vi ikke gaa hans Mindesten forbi i Ligegyldighed.

Kirkegaarden omkring Holmens Kirke er ikke den oprindelige. Den laa et godt Stykke derfra, omtrent hvor nu Det kongelige Teater ligger. Man har jo Trang til en Kirke, før man faar Brug for Kirkegaarden, og da »Skipperboderne« — de mange Smaagader, der nu ligger mellem Holmens Kanal og Østergade — befolkedes, maatte Kirken naturligvis følge efter. Først et halvt Aarhundrede senere anvendte man Urtegaarden deromkring til Begravelse, sandsynligvis fordi det R. F. P. paa Kirken alligevel fik den ominøse Betydning, og der manglede Penge. En Grav for »et stort Lig« kostede 2 à 3 Rigsdaler, for »et lille Lig« 3 Mark. Det var billigere at komme i Jorden da end nu.

Ser vi os om paa den lille Kirkegaard, opdager vi lige bag Gitteret en Sten, der bærer Indskriften: *Admiral H. C. Sneedorff 1759—1824.* Det var den Mand, som organiserede Undervisningen for vore Søkadetter og navnlig sørgede for, at de ved Øvelsestogter — det har været i Brug siden — lærte at manøvrere til Søs. Samtidig med, at han var stræng militær med Fordringen om Lydighed og Orden, var han en fortræffelig Pædagog og i høj Grad afholdt af sine Kadetter. Det kom vel noget af, at han — til Husbehov — var Poet ved Siden af Officer. I sine Taler til Ungdommen kunde han lade sig henrive til en lyrisk Flugt, der mulig nu falder lidt svulmende, men viser, at han var en Mand med

Hjerte. I sine Viser var han jævn og sund; den berømteste, han skrev, var vel nok den til »Drejers Klub«, da den flyttede ind paa Østergade 54:

I Axelstad der stander en Gaard.
saa strunk udi østere Stræde,

Mange saa i ham *Johs. Ewalds* Arvtager.

Mærkeligt nok deler Sneedorff Skæbne med sin Side-
mand paa Kirkegaarden, Admiral *Wleugel* (det ud-
tales »Flygel«), deri, at de begge var højtstaaende
Officerer baade i 1801 og 1807, men ingen af dem kom
til at deltage i Kampene. Derimod var det Sneedorff,
der affattede Rapporten om Slaget paa Reden for
den saarede Olfert Fischer. — Vi kan ikke forlade
Holmens Kirke, før vi har aflagt en lille Visit paa »Hol-
mens Urtegaard«, den lille Korskirkegaard, der mest
kendes ved den af Grosserer *Puggaard* skænkede nyde-
lige lille Statue af Tordenskjold (af *Bissen*). Her fin-
des Grave, der dækkes af Vedbend, og til hvilke der
knytter sig Historie. En enkelt af dem ejer ingen Sten,
men hvis den var der, vilde der staa: »Herunder hvi-
ler den salige og velbyrdige Jomfru *Agnete Sophia
Budde*, saligen i Herren hensovet her i Kiøbenhaffn
5. Septembris Anno 1678. Gud gifve hende med alle
hellige och udvalde en glædelig och ærefuld Opstan-
delse paa den yderste Dommedag. Amen!«

Den Sten har nemlig staaet derude paa Graven,
men ved Kirkens Istandsættelse 1872 blev den ind-
muret inde i Kirken. Hvem skulde ane, at denne Sten
bringer Bud om en frygtelig Tragedie? Hermed hæn-
ger det saaledes sammen: I det Herrens Aar 1678 le-
vede her i Københavns to adelige Damer, *Birgitte Skeel*,
Enke efter *Christoffer Parsberg*, og *Regitze Grubbe*, Enke
efter Christian den Fjerdes udsvævende Søn, *Hans
Ulrik Gyldenløve*. De boede ved Siden af hinanden
paa Østergade, og et Vindue vendte ud fra den enes
Gaard til den andens. Det Vindue syntes nu *Regitze*
ikke om, men *Birgitte* vilde ikke lade det flytte. Da

hun var den fornemste, fik hun ogsaa sin Vilje, og ved Hoffet var hun endda tarvelig nok til at lade Regitze Grubbe mærke, at hun gik foran hende i Rangen. Herover kom Fjendskabet, og Fru Grubbe maatte have Hævn. Hun vendte sig da til den syttenaarige, adelige Jomfru Agnete Budde, der paa den Tid var Selskabsdame hos Birgitte, Skeel og maa have været en god Portion letsindig; hun fik hende overtalt til at forgive sin Frue med Rottegift. Sammensværgelsen blev imidlertid opdaget, og medens den fornemme Anstifterske gik uantastet omkring, blev den ulykkelige unge Pige kastet i Blaataarn. Hun kan dog næppe have haft nogen dybere Følelse af det kritiske i Situationen; thi *Leonora Christina*, som dengang paa femtende Aar sad i *Blaataarn*, siger herom i sit »Jammersminde«:

»Dette Aar, Paaskedag, blev Jomfrue Agneta Sophie Budde ført herind i Taarnet. Hendes Fængsel var ovenover mit inderste Rum. Hun blev beskyldt for at ville have med Gift ombragt Grevinde Skeel, og som hun var et ungt Menneske og havde en Pige, som skulde betjene hende, som og var ung, saa støiede de saa om Dagen, saa jeg havde liden Rolighed for dennem. Jeg talte dog intet derom, mente, at hun blev vel stille, naar hun formærkede, at det vilde gielde Døden, men ney, hun var lystig til Dagen før hun blev rettet«.

Den Kvinde, som var med hende, hed *Lucia*; hun havde bragt hende Giften fra Regitze Grubbe. Lucia, der ikke var adelig, blev pinlig forhørt, og skønt hun desuden fik Kød, der krøb af Maddiker, saa Leonore Christina i Smug sendte hende spiselig Mad, vilde hun intet tilstaa. Derimod gik Agnete Budde til Bekendelse og blev dømt til Døden. Højesteret stadfæstede Dommen, og den 5. September 1678 om Morgenens maatte hun »siddende paa Slotspladsen paa en Stol over et paa Jorden udbredt rødt Klæde«, lade sit unge Liv for sin Brøde, hvorpaa hendes Lig blev nedsat i Holmens Kirkes Urtegaard uden Præsts Tjeneste. Lucia blev i Blaataarn for Livstid, men den, der burde

have haft Straffen, Regitze Grubbe, slap med at blive forvist til Bornholm, hvor hun døde 1689.

Hverken Ligstenen inde i Kirken eller Graven herude paa den lille, fredelige Plet minder om den ulykkelige 17-aarige Piges tragiske Skæbne; vi haster forbi, og selv om vort Øje imellem falder ind bag det smukke Smedejernsgitter, tænker vi ikke paa, at denne Stump

Søkortarkivet ved Holmens Kirke.

Jord gemmer Historie, som ganske vist dengang, da en Dødsdom hørte til Dagens Regel, var mindre bemærkelsesværdig end nu, men som dog vakte Bevægelse i hele Hovedstaden. Det er et vemodigt Billede af denne unge, livsglade Jomfru, som maatte bøde saa haardt for en andens Brøde, der her opruller sig for os, og saa kom det hele af et Vindue paa Østergade!!

Det er mærkeligt, at Holmens Kirke er en af de faa ældre Kirker i Byen, der har undgaaet at lide Skade

ved Byens mange Ildebrande, Belejringen og ved Bombardementet; baade i 1658 og 1807 slog dog flere Bomber ned i den uden at gøre større Skade.

I 1705 opførtes det store Gravkapel i italiensk Stil, som ved Siden af Kirkens Indre hører til det ejendommeligste ved hele Bygningen. Her findes i hele Kapellets Bredde Sølhelten *Niels Juels* Ligkapel med et pragtfuldt Marmormonument med hans Buste og 8 Relieffer, som forestiller hans vigtigste Sejrvindinger og Vers af selveste Thomas Kingo; i Kapellet staar ogsaa hans Hustru *Margrete Ulfeldts* og hans Sønners *Knud og Gregers Juels* Kister.

Længere ned i Kapellet staar *Peder Tordenskjolds* mere beskedne Kiste, hvis Indhold Nordmændene saa gerne har villet tage fra os. Monumentet over dette er af langt yngre Dato end selve Kisten; det er udført i 1817 af *Dajon* efter Tegning af Stadsbygmester *Malling*, og den sorte Marmorsarkofag, som samtidig blev anbragt uden om den oprindelige Kiste, har hentet sit Marmor fra Frue Kirkes tidligere Alterbord.

Der hviler mange andre Berømmeligheder her i dette stille og kølige Kapel; vi kan i Flæng nævne Overkammerherre *A. W. Hauch*, Digterens Onkel, der døde 1838, og hvis Navn vel nok nærmest er knyttet til hans Ledelse af Det kongelige Teater; hans Dygtighed til at lede de mange Embeder, der var ham betroet, og hans ligefremme Elskværdighed berømmes af hans Samtid, selv om hans Modstandere, der navnlig harmedes over hans store Økonomi, nok holdt af at istemme Digteren *Prams* Satire over ham, hvori det hedder, at han

*var lige glad, naar kun Møllen gik rask,
om det, den maled, var Mel eller Mask;*

som Fysiker havde han stor Betydning for denne Videnskab, og hans Interesse for denne Videnskab gik som bekendt i Arv til hans Brodersøn.

I Kapellet hviler ogsaa Komponisten *Niels W. Gade*, som var Kirkens Organist fra 1858 til sin Død 1890. Det var under hans Auspicier, at Kirkens nuværende skønne Orgel blev bygget, og han elskede det og sin Gerning der overordentlig højt.

Holmensgade inden Branden.

Af andre Kunstnere gemmes Støvet af Kammer-sammer *Peder Schram* († 1895), af Det kgl. Teaters Bygmester *Ove Petersen* († 1892), og Arkitekterne *G. F. Hetsch* († 1864) og *C. F. Hansen* († 1845) her, ligesom den berømte Skibskonstruktør *Henrik Gerner* († 1787), hvis Navn særlig er knyttet til Dokken paa

Christianshavn, har fundet sit sidste Hvilested her. I et Værelse i Kirkegangen ud imod Korskirkegaardens opbevares endnu de Pengetavler, der til for en Del Aar siden ombares under den første Salme efter Prædikenen for at indsamle Penge til Kirken og de fattige.

Udenfor Kirken er rejst et Monument for Biskop over Sjælland *B. J. Fog*, der i mange Aar som Holmens Provst samlede en stor Menighed om sig ved sin fængende Veltalenhed. Hvor dette Monument nu staar, laa til engang i Halvfjerdserne Søkortarkivet, til det blev flyttet ud i Grønningen.

Vandrer vi nu fra Holmens Kirke ned imod den gamle Bys Hjerter, husker vi, at Husene ved Holmens Kanal var de første, som fik Numre, hvorfor de kaldtes »Numrene«; vi gaar saa i de gamle »Skipperboder« og tænker ikke over, at Admiralgade har sit Navn af, at »Admiralgaarden« i gamle Dage var anbragt her, meget bekvemt lige ved Holmen, og vi lægger heller ikke Mærke til, at Gaderne netop har Navn efter de Væsener, der befolker Havet — Ulke — (nu Holmens-) gade, Laksegade, Hummergade, Delfinstræde (nu Dybensgade efter det Dyb, der blev udfyldt ved Gadens Anlæggelse), og vi kommer hen til Nikolaj-Taarn, hvor vi mindes, at her er »Hvælvingen«, den lille buede Gennemgang gennem Taarnets ene Stræbepille; den brugtes som Gennemgang for Fodgængere i de Tider, da der fra Husrækken for Enden af, hvor nu Papirhandler *Petersens* »Hvælvingen« ligger, sprang et usselt lille Hus frem, der næsten spærrede Passagen. Det blev ødelagt af Pøbelen under Optøjerne ved *Struensees* Fald.

Hvor underligt, at det varede saa længe, inden Københavns Borgere efter Ildebranden 1795 tog fat paa at genrejse Nikolaj Kirke og Spir! Det var herfra, *Hans Tavsén*, den borgerligste Prædikant i vort Land, for første Gang lod det rene Evangeliums Ord klinge paa Dansk i vor By. Det var Borgernes Samlingssted fra de ældste Tider, naar fælles Interesser kaldte paa

dem. Da Arvehyldingen f. Eks. skulde foregaa i 1660, samledes Borgerne i Nikolaj Kirke og gik i Fællig til Københavns Slot. *Christopher Walkendorf* byggede det Taarn, der trodsede Ildens Magt, da Spiret sank i Grus. Vi husker endnu alle det kønne, krenelerede, men kullede Taarn, hvor Tidssignalet, »Kuglen« gik

Nikolaj Taarn med Slagterboderne.

op fem Minutter før og faldt ned paa Slaget Kl. 1. Taknemlig maa vor Tid føle sig overfor Brygger *Carl Jacobsen*, at han skænkede sin By det skønne Spir; endnu mere skylder vi Departementschef *Rentzmann* og hans Søster Tak, fordi de føjede Kirkebygningen til og derved befriede os for Slagterpladsen, hvis Slagterboder, der skyldtes Arkitekt *Stilling*, var de første af denne Art Jernbygninger i København og slet ikke var

saa grimme, som de fik Ord for. De burde blot have ligget et andet Sted end her. Med Ære maa vi ogsaa nævne Kirkens og Spirets Mester, den nys afdøde Professor *Amberg*, der var langt over Støvets Aar, da han satte sin Kunst dette skønne Minde.

En skammelig Gerning blev gjort i 1908, da »Selskabet for Efterslægten«s Direktion, der havde til

Kong Salomons Apotek og Efterslægten 1840.

Opgave at virke til Kulturens og Oplysningens Fremme, med Konferensraad *Hansen* og Overretssagfører *Hede* i Spidsen solgte den paa Østergade for Enden af Admiralgade liggende skønne af Rentemester *Henrik Müller* i 1641 opførte Gaard til Forretningsbrug. Der er derimod intet at sige til, at nævnte Forretningsmand, Grosserer *Illum*, i 1912 ubarmhjertigt erstattede den med et Glashus; derimod burde Arkitekt

Clemmensen, der opførte den nye Gaard, have undset sig for at klistre en stilløs Efterligning af den gamle Frontespice op som en uforstaaelig Allusion til, hvad der før havde været. At Efterslægstens Skole, der var stiftet saa specielt for *Københavns* Borgeres Børn, nu i Landflygtighed har maattet søge Ly paa Frederiksbergs Grund, er en Skæbnens Ironi, som desværre er vel fortjent.

Blandt de mange store og betydelige Mænd, der gik deres »tunge Skolegang« som Peblinge i Efterslægten paa Østergade kan her nævnes *Adam Oehlenschläger*, *Dalgas*, *J. T. Lundbye*, *Læssøe*, *Phister*, Maleren *Olrik*, Marineminister *Ravn*, Oberst *N. P. Jensen*, Legatstifteren *E. le Maire*, General *L. le Maire* og af yngre Kunstnere Folk som *Franz Schwartz*, *Irminger*, *Louis Jensen*, af den senere Generation Professorerne *Frantz Dahl*, *V. Kuhr*, *E. Biilmann*, Forfatteren *Henri Nathansen*, Skuespiller *Peter Fjelstrup*, Dr. *Louis Bobé*, Professor *Frantz Dahl*, o. fl. — og blandt Ledere og Lærere lyder Navne som *Edward Storm*, *I. Cl. Tode*, *K. L. Rahbek*, *Friedenreich*, *Chr. Brix* og *Fr. Bokkenheuser*, endvidere *Chr. Agerskov*, *H. P. Holst*, *Sophus Schandorph* og *Edvard Blaumüller*, Komponisterne *Kalhauge* og *Wiel Lange* o. fl.

Et Sagn fortæller, at der fra Kælderen, som i de senere Aar var Ølkælder, Cappelens Kælder kaldet, gik en Løngang over til Nikolaj Kirke; men det er næppe rigtigt; det, man tog for det, var snarere en Slags hemmeligt Skatkammer, hvori Rentemesteren gemte sine Penge. Men Kælderen selv havde de skønneste gamle Hvælvinger, som endnu saas, da *Emil Schou* lige til Nedrivningen havde sin kendte Hvide-vare-Forretning der nede.

Det ældste, vi iøvrigt ved om Gaarden, er, at Righovmester *Poul Laxmand*, der den 22. Juni 1502 blev myrdet paa Højbro og kastet i Kanalen af de to Adelsmænd *Ebbe Strangeson* og *Bjørn Andersen*, har ejet den, og at den derefter konfiskeredes af Kong *Hans*, som skænkede den til den snedige Biskop *Jens Ander-*

sen Beldenak, der nok havde en væsentlig Andel i Dommen over Povl Laxmand og derved gjorde Kong Hans en Tjeneste. Vi ved dernæst, at Christian den Fjerdes Hofmaler, *Karel van Mander*, der som saa mange andre Renæssancetyper var en praktisk og alsidig Mand, logerede her og holdt Gæstgiveri for fornemme Udlændinge, som han viste rundt i Byen for Betaling. Det er sikkert nok ham, der har forsynet Værelserne med de pragtfulde Billeder og Tapeter, som blev ødelagt netop 100 Aar efter hans Død, da Pøbelen den 17. Januar 1772 i Glæden over Struensees Fald plyndrede Gaarden. Den ejedes da af en Mand, der hed *Gabel*, og som holdt Gæstgiveri for fornemme Folk og serverede Vand paa Maskine i Haven; men man mistænkte ham for at være et af Struensees Kreaturer, og desuden var hans Hus »ilde berygtet som et Tempel for Venus«. Pøbelen angreb først en Vinstue, som fandtes i Kælderen, og drak Vinen, hvorpaa den benyttede Vinfadene til at naa op i Stuen. Alle Vinduer blev slaaet ind, de kostbare Værelser plyndret, Panelerne brudt af, Lofternes fine Forgyldning ødelagt, ja, selv Udhusene lige til Retiraderne molesteredes. Forgæves sendte Gabel Bud til Byens Kommandant om Hjælp, Svaret blev, at Kongen kunde nok erstatte Gabel Tabet, men hvis han skulde adsplutte Mængden, vilde det koste Menneskeblod, som var uerstatteligt. Gabel fik aldrig fuld Godtgørelse for Ulykken, og han maatte gaa fra Hus og Hjem. Nogen Tid efter købte *Efterslægtsselskabet* Ejendommen, og herom skriver *Sneedorff*:

»Did tyer om Dagen til gavnlig Dont
de vævre Pilde at lære,
at Daarskab er Moder til alskens ondt;
kun i Visdom alene bor Ære«.

Og fordi kort efter *Drejers Klub* fik sit Lokale i Forhuset — her havde Klubben sin Glansperiode, — kunde han tilføje:

»Om Kvælden søger did Kongens Mænd
samt Herremænd, Præst og Borger
og lægger i al Slags Gammen hen
baade Landets og egne Sorger«. —

Paa Østergademindes vi Jødefejden, der begyndte her.

Der var to Slags Jøder her i Byen, de særlig privilegerede portugisiske og de mindre ansete tyske Jøder, og det kunde ikke i Begyndelsen undgaas, at Pøbelen forhaanede dem, naar de viste sig paa Gader og Stræder i deres lange østerlandske Talarer. Men de danske Jøder var ret respekterede, fordi de var flittige, driftige og nøjsomme. *Holberg* giver dem da ogsaa et ganske godt Vidnesbyrd, naar han siger: »Hvad sig anbelanger de Jøder, der have faaet Tilladelse til at bo paa visse Steder udi Kongens Riger og Lande, da mærker man hos dem, at de er skikkeligere end de fleste Jøder paa andre Steder, hvortil Aarsagen synes at være denne, at de ikke blive saa meget bespottede og forfulgte som udi de fleste andre Lande. Ihvorvel de ere her fast alle fattige og af ringe Formue, saa ere de dog lige saa meget agtede af andre Folk som de rige og formuende Jøder udi Holland og Engelland.« Alligevel driver *Holberg* jo dog selv i sine Komedier temmelig hyppigt ret grov Spot med Jøderne, og et Skældsord som »Jødesmaus« falder ham ganske let paa Tungen. Hvorfra dette Udtryk stammer, er der for Resten nogen Tvivl om; men al Sandsynlighed taler for, at det skyldes Jøderne selv, idet der paa Jøde-Tysk eksisterer et Udtryk, der hedder schmauszen eller schmoosen, der skal betyde noget lignende som at sjakre, at snakke for sine Varer for derved at opnaa en højere Pris, end de er værd.

Gennemgaaende maa man og sige, at Jøderne betragtedes som en Slags Pariakaste, og mange af dem var der til at begynde med heller ikke. I 1726 angives det, at der i hele Byen kun var 65 Jødefamilier med i alt 350 Personer. Og de allerfleste af dem boede i Læderstræde, hvorfor det var en lige saa yndet Fornøj-

else at raabe Skældsordet »Læderstræde« efter dem som Jødesmaus. Gik en Jøde over til Kristendommen, glemte man hurtig hans Nationalitet, og han kunde let vinde Anseelse. Derimod vakte det Raseri, naar en Kristen, hvad af og til skete, gik over til Jødedommen. Et saadant Tilfælde holdt Jøderne selv paa det omhyggeligste skjult, og det var da nær ogsaa kommet til en hel Jødeforfølgelse, da det i 1729 efter Prokurator *Jens Gedelöches* Død oplystes, at han var gaaet over til Jødedommen.

Kongen selv blev rasende og befalede, at enten Jøderne selv eller med Assistance af en saa foragtet Person som Natmanden skulde optage Liget af Assistens Kirkegaard, hvor det ikke fandtes værdigt til at hvile, og føre det over til Jødekirkegaarden, og der blev anlagt Sag mod Jøden *Henrik Israel*, der mentes at have forført den afdøde til dette forfærdelige Skridt. Og Politimester *Hans Himmerich*, der var kendt som Jødehader, nedsatte et Kommissorium, der var saa »ample forfattet«, at han kunde eksaminere alle Jødernes Sager baade med Hensyn til deres Religion, Mandtal og Forhold til deres kristne Tjenestefolk. Til Kongens Ære skal det dog siges, at dette blev ham for meget af det gode; i sin Vrede over *Himmerichs* Haardhed befalede han, at den stakkels og vistnok ogsaa ganske uskyldige *Israel* straks skulde løslades af Arresten, hvor man nok ogsaa havde faret ilde imod ham, og mod en Afgift til Fattigvæsenet fik Jøderne, der ikke var særlig glade over at have faaet en uægte Jøde gravet ned i den efter deres Ritualer indviede Jord, Lov til atter at grave Prokuratøren op og begrave ham i uindviet Jord et Sted udenfor deres Kirkegaard.

I 1760 var Jødernes Antal steget til 137 Familier med 650 Medlemmer; men de var ikke steget i Befolkningens Agtelse. Magistraten klagede over, at der var for mange af dem, og at de var Staden til Last, og man bestemte sig til at tage skarpere Forholdsregler for at hindre deres yderligere Indvandring i Byen. Det forlangtes, at enhver Jøde, der vilde bosætte sig i Køben-

havn, skulde indrette sig et Manufaktur eller bygge sig et nyt Hus; men dette blev ikke overholdt, og man nøjedes med at tage en Afgift af 100 Rdl. af hver fremmed Jøde, der vilde bosætte sig her. Derimod holdt man skarpt paa, at der krævedes kongeligt Lejdebrev for at faa Lov at komme herind; og hvis det opdagedes, at en Jøde havde smuglet sig ind, straffedes han med 1000 Rdl. i Bøde eller med Arbejde i Kastelet paa Livstid, og enhver, der husede en saadan Person, behandlede som den, der havde huset en fredløs. Og dog havde Kongen stadig en vis Medfølelse overfor disse »arme Mennesker, som var ilde farne, hadedes over alt, og den borgelige Næring er dem udi den største Del af Europa betagen«.

Der var ogsaa paa denne Tid nogle Jøder, der vandt virkelig Anseelse; det var, fordi de var dygtige Læger; der nævntes i Særdeleshed to, der praktiserede her i Byen til megen Velsignelse; det var *Simon Salomon Polack* og *Theophilus de Meza*. Det vakte dog almindelig Opmærksomhed og ikke saa ringe Forargelse i 1770'erne, at den liberalt tænkende »Drejers Klub« optog *de Meza* som Medlem, ja endog tillod ham at traktere med den store Bolle ved Festerne. Man vilde ikke optage Jøder i Laugene; kun een, *Henrik Goldschmidt*, opnaaede at blive optaget i det hæderlige Brændevinsbrænderlaug. Det skete kun, fordi han havde brændt Brændevin, allerede før Lauget blev oprettet, og »med temmelig Bekostning havde sat sig i Stand«. Hans Efterfølger, *Nathan Valentin*, fik Afslag, da han søgte Optagelse. Det hed sig altid, at Jøderne strejfedes Landet rundt for at bedrage Folk, og det var ikke noget sjældent Syn at se en Jøde i Gabestokken, fordi han var beskyldt for noget sligt, selv om hans Brøde ikke var bevist. Det kom endda saa vidt, at det blev foreslaaet i Kommercekollegiet, at enhver Jøde, der gav sig af med Handel, det være sig Mand eller Kvinde, for at skelnes fra ærligt Kristenfolk skulde bære et mørkerødt Ærme. Dette blev dog heldigvis heller ikke til noget.

Oprindelig maatte Jøderne kun holde Gudstjeneste i deres private Huse; men i Frederik den Femtes Tid fik de Lov til at holde en Art Synagoge i et gammelt Hus i Læderstræde, imellem Nissegangen og Naboløs; men da de anmodede om at faa Lov til at rive Huset ned og bygge en stateligere Synagoge paa dets Grund, fik de Afslag, skønt *Thurah* anbefalede det, da det vilde blive Gaden til Zirat, man frygtede, at dette skulde give Anledning til Spektakler. Først i 1766 fik Jøderne Lov at bygge deres Kirke i Læderstræde; det blev en smuk og stærk Bygning; men de portugisiske Jøder vilde ikke søge den; de følte sig fornemmere end de tyske, for hvis Penge Synagogen var bygget; de samledes derfor paa forskellige Steder i Byen, f. Eks. i Snaregade, Store Færgestræde og Kongensgade paa Christianshavn.

I 1784 var Jødefamiliernes Antal steget til 250, hvoraf de 70 var fattige. Mærkeligt nok var Jøderne i disse Aar selv de ivrigste for at hindre Indvandring; det ser underligt ud, at deres Menigheds Ældste ansøgte om, at omløbende Jøder, der var til stor Gêne for Nationen, maatte hensættes i Rasp- eller Børnehuset. Det vilde Regeringen dog ikke gaa ind paa; den var altsaa mere human end Jøderne selv.

Alligevel var en stor Del hæderlige Erhverv lukkede for Jøderne; men de udnyttede dog den store Handelsperiode under den nordamerikanske Krig særdeles godt, saa at f. Eks. den indbringende Bodmerihandel næsten helt kom paa jødiske Hænder; der fremstod ogsaa da de ansete jødiske Veksler- og Handelshuse; de ostindiske og kinesiske Varer, der kom hjem med Østasiatisk Kompagnis Skibe, kom meget hyppigt paa deres Haand; men hvad der skadede dem væsentligt, var deres indbyrdes Splidagtighed, der tit satte Regeringen graa Haar i Hovedet. Dette forhindrede dog ikke, at et kongeligt Reskript af 10. Oktober 1788 gav dem Adgang til Haandværkslaugene, og at Regeringen samtidig med stor Iver tog sig af Ordningen af deres Skolevæsen.

Nu skulde man have troet, at Jøderne socialt havde den lige Vej at gaa for at naa op i Anseelse med de Kristne. Da hændte i 1813 det forsmædelige, at en dansk Forfatter, den ellers saa humane *Thomas Thaarup*, oversatte et tysk Smædeskrift: »Moses og Jesus«, der paa en for ham selv lidet smigrende Maade angreb den jødiske Nation og lagde Jøderne for Had. Herved opstod »den litterære Jødefejde«. Skriftet foranledigede nemlig mange retfærdige Modskrifter, først og fremmest fra *Jens Baggesen*, der jo allerede i »Labyrinten« havde talt Jødernes Sag saa smukt og varmt, som ingen Sinde før var sket. Ogsaa *St. St. Blicher* tog ivrigt Jøderne i Forsvar.

Vi skulde dog helt ned til 1819, inden København satte den Skamplet paa sig selv at etablere en virkelig Jødefejde. Og hermed hang det saaledes sammen:

Ophidselsen var fra Tysklands større Stæder naaet til København. Man beskyldte Jøderne for at være Aarsag i de daarlige Tider og derfor skulde de drives ud af Landet. Den 3. September fremkom der et anonymt Opslag paa Børsen, der opfordrede »alle gode kristelige Borgere« til at drive Jøderne, »denne Samfundets Pest«, ud af Byen. Man anviste ligefrem Østergade med de rige Jøders Butikker som det Sted, hvor man mest skulde tage fat. Det hjalp lidet, at Justitsminister *Kaas* skærpede Censuren og paalagde Politimester *Hvidbjerg* at fare strængt frem mod Jødefølgerne. Politimesteren var nemlig langt fra sin Post voksen.

Lørdag den 4. September om Aftenen samledes Sjovere, Læredrenge, Matroser og andre paa Østergade og begyndte at slaa Ruderne ud hos Silkekræmmerne *Raphael*, Galanterivarehandler *Jacobsen* o. fl. handlende. Politiet var magtesløst, og først da en Afdeling Husarer ved 11-Tiden rykkede ud, blev der Ro. Den næste Dag udstedte Politimesteren en Proklamation, der manede til Orden; men samtidig fandtes Masser af Opslag om at smide Jøderne ud.

Om Søndagen blev det, værre med Spektaklerne. De bredte sig til Læderstræde, Hyskenstræde, Vimmel-skaftet, Gothersgade og videre om. Nu trængte Pøbe-len endogsaa ind i Butikkerne og vilde »have fat paa Jøderne og deres Penge«; de slog Møbler og alt, hvad de fik fat paa, itu; viste en Jøde sig, blev han ubarm-hjertigt slaaet ned. Politiet kunde intet gøre.

Nu udstedte selve Kong *Frederik den Sjette* en kongelig Bekendtgørelse, der forbød Folk at stikle sam men paa Gaderne, og der udlovedes 4000 Rdl. til den, der kunde skaffe fat i de Personer, der havde lavet de oprørske Plakater. Trods alt dette begyndte Op-tøjerne igen den 6. September, og det hændte den Af-ten, at enkelte Afdelinger af Borgervæbningen gjorde fælles Sag med Tumultanterne og slog Ruderne ud. Lige til 14. September fortsattes Optøjerne.

Paa Kongens Fødselsdag, den 28. Januar 1820, for-søgte man at forny Urolighederne; men den nye Politi-mester, *Kierulff*, mødte Forsøgene med en saadan Energi, at de blev standset med det samme. Blandt de arresterede fik en Slagtersvend, en Skomager, en Kontorist og to Skomagerdrengene Forbedringshus-arbejde i fra 3 til 1 Aar, 27 andre, deriblandt en Kvinde, Vand og Brød-Straf. Lignende urolige Optrin fandt Sted under mindre Forhold i Helsingør, Hillerød, Næst-ved, Vordingborg, Slagelse og Odense, og Begiven-hederne var der værst Søndagen den 12. September.

Det er Digteren *Meir Goldschmidt*, der i sine mester-lige Roman »En Jøde« har givet os en gribende Skil-dring af Begivenhederne. Han har ikke selv oplevet Jødefejden —, men han har faaet den levende skildret. Han siger selv, at i »En Jøde« har han skildret Jøde-fejden, som om han havde oplevet den og været per-sonligt gennembævet af den, — rigtignok ikke efter dens Virkelighed, men efter dens Sandhed, saaledes som den drog over Vordingborg. Alt, hvad der fortæl-les om de enkelte Personer, er opdigtet, men: »Fjend-skabet, Lidenskabten er Virkeligheden. Det er sandt,

at Omegnens Bønder mødte med Sække, som de ved Plyndringen vilde fylde, naar det blev mørkt; men saa længe det var Dag, købte de rigeligt og betalte uden at prutte. Da det begyndte at mørknes, lukkede min Fader Huset og gik med Moder og mig ufødte over til min vældige Onkel (der blev Model til Isak Bamberger i »En Jøde«). Fader, Onkel og hans ældste Søn væbnede sig hver med en Økse og stillede sig ved Døren til det inderste Værelse og ventede. Der blev ikke vekslet andre Ord end, at Onkel, da der lød et Brøl, sagde til sin Kone, min Moders Søster: »De skal ikke røre Sømmen paa din Kjole, saa længe der er en Blodsdraabe i mig!« — »Det véd jeg nok, Isak,« svarede hun.

Nu hørtes Buldret af de kommende; men straks efter kunde ogsaa høres, at der foregik noget uventet: det var Byfogeden, der ved at komme i rød Kjole i Spidsen for sine to Politibetjente og under Raabet: »I Kongens Navn!« at slaa om sig med sin Spanskrørstok splittede hele Skaren, og saa var alt forbi.«

Det skulde vare længe, inden dette Jødehad helt fortog sig, og Jøderne havde selv en Følelse af Tvivl og Ængstelse i sig. Skønt *Goldschmidt* ideligt følte sig tiltrukken af de Kristne, hvilket hænger nøje sammen med hans Kærlighed til Danmark, var ogsaa han usikker, hvilket gav sig mange Udslag under Kampen mellem den Danske og Jøden i ham. Her skal blot mindes om hans berømte Tale paa Skamlingsbanken i 1844, som han dog selv senere kalder »sorgelig«.

Han begyndte: »Jeg er en Jøde; hvad vil jeg mellem Jer?« Da der fra Forsamlingen lød et: »Jo, jo, velkommen!« fortsatte han med den Erklæring, at han som Jøde stod der med rette, fordi han bragte dem Ordet: »Øje for Øje og Tand for Tand«, »fordi det ikke gik an, som foreskrevet stod fra den anden Side, at vende Kinden til, naar der blev slaaet, men man skulde slaa igen paa Slesvig-Holstenerne, haardt mod haardt, ondt mod ondt, gøre Gilde for dem, som de vilde for os!« —

Paa Østergade ligger der hele to Apoteker, desværre har intet af dem bevaret deres kønne oprindelige Bygninger; men hertil er der ikke meget at sige, fordi Farmacien har udviklet sig i høj Grad og kræver helt anden Plads og Installation end før.

Det ældste er Svaneapoteket, som overhovedet er det ældste i Byen; det oprettedes ved et Kongebrev af 1536, der gav dets Ejer *Willum Ulmo* Eneret til at forsyne Hovedstadens Befolkning med Apotekervarer. 1620 oprettedes Løveapoteket, paa Hjørnet af Hyskenstræde og Amagertorv, og der kan man med rette bebrejde den daværende Ejer og hans Arkitekt, at de rev Harsdorffs skønne Bygning ned, skønt de til at begynde med lovede, at det kun gjaldt en nødvendig Ombygning, hvorved Façaden skulde bevares. Da Plankeværket faldt, opdagede man, at man havde faaet en stor Kasse i Marcipanstil i Stedet, og Harmen blandt Københavnerne var stor.

Byens tredie ældste Apotek ligger atter paa Østergade, d. 11. Maj 1658 fik nemlig *Johannes Kirchhoff* Tilladelse til at oprette Kong Salomons Apotek, som fik sin Plads, hvor det ligger den Dag i Dag. Man kender saare lidt til denne første Ejer, men med Hensyn til Navnet ved man, at Kong Salomon altid stod for Jøderne som den, der havde dyb Indsigt i alle Naturens Hemmeligheder: »... han vidste Besked med alt, saa han beskrev baade Dyr og Fugle, Kryb og Fiske og alle Træer, fra Cederen paa Libanon og til Isoppen, der vokser paa Væggen.«

Ellers plejede Apotekerne mest at have Dyrenavne, f. Eks. Elefantapoteket, nu Hof-Apoteket i St. Kongengade, som netop i Aar har jubileret. Men ældre end dette, der dog har sine 250 Aar paa Bagen, er baade Vajsenhus-Apoteket og Christianshavns Apotek.

Amagertorv.

ANDET AFSNIT.

VANDRER vi nu hen til Amagertorv, træffer vi Den kgl. Porcellænsfabriks statelige Gaard med de to smukke Gavle, en elegantere og skønnere Bygning end Efterslægtens; men dens Historie er ikke nær saa rig. Den kongelige Porcellænsfabrik har Æren af, da Selskabet »Hafnia« solgte Gaarden, at have ført den saa vidt tilbage til det oprindelige, som dens Anvendelighed tillod det. Det er en hyppigt gentaget Misforstaaelse, at man kalder dette for »Dyvekes Hus«. Sigbrit og Dyveke boede paa Hjørnet af Amagertorv og Lille Helliggæststræde, nu Niels Hemmingsensgade, og vil man blot kigge ind i Porten til Porcellænsfabrikken, kan man der finde en Plade, der fortæller, at Huset er opført af Borgmester *Matthias Hansen* i Aaret 1616, og Dyveke døde allerede i 1517. Husets Bygmester var en anset Mand, rig ved sin Handel paa Nordlandene og som Medlem af Det islandske Kompagni, men tillige en Tid

meget indflydelsesrig, fordi hans Datter, *Kirstine Madsdatter*, var Christian den Fjerdes Elskerinde og Moder til *Christian Ulrik Gyldenløve*.

Lige ved Siden af denne skønne Bygning ligger et andet gammelt Købmandshus, den *Trierske Gaard*, Amagertorv Nr. 8. Gaar man ind i denne Bygnings Gaard, vil man over Mellemporten finde en Plade i Medailleform med en Inskription, hvis Skrift er for fin til, at man kan læse den nede fra Gaarden; men der staar:

Der sytten Hundrede tre Gange ti og otte
mit Huses Bygning mig et tvivlsomt Udfald spaadte,
og halvgjort Arbejd greb mig mellem Fald og Stød,
saa fandt jeg underlig Aprils Forandring sød:
den seks og tyvende har alle Ting gjort trygge,
se, Lotteriet kom med Penge til at bygge.
Thi skal og denne Sten Guds Forsyn raabe ud,
indprente dig og mig, at ingen er som Gud.

Jens Pettersen.

I Slutningen af det attende Aarhundrede boede den navnkundige Agent *Hans Holck* i Ejendommen; men sit virkelige Ry i Københavns Historie eller maaske rettere i dansk Litteratur har Huset først faaet som »Perle for alle Ølhuse, hvor den usminkede Spidsborgerlighed har fundet et Asyl i denne polerede Verden« — som *Klint* siger i »Genboerne«. Her var nemlig »*Christian Firtal*«, hvor man »for seks Skilling fik sin Grisesylte« og som Dessert »den kostbare, kostbare Ret af danske Filistre.«

En Misforstaaelse har sat Navnet »*Kristian Firtal*« i Forbindelse med Christian den Fjerde. Det kommer af, at den første Ejer, Ølhandler og Værtshusholder *Hansen*, hed Kristian, og Huset var den Gang Nummer fire. Men paa den Tid, da *Klint* og Løjtnant von Budinge nød deres Grisesylte og Aal deroppe, hed Værten *Jens Madsen Tjørnelund*. Og *Herman Trier* giver i sin Skildring af Gaardens Historie et levende Billede af hele Restavrationen, der havde to større Gæstestuer, en til Gaden og en til Gaarden. Paa Døren imellem

dem hang en Tavle med Navnene paa de Retter, man kunde faa, og Opvarterne, eller rettere Karlene, gik med lange, hvide Forklæder. En af dem var den afdøde Postholder *Ole Larsen*. I en lille Stue til Gaarden sad om Aftenen Stamgæsterne, pæne Borgermænd, ved deres Toddy — Rom og varmt Vand! — I Stuen til Gaarden stod en stor, grøn Papegøje, som kunde le

De gamle Klædeboder i Helliggæst-Stræde.

og gø, og som sagde: »Far, luk op!» naar den vilde ud af Buret. Værten, Jens Madsen, var en flittig og stræbsom Mand, som lukkede »Kristian Firtal« paa Slaget 11 hver Aften. En af hans Sønner var den navnkundige komiske Skuespiller *Frederik Madsen*, som den ældre Slægt endnu vil mindes med Vemod.

Gaarden har i det sidste Aarhundrede spillet en fremtrædende Rolle i den danske Handelsstands Historie, idet den har huset store og ansete Firmaer som »*Bing og Grøndahl*« (der nu har Porcellænsudsalg i

Stuen), »*Rubin & Bing*«, *Trier & Goldschmidt*« o. fl., og den har i den Tid, da disse velhavende Forretningsmænd havde Domicil der, været Samlingssted for mange af vor Hovedstads betydeligste Mænd, der søgte indenfor dens gæstfri Porte. Særlig er Stedets Historie jo knyttet til Navnet *Trier & Goldschmidt*, og det taler derfor til os travle, forbiastende Københavnere et tavst Sprog om en Grundhæderlighed, Jernflid og Foretagsomhed, som til enhver Tid vil være en Pryd og Hæder for en Handelsstad som København. Ogsaa derfor skal vi lægge Mærke til det gamle Hus, naar vi gaar det forbi.

Som vi nu et Øjeblik staar stille udfor Nr. 8 paa Amagertorv, er det, som om Minderne voksede op af Brostenene. Og det er intet Under, at Amagertorv just gemmer rige Minder fra den gamle By; thi det var jo netop Byens Hjerter paa den Tid, da Kongens Nytorv endnu betragtedes som liggende udenfor. Vi ser for os: »Store Lækkerbidsken«, Stadens Gæstgiveri, hvor alle fornemme rejsende herbergerede. Det laa paa Hjørnet af Østergade og Kirkestræde. Foran det var der i alt Fald i Slutningen af det sekstende Aarhundrede et Springvand netop der, hvor Storkespringvandet nu er, og henne, hvor Højbroplads nu aabner sig, laa stolt og fornem en Borgergaard, der tilhørte *Hans Bogbinder*, i hvis Badstue Kong *Hans* ofte muntrede sig, og i hvis Hjem *Kristjern den Anden* opdroges en kort Tid, dog lang nok til, at han der knyttede det Venskab med Husets Søn, senere Borgmester *Ambrosius Bogbinder*, der blev saa skæbnesvangert for København. Mærkeligt er det, at ingen af vore Dramatikere har fundet paa at fremstille *Ambrosius Bogbinders* Liv paa Scenen. Der findes næppe interessantere Figur i vor Middelalder, og hans Liv er en saadan Kæde af spændende og tragiske Optrin, at der maatte være rigeligt Stof ogsaa til psykologisk Skildring. — Men den gamle Gaard faldt for Branden 1795 tillige med »Store Lækkerbidsken«.

Vi kan drømme os tilbage til de Tider, da Amagerne endnu havde deres Stade paa dette Torv, langs Siderne, for at de ikke skulde genere Færdselen, og vi kan tænke os Københavnerne flokkede omkring Halsjernet, der stod midt paa Torvet, den Morgen i 1693, da en fuld Soldat, der var anbragt i det, havde mistet Fodfæstet og derved var blevet kvalt. Eller vi kan høre Amagerkonernes Skrig, da en Flok forsultne Soldater, der ikke havde faaet Lønning udbetalt, den 22. Decbr. 1660 plyndrede deres Julekurve for alt spiseligt. Med større Glæde kan vi mindes Fastelavns Mandag 1698, da Byens engelske Kok midt paa Torvet udskar en hel Stud og trakterede Borgerne hver med et Stykke og et Glas — »dog lod han sig betale for saadant usædvanligt Tractement.«!

Vi begiver os nu paa Vandring op mod Niels Hemmingsensgade, og naar vi staar paa Hjørnet her, maa vi huske, at de lærde er uenige om, hvilket af Hjørnestederne der er *Dyvekes* Hus. Dog er det mest sandsynligt, at det er Nr. 18. Saa snart man kommer inden for den moderne Glasdør i Stuen, ser man en herskabelig gammeldags Trappe, og vi vover os derfra ned i den snævre Baggaard, hvor man til fornylig saa gediegent gammelt Bindingsværk, der desværre nu er kalket over. Her har altsaa den berømte Port været, udenfor hvilken Sigbrit lod de høje danske Herrer vente i Slud og Sne, som vi kender det fra *Hans Nic. Hansens* Billede. Men Gaarden kom senere i *Mogens Gøyes* Eje og derpaa i hans Datter *Birgittes*, og det var i en af dens Stuer, at hun lukkede sin store Husbond *Herluf Trolles* Øjne. Den nuværende Ejers Skøder gaar dog ikke længere tilbage end til 1661, da en Adelsdame, *Ide Skeel*, ejede Gaarden. Men der er endnu det mærkværdige ved denne Gaard, at Ilden — kommende fra hver sin Side — baade i 1728 og 1795 standsede ved den, saa at den gik uskadt ud af Flammehavet. Gør man sig et Ærinde ind i Stuebutikken til venstre, vil man finde de gamle Inskriptioner, som blev fjærnet fra

deres oprindelige Plads, da Stueetagen omdannedes til moderne Forretninger for nogle Aar siden. Den Indskrift, der vedrører 1728-Branden, lyder:

»Guds vredes Ild var saa — Jeg maatte Bort paa Døren — med Ene Hustrue gaee — og tage med sex Børn. Men see, den gode GUD Hjælp at vi kom til Bage den 28/dato saa vi mod Christi Brud Ham takke maa vor dage. Lov skee Gud i det Høje, som det saa monne føje, vi kom paa Charlottenborg til forbie var voris Sorg. Ao. 1728 21. october.«

Ejeren, *Jacob Borris*, har ikke hørt til de store Poteter, og hans Stavemaade vilde findes meget besynderlig, navnlig hans Anvendelse af store og smaa Bogstaver, hvis man ikke vidste, at de store Bogstaver — undtagen de, der nævner Guds og Christi Navn — betegner Forbogstaverne paa ham selv, hans Hustru og Børn. At de »kom paa Charlottenborg«, betyder kun, at man fra de Kvarterer, hvor Ilden truede, flygtede med alt Bohave, og da har Charlottenborg ogsaa givet Husly for nogle, deriblandt *Jacob Borris* og Familie. — Den anden Indskrift, som jo er ca. 70 Aar yngre, er mindre kunstlet, og røber ogsaa i sit Sprog sin senere Oprindelse. Den lyder:

»Endnu staar denne Bolig som et Mindesmærke paa Herrens Frelse, da Luerne atter ødelagde Staden d. 5., 6. og 7. Juli 1795. Herren gjorde sine Barmhjertheder store mod Børnene saavel som Fædrene. Hans Navn være lovet!« —

Gaar vi nu ned ad Vimmelskaftet til, opdager vi vis à vis Helligaandskirken en temmelig stor Bygning, der nu er under Ombygning og indrettes til Banklokaler; den bærer Præg af at stamme fra Slutningen af det attende Aarhundrede og skriver sig ogsaa fra Harsdorffs Tid og Tegnepen. Den bærer i Guldskrift den lidt latterligt klingende latinsk-danske Indskrift

»Monumentum pietatis Petersenianæ«.

(Minde om den »petersenske« Fromhed) —. Man smiler uvilkaarligt ved at træffe sin gamle Ven Pe-

tersen latiniseret. Det var et Kloster for Jomfruer, stiftet 1755 af Brødrene *Alfred og Sebastian Petersen*, der begge tilhørte den tyske Menighed, under hvis Bestyrelse Stiftelsen stadig hører. Huset er genopbygget efter Ildebranden 1795, og man maa ikke tro, at det er nødvendigt, at det just er *gamle* Jomfruer, der skal nyde godt af Stiftelsens Midler —, de skal blot have passeret de kriminelle 35 Aar, som i sin Tid betragtedes som Grænsen, hvor alt Haab om Ægteskab maatte lades ude.

Men vi maa først om ad Niels Hemmingsensgade, der har faaet Navn i en Periode, da man endnu knyttede nogen Mening til Valget af Gadenavne. Det er ikke saa længe siden, at Gaden hed Lille Helliggæststræde, men denne stygge Fortyskning af den Helligaand slap man af med, og Valget af Niels Hemmingsens Navn er særdeles heldigt, fordi den verdensberømte Teolog, hvem Kong *Jacob af Skotland* betragtede som Danmarks berømteste Mand næst efter Tyge Brahe og derfor besøgte i hans Eksil i Roskilde, netop har en Del af sin Historie knyttet til Helligaandskirken, idet han fra 1547, da han kom »varm ud af Melanchtons Ovn«, ivrede som Sognepræst her og vakte Opsigt ved den Opfattelse af Nadveren, der senere stemples som »Philippisme« eller »Krypto-Kalvinisme« og førte til hans Fald, da han udgav disse Meninger paa Tryk.

Vi har valgt at gaa denne Vej bag om Kirken for, naar vi drejer om ad Walkendorfsgade, her at faa det reneste og smukkeste Indtryk af Helligaandshuset og Kirkens øvrige ældre Bygninger. Man nyder her Billedet af denne fredelige lille Plet midt i den larmende By, et Stykke løsrevet Middelalder, fyldt med al den fængslende Romantik, der desværre er vor egen Tid saa fremmed. Inden vi gaar ind til disse Bygninger, husker vi *Walkendorfs* Navn, som nu Gaden bærer. I gamle Tider hed den Del, der ligger bag Kirken, Kokkegade. Men med Rette bærer den nu Mindet om Rigens Hovmester, Christoffer Walkendorf; thi

ogsaa han var knyttet til Kirken, idet han bekostede det 8 Stokværk høje Taarn, som senere blev prydet med et Spir, og hvori det berømte Sangværk fandtes, hvis 19 Klokke hver hele og halve Time spillede et Salmever ud over Byen, indtil Ilden i 1728 lagde alle dens Herligheder i Grus. Først i vore Dage — 1878—80 — genopførtes et Taarn »i Lighed med det gamle« under *Professor Storcks* kyndige Lødelse.

Det første, vi ser bag om Helligaandskirken, er et lille, tykmavet »Taarn«, der nok saa gemytligt ser ud som et Barn af Kirken, men Stenene i det fortæller, at det just ikke er nogen Aarsunge. Det er *Griffenfeldts* Kapel, hvori han, da han var den mægtige Mand, havde tænkt sig, at hans jordiske Levninger skulde bevares. Nu ligger han begravet i Vær Kirke ved Horsens. I det hele taget er den store Statsmands Navn nær knyttet til Kirken, idet han, sagtens for at gaa paa Akkord med sin ikke altid englehvide Samvittighed, stadig skænkede Gaver, baade Penge og andet, deriblandt en kostbar Messehagel, til Kirken, som i det syttende Aarhundrede var Modekirke i København, hvorfor de velhavende Borgere helst vilde finde Hvilested her. Blandt de fine Folk, hvis Grave nu forlængst er smuldret hen, men som blev begravet her, er Borgmester *Hans Nansen*, Trediestands myndige Ordfører ved Statsomvæltningen 1660. Men allerede langt tidligere blev mange betydelige Folk jordet inde i Kirken, saaledes Biskop *Joachim Rønnow*, som paa Grund af sin høje Værdighed blev anbragt nær ved Alteret. Alle de Grave i Kirkens Indre, som ikke var ødelagt ved Ildebrand, blev tilkastet 1846, da det endelig gik op for Folk, at det hygiejnisk var utilladeligt med disse Begravelser inde i Kirkerne eller paa Kirkegaarde, som laa i den indre By. Og dog var Ankerne herimod af langt ældre Dato. I »For Sundhed og Underholdning« 1787 skriver den altid aarvaagne *Tode*: »Iblandt megen Forfængelighed, som finder Sted ved Privat-Mænds Begravelse, er een af de anstødeligste den,

at de ligesom kappes om, hvem der kan faa sine Veners Beene saa nær til det helligste Sted i Kirken som muligt«. Han siger, at det er latterligt at bilde sig ind, at det højeste Væsen skulde holde sig denne Etikette efterrettelig og befale den Engel, der vækker de døde, først at gaa til Alteret og kalde dem dér op efter Rangen som en Bedemand. Men bortset herfra mener Tode, at vi langt fra ofrer Gud Røgelse i hans Hus ved at lade Ligene raadne der, og han trøster sine fattige Medborgere, der kommer til at hvile udenfor Kirken, med, at de i alt Fald efter Døden »langt fra ikke saa let gøre deres efterlevende Brødre Skade som de, der have en Balsambøsse af Steen«. Og han, der i saa mange Maader var beundringsværdigt forud for sin Tid, endte med at anbefale en højt og frit beliggende Kirkegaard, hvor Vinden kan holde fri Jagt paa alle giftige Dunster, og hvor Regnen ikke hindres i at trænge ned i Jorden af altfor store Ligsten. Kirkegaardene omkring Nikolaj- og Helligaandskirken vil han have gjort til offentlige Anlæg, hvortil man trænger inderligt i den indre By. —

Ved Siden af Griffenfeldts Kapel ligger en Udbygning, der har en takket Gavl. Det er Sakristiet, som tidligere var et Materialskur og først har faaet sin nuværende Skikkelse i 1878—80.

Men størst Interesse har *Helligaandshuset*, fordi hele Kirken, og hvad dertil hører, oprindelig stammer fra det. Omtrent i alle danske Byer var der i Middelalderen et saadant Helligaandshus, hvor fattige syge blev plejet. Oprindelsen til Københavns stammer fra 1296. Efterhaanden voksede Komplekset stærkt, og Munkene lod da Kirken opføre som hørende hertil. Det nuværende Helligaandshus, der jo siden 1896 bruges til Forsamlingshus og nu Folkebibliotek, stammer fra det femtende Aarhundrede og er opført af ægte røde Munkesten. Da Klosteret ophævedes, havde Bygningen triste Dage, idet *Christian den Fjerde* gjorde den til et Led af Tugt- og Børnehuset og an-

vendte det til Arbejdsstue for Kvinderne; senere var det i lang Tid Lighus, og først i vore Dage, da man fik Øje for dets Ælde og Ærværdighed, er det atter kommet til Ære og Ret, men desværre ligger det jo saadan til en Side, at kun faa lægger rigtig Mærke til det.

I dets Nærhed stod tillige vort Universitetsbiblioteks Vugge, idet Universitetets første Rektor, Licentiat i Medicinen *Peder Albertsen*, i 1482 skænkede Universitetet et Par Bøger, hvis Antal han 15 Aar efter forøgede med 24 Værker, — en dengang kostbar Gave; thi vi havde kun een Bogtrykker i Danmark paa de Tider, den af Peder Albertsen selv indkaldte *Godfred af Ghemen*. Disse Bøger opbevaredes ved Helliggæsts Kloster og blev Grundlaget for det nuværende Universitetsbiblioteks over 300,000 Bind.

Inden vi forlader Helligaandskirken, maa vi dog om at se paa *Christian den Fjerdes* gamle, skønne Portal ud imod Amagertorv ved Indgangen til Vaabenhuset. Den bærer Aarstallet 1620 og Helligaandsduen, og den er noget af det lidt, der skaanedes af Ilden 1728. I sin Stil og sine Sandstensornamenter er den typisk for *Christian den Fjerdes* Tid; se rigtig paa den!

Der findes omkring Helligaandskirken en Del Levninger fra det ældste København, men det holder sig godt skjult under Jorden. Efterhaanden som Ild og Menneskevilje har fjærnet de overjordiske Levninger, maa vi søge dem i Kældere o. l. De gamle Munkesten var ikke saaledes at spøge med, at man ryddede dem bort, naar man kunde undgaa det, og i Grundene til Ejendommene mellem Walkendorfs-gade, Købmagergade, Amagertorv, Klosterstræde og Graabrødretorv er der adskillige Bygningsrester, som kunde fortælle en Del; i Nr. 11 paa Graabrødretorv naar de gamle Sten endnu op til anden Sal, og i Kælderen er der Rester af en Hvælving, hvor mangan en Graabroder har smægtet i Fængsel, og hvor senere *Christian den Fjerde* sendte sine Tugthusfanger i Kirke. Men vi maa bort fra Kirken, og lige overfor ser vi da en Gade med det velklingende Navn: Hyskenstræde.

I *Carl Bernhards* »Krøniker fra Erik af Pommerns Tid« forklares Navnet derhen, at tyske Pebersvende havde deres Boder »Häuschen« der. Det passer ikke; thi de boede i »Tyskmannagade«, nu Vimmelskaftet, hvis østre Side var optaget af Købmandspakhuse, der havde deres Façade ned mod Stranden. Nej, Hyskenstrædes Navn er af langt mindre æsthetisk Oprindelse. Den førte nemlig ned til Stranden og »Skarnholmen« (hvor nu Thorvaldsens Museum ligger), til en Samling — ikke just W. C'er; thi Middelalderens »Hyskener«, »Privet'er« eller »Mag'-er« var ikke indrettede med Renlighedshensyn for Øje; derfor laa de, hvor utroligt det end klinger i vore Øren, ikke ved Husene, men samlede paa et eller andet afsides Sted, fjærnt fra Beboelsen.

Paa Hjørnet af Graabrødretorv og Niels Hemmingsensgade findes det bekendte Fiskebløderi, og her laa i sin Tid »den rigtige gamle Sæbekælder«, hvis Navns Oprindelse skyldes følgende morsomme Anekdote:

Der laa tre Sæbekældere paa Ulfeldts Plads. Paa den ene satte Ejeren et Skilt, hvorpaa der stod: »Her er den gamle Sæbekælder«, men den nærmeste Konkurrent slog da et Skilt op, hvorpaa han skrev: »Her er den rigtige gamle Sæbekælder«; men dette blev den ældste Sæbesyder, der boede paa Hjørnet af Niels Hemmingsensgade for meget af det gode, og han anbragte da *sit* Skilt, der sagde Sparto til de andres; thi her stod: »Her er den rigtige gamle Sæbekælder, hvor de rigtige gamle Sæbekælderfolk bo«.

I Huset ved Siden af denne Sæbekælder har *Johan Herman Wessel*, efter hvad *Sophus Elvius* af Byens Mandtal for nylig har bevist, boet til Leje, inden han blev gift, og hans Værelse, der er yderst tarveligt og beskedent, er bevaret den Dag i Dag.

Forinden vi begiver os op i Vimmelskaftet, maa vi dog huske, at den Del af Amagertorv, vi her forlader, det, vore Bedsteforældre kaldte Ny Amagertorv, oprindeligt hed Fisketorvet eller Stenboderne, fordi der

her fra Stenboder forhandlede fersk Fisk. Først der, hvor Torvet breder sig, begyndte Amagertorv da, som ikke havde Navn af, at Amagerne handlede der, men af at det laa nærmest ved Amager.

Idet vi nu vandrer op ad Vimmelskiftet, befinder vi os i en af Byens ældste Hovedgader, der oprindelig hed Tyskmannagade, senere Suderboderne eller Skoboderne (heraf endnu Skovbogade), og sluttelig Vimmelskiftet, fordi det i sin oprindelige Form, da Nygade ikke eksisterede og Gaden drejede ved Skovbogade, mindede om et af Snedkere brugt saakaldt Vimmelbor.

Allerede 1685 udbrød en voldsom Ild i Badstuestræde og lagde 40 Gaarde i Vimmelskiftet i Aske, hvorved hele Gadens Retning forandredes, og den mistede den Form, der gav det Navn, idet Nygade nu brødes igennem. Derved fik Gaden en ny Facon, der kunde berettigte Holberg til at lade Oldflux sige til Jacob von Thyboe: »Herrens Ryg er Vimmelskiftet, Rumpen er Amagertorv.«

Det var i Vimmelskiftet, at Modehandlerinde Louise Rasmussen (o: Grevinde Danner) havde sin Butik med dens i sin Tid stærkt omtalte mekaniske Dukke.

Vimmelskiftet er en af de første Gader i Byen, som *Ole Rømer* lod oplyse og brolægge, og det var dets Huse, der først maatte give Afkald paa at have Trapperne udenfor Huset, saa at de stod ud over Fortovet, idet Gadens Smalhed i Forbindelse med den livlige Færdsel nødvendiggjorde deres Fjernelse.

Gammeltorv.

TREDIE AFSNIT

INDEN vi vandrer til Gammeltorv, Byens Forum, Midtpunktet for dets retslige Liv, maa vi dog huske, at Klosterstræde har Navn af Graabrødre-kloster, hvortil det førte; Knabrostræde førte ned til en »Knagbro« : en Bro over til Slotsholmen, der var spærret af en »Knage«, en afløftelig Bom, og i Badstuestræde laae en eller flere af Datidens Badstuer, som imidlertid forsvandt, fordi Renligheden trods Badet ikke var større, end at vore Forfædre i disse Badekamre hentede sig alskens uhumske Sygdomme, muligvis ogsaa af den Grund, at »Venus« ogsaa her steg op af Vandet.

Hvis det skal være sundt at ærgre sig, saa kan enhver Københavner opnaa en saadan Rekreation ved at gaa hen paa Gammeltorv. Det er ganske mærkeligt, at man med Argusøjne vogter paa hvert Ord, der siges fra vore Scener, for at Folket ikke skal tage Skade paa sin Sjæl; men vore Arkitekter har Lov til at ødelægge Folkets Sans for det skønne ved de

mest sønderskærende Brud paa Harmoni og den mest oprørende Mangel paa historisk Sans, uden at det generer den offentlige Moral det allerbitterste.

Hvem der ikke vil tro dette, kan se paa Gammeltorv. Det er begyndt ved Springvandet. Det kønneste, ja, snart sagt det eneste kønne Springvand, vi endnu har i Hovedstaden, har man ødelagt. Ved »Istand-

Det tredie Raadhus, set fra Gammeltorv.

sættelsen« mistede det sit smukke Smedejernsgitter, der netop var fuldt af Karakter, lige saa vel som Topfiguren, der er skænket af *Christian den Fjerde* og støbt i Helsingør 1608.

Ilden har været ond mod Gammeltorv; to Raadhuse har den lagt i Aske, men det er dog ingen Grund til, at vi senere har ødelagt dette Byens Samlingssted, Midtpunktet for vort retslige og borgerbevidste Liv, ved Ophobning af 17—18 forskellige Stilarter eller Tilløb til saadanne i de Bygninger, der har rejst sig her, hvor dog den *Suhrske* og allermest *Harsdorffs* for-

nemme Façade i den *Holmske Gaard* burde have givet Tonen an, ja, selv den gamle, beskedne *Høffdingske Ejendom* paa Hjørnet af Nørregade er en værdig Protest mod moderne Reklame og Stilløshed.

For at begynde ved et Hjørne, kan vi tage fat ved Nørregades; thi her er den historiske Grund, hvor i sin Tid Studenternes Vinstue, den fra Ildebranden

Det tredje Raadhus, set fra Nytorv.

1728 sørgeligt berømte »Blase«, laa. Det var et stort Hus, som rimeligvis havde Navn af, at en af de tidligere Ejere har heddet *Blasius*. Det ejedes ved den frygtelige Ildebrands Tid af en Enke *Paulsens* Arvinger, tre Søstre, som ogsaa havde Vinstuen. Man fik for mulig at redde Frue Kirke den fortvivlede Ide at sprænge Blasen i Luften ved Krudt. Man gik meget lidet praktisk til Værks, idet man bl. a. glemte at underrette Ejerinderne om, at Sprængningen skulde foregaa, hvorfor de alle tre paa et hængende Haar var røget med, hvis ikke een af dem tilfældig havde

kigget ud paa Gaden, og de derved var blevet frelst i det sidste Øjeblik. Nogle var der i alt Fald inde i Huset, da det »sprank himmelhøyt op i Luften.« I *Carl Friederich Reisers*: »Historiske Beskrivelse af den mærkværdige og meget frygterlige store Ildebrand 1728«, en Bog, der ikke noksom kan anbefales alle dem, der uden at søge absolut historisk Sandhed har Lyst til at faa sig en hjertelig Latter — fortælles herom, at to eller tre Matroser gik ind i Vinstuen for »at vilde tractere og drikke sig fuld af Vin,« da Vinen jo ellers ikke kunde været til nogen Glæde; men det blev dem et dyrt Bæger; thi af »en arme tjeneste Pige« og de tre Matroser »blev ey eet Leed heelt paa deres arme Legemer, saa det var ret en ynck og Jammer at see.« Og Reiser siger om sit eget Indtryk af disse Rædsler: »Herre Jesus, naar jeg ved at skriive dette dog ret betænker, hvor vi vare dengang tilmode, saa ryster min huud og skiælver og bæver min kropp! og vii tænckte vistnok, at vor Herre vilde spille med Os arme Syndige Mennesker som fordem med Sodoma og Gomorra.« — Een Ulykke til var Blasen Ekspllosion dog sikkert Skyld i, og den var grumme sørgelig. Brygger *Jacob Fussing* boede paa Nørregade 232, nu Nr. 18, og da hans Gaard om Morgenens mellem ni og ti begyndte at brænde, lod han spænde for sin Chaise, hvori han anbragte sin Hustru, for at hun kunde komme i Sikkerhed. Hun kørte nu rask ned mod Gammeltorv, men da »Blasen« sprang, blev Hesten sky, løb løbsk og væltede Vognen ned i en Kælder, hvorved Madame Fussing »faldt ned i en Kielder hals og slog den Ene Arm reent af Kroppen ved hendes Axel og stødte hendes Hierne-skaller imod steenene, saa heftigt, at Hiernen fløy reent ud paa Gaden, saa at hun døde endnu samme aften en meget Smertefuld død! O, Jammer, Jammer! for den arme æctefælle og hans arme børn!« Selvfølgelig søgte alle disse skadelidte senere Erstatning og Hjælp hos Kongen; men at det ogsaa dengang var Skik at slaa Mønt

af en saa trist Begivenhed, ses af Urte- og Isenkræmmerlavets Forhandlingsprotokol af November 1738 — 10 Aar efter altsaa — hvor det fortælles, at en Skrædder Johan Henrich Schnauer søgte Understøttelse, fordi han, da Blasen sprang, mistede sin Hørelse —. Det, man havde ønsket ved at sprænge Huset i Luften, at redde Frue Kirke, mislykkedes totalt, idet Spiret tværtimod antændtes ved en Gnist fra Eksplosionen.

Mindet om mange sørgelige og glædelige Begivenheder knytter sig til Gammeltorv. Hvor mange Gange har her ikke været illumineret, hvad enten det havde en saa glædelig Aarsag som et Fyrstepars Indtog, hvor Torvet her indenfor Vesterport jo saa at sige bød det første Velkommen, eller det var ved en højfyrstelig Persons Ligbegængelse, at det sagde Byens sidste, allerunderdanigste Farvel. Men det, der dog giver Gammeltorv dets Karakteristik i Historien, er, at her var *Rettens* Sæde. Her laa jo ikke alene saavel *Christian den Fjerdes* som *Christian den Sjettes* Raadhus, men her har adskillige Eksekutioner fundet Sted, og her samledes ogsaa fra de ældste Tider Borgernes Handelsliv. Aarsmarkeder og Torvedage holdtes netop paa Gammeltorv, men da var det meget større end nu, det strakte sig helt hen til Studiestræde, saa at Hovedfærdselsaaren udefra — Vestergade — udmundede midt paa Torvet. Her opsloges da ogsaa de mange aabne Handelsboder, Saltboderne, Suderboderne, Skinderboderne og Klædeboderne. Og Livet og Gøglet har gaaet lystigt. Et Marked i Middelalderen har været muntert. Det førte Gøglere med sig, alle vilde tjene der; og det blev brogede, lysende Dage for Gammeltorv. — Men der er ogsaa mørke Minder, fordi Skafottet havde sin Plads der — ret ud for Nørregade. Blandt de mange, der med Ret eller Uret har blødt der, maa vi nævne nogle, og den, der ved sin Mandighed tiltrækker sig mest Sympati, er vel nok den fra *H. F. Ewalds* bedste Roman navn-

kundige *Niels Brahe*, om hvis Skæbne Historien med Sikkerhed ved, at han var en ægte Type paa den Tids Riddere. Sværdet rustede ikke i Balgen hos ham, og han tog sig selv Ret. Rig, af anset adelig Byrd som han var, vidste han, hvad han vilde, og gik der ham noget imod, slog han haardt, ja, han slog endogsaa ihjel, og saadanne Drab skaffede ham Fjender lige saa vel som hans stejle Staaen paa sin Ret, og blandt disse Fjender var især *Tyge Krabbe* og *Henrik Krummedige* uforsonlige. Da Niels Brahe var paa Kant med Adelen, var det jo ikke saa underligt, at han, den rige og mægtige Godsejer i Skaane, sluttede sig til Borgerkongen, *Christian den Andens*, fortvivlede Sag og deltog i *Søren Norbys* Opstand. Denne mislykkedes som bekendt, og Niels Brahe havde fra det Øjeblik tabt sine Chancer. Han blev — fraværende — dømt fra Ære, Liv og Gods og maatte som landflygtig flakke om, først i Sverige, senere i Mecklenburg, medens hans ulykkelige Hustru, Fru *Anne Lange*, sad alene hjemme og saa sin Husbonds Fjender skalte og valte med alt Godset. Men netop nu er det, at Niels Brahe vokser sig stor og hæver sig over Middelalderens almindelige Røverriddere og Eventyrere. Han viser en højmodig Troskab mod sin Hustru. Drevet af Længsel efter og Kærlighed til hende lister han sig i Sommeren 1528 med en lille Skude, han har faaet af *Christian den Andens* Ven, Hertug *Albrecht* af Mecklenburg, hjem til Skaane, hvor han lever uopdaget hos sin Hustru i 8 Dage. Men da dette er lykkedes, faar han Lyst til at gense hende ved Julen. Han falder i Fjendens Vold og sættes selvsjette i Fængsel i Slotstaarnet i Trelleborg. Hans fem Fæller ser Lejlighed til at undvige, han alene er som den farligste anbragt i andet Stokværk, og han kommer ikke med. Han føres til København, hvor *Tyge Krabbe* falder over ham som en glubende Ulv, og han nægter sig end ikke den Fornøjelse at lægge Niels Brahe paa Pinebænken. Men trods alle

Smerter lykkes det ikke at drive een eneste Tilstaaelse ud af Helten; han vil ikke forraade sin ulykkelige Herre og Konge, og »Retfærdigheden« vinder sin endelige Sejr, da Bøddelen i 1529 med Sværdet sender ham ind i Evigheden netop der paa Gammeltorv, hvor vi nu staar og ser op imod »Blasen«s historiske Grund.

Men der er flydt mere Blod paa Gammeltorv, om end ikke saa ædelt! Og lukker vi Øjnene, kan vi drømme os tilbage til de mange brogede Optrin, som Gammeltorv fortæller om, og mange af de mest dramatiske er knyttede til Kong *Christian den Andens* Navn, baade fra den Tid, da han endnu var deres Herre og Konge og fra de Trængselens Aar, da han som »Fangen paa Sønderborg« — eller tidligere som Kong *Christian* »den Sidste«, som Kong *Frederik* lidet profetisk kaldte ham — maaske bragte mere Uro og Liv i sit gamle Rige, end da han selv stod for dets Styre.

Vi ser den forslagne og foragtelige *Diderik Slaghoeck* blive ført til Retterstedet; hans naragtige Forfængelighed fornægter sig end ikke her ved Skafottet, hvor han møder i de prægtigste Klæder, sorte Fløjlsbaret og en skarlagensrød ulden Underklædning. Vi hører Mængdens raa Tilraab til ham, den hader ham af et godt Hjerte, og den ved ogsaa, at den ved denne Optræden driller den mægtige *Sigbrit*, som for første Gang led den Tort, at Kongen lod en af hendes Yndlinge henrette. At hun selv, hvis Københavnerne skulde have raadet, mulig var gaaet samme Vej, havde hun faaet en lille Fornemmelse af nogle Dage før, da et Par Soldater smed hende i St. Jørgens Sø, hvor hun uden Tvivl var druknet, om Kongen ikke var kommet til i sidste Øjeblik. Og dog skyldte København hende, den renlige Hollænderinde, meget; vi lærte af hende at vaske og gøre rent baade ude og inde, og det var ogsaa *Sigbrit*, der lærte Byen, hvad en Skraldevogn

var til. — Men tilbage til hendes Ven paa Skafottet paa Gammeltorv! Da Bøddelen havde lagt Strikken om hans Hals og »vippet« ham halvdød, blev han taget ned igen og bundet til en Stige, under hvilken Operation han — hvad Hensigten ogsaa var — kom saa nogenlunde til sig selv, at han kunde have den fulde Nydelse af at blive brændt. Thi nu blev han paa Stigen smidt op paa et Baal. Det brændte fra 9 til 3. Da var der ikke andet tilbage af Diderik Slaghoeck end hans Mave, som fandtes sammenkrummet som en Bold. En Baadsmand kunde ikke dy sig for at prikke til den med en Aalestang, hvorved den gik i Stykker; der flød meget Vand ud, Resten blev til Aske.

Men ikke alene for at haane deres Fjende, ogsaa for at skærme deres Ven er de københavnske Borgere mødt frem i Flok paa Gammeltorv. Et spændende Optrin var det den 14. Juli 1533, da Mængden mørk og truende tog Opstilling udenfor Raadhuset, der laa paa Grænsen mellem Gammel- og Nytorv, og afventede Resultatet af Herredagens Behandling af *Joachim Rønnows* Klage mod *Hans Tavsens*. Rundt om saa man lübske Landsknægte i fuld Rustning, de var paa Borgernes Opfordring smuglet ind i Staden af *Jørgen Wullenwever* for at give det borgerlige Ord til Bisperne større Vægt. Og var der krummet et Haar paa Hans Tavsens Hoved, var ingen af Katolikkerne sluppet levende derfra. Det havde de selv en Fornemmelse af, og havde de ikke *haft* den, fik de den sikkert, da de traadte ud paa Pladsen. Hvor meget der var blevet tilbage af *Joachim Rønnow*, hvis ikke *Hans Tavsens* havde fulgt ham til Bispegaarden (hvor nu Universitetet ligger), er tvivlsomt. —

»Før vokser Figen af Hylderod,
for Tysken vorder de Danske god.«

havde Raadmand *Jens Kammersvend* sagt til Københavnerne, da *Ambrosius* kastede Byen i Armene paa

de fyrstelige Eventyrere Grev *Christoffer af Oldenburg* og Hertug *Albrecht af Mecklenburg*. Jens Kammer-svend maatte bøde med sit Liv for denne Advarsel, men Borgerne indsaa, at han havde haft Ret, da Sult og Nød pinte dem under Belejringen 1536, og de den 19. Juni forbitrede krævede deres harnisk-klædte Ledere, *Ambrosius Bogbinder* og *Hans Bøse* til Ansvar ved et Møde paa Gammeltorv. Da de ved at trænge ind paa Hans Bøse kom til at vælte ham, fyrede tyske Landsknægte paa de ubevæbnede Borgere i deres egen By, og 150 maatte lade Livet.

Men Torvet fortæller ogsaa om glade Dage. Det var en stolt Dag i Byens Historie den 30. Oktober 1536 da, »Bursproget« paa Gammeltorv, den menige Adel, Borgerskabet og Bønderne, godkendte Rigsdagens Beslutning om Reformationens Indførelse. — Og med nogen Forbavselse har Byens Borgere i Dagene inden d. 24. August 1559 set Kongens Folk pille alle Torvets Brosten op for at køre dem bort i ikke mindre end 930 Læs, hvorpaa der fyldtes 817 Læs Sand paa i Stedet. Men Jubelen har været stor paa selve Dagen, da den mandige og ridderlige Kong Frederik den Anden i Anledning af sin Kroning holdt Turnering her, saa Lanserne splintredes derved.

»Da brødes de Stager, at Stykkerne fløj
i Vejret vel mange Favne op høj,
naar de gik i Sønder, da spraged' det saa,
det var stor Lyst at høre derpaa.«

Men Jubelen var dog størst, da Kongen selv erklæredes for Sejrherr. Ogsaa *Christian den Fjerde* havde i Anledning af sin Tronbestigelse Ringridning og Dystløb paa Gammeltorv d. 6. September 1588. Det, der da morede den glade Københavner mest, var at følge de Riddere af den bedrøvelige Skikkelse, der var faldet af Hesten i Kampen, til deres Herberge; thi det var den ubehagelige Straf for den uheldige, at han da straks til Fods og i sin tunge Rustning

skulde begive sig til sin Bolig, og den Spidsrod af Vittigheder, der da var at gennemløbe, har sikkert ikke været rar.

Lukker vi nu Øjnene, saa veksler Billedet for vort indre Syn igen, og vi ser en lille Mand, ivrig i sine Bevægelser, med et skarpt Blik og et lunt Smil om Læben, smutte ud af Huset paa Hjørnet af Nygade. Og vi genkender *Ludvig Holberg*. Han boede her en Tid, men han maatte flytte, fordi han ikke om Natten kunde sove for Raab fra Vægterne, som jo var mest aarvaagne saa nær ved Raadhuset. Derovre ved Springvandet møder han Studenstrup, som netop er kommet ind fra Vesterport, og han drejer efter ham, til han naar ud til Volden igen, hvor Fyren falder i det berygtede Værtshus »Paradisets« Net.

Vi gaar nu over paa *Nytorv*, som hedder saaledes, fordi det først blev indrettet 1605, da *Christian den Fjerde* gerne vilde have sit Raadhus frit beliggende med Udgang til begge Sider. Der er noget vist skummelt over Nytorv, maaske fordi der knytter sig Forestillinger om Kagstrygning, Gabestok og Vippegalge til det; thi det var jo her, at alle borgerlige Straffe oftest eksekveredes, og selv om Torvet har været Grønttorv, Loppetorv (dette holdtes jo senere paa Vandkunsten) og Flæsketorv, saa er det dog *Domhuset*, der helt behersker det. Og det er alene af den Grund rart, at vor lyse og glade By har faaet et Raadhus — et Borgerhus, som er smilende og lysteligt, i Stedet for det ganske vist arkitektonisk smukke, men underlig melankolske gamle Raadhus. Over Indgangen staar som bekendt de gyldne Ord: »Med Lov skal man Land bygge«, som er Indledningsordene til Kong Valdemars Sejrs jyske Lov af 1241; men Kong Valdemar kan ikke faa Lov at have Æren for, at de første Gang anvendtes i *hans* Lov; thi de er laante fra den endnu ældre »Eriks sjællandske Lov«, hvor de lyder:

»Meth lagh scal man landh bygge«;

men vi finder dem allerede i de islandske Sagaer. Det er nu lige meget, hvem der er Ordets Ophav, det er godt nok endnu 600—700 Aar efter, saa godt, at Kong Carl den Femtende af Sverige gjorde det til sit Valgsprog under Formen: »Land skall med lag byggjæs».

Det »gamle« Raadhus er slet ikke saa gammelt; thi det blev taget i Brug 1815, da det var opført i Stedet for det, der skilte Gammel- og Nytorv ad, og som brændte ved den store Ildsvaade 1795.

Omtrent ved Siden af Raadhuset laa indtil For-aaret 1907 et Hus, Nr. 27, — der har en Plade med en Indskrift: »Søren Aabye Kierkegaard boede her fra sin Fødsel 5. Maj 1813 til 7. April 1848«. Pladen er nu opbevaret i Raadhusmuseet.

Vender vi dernæst vort Blik over mod Frue Kirkes nu kullede Taarn, kommer vi til at tænke paa hin uhyggelige Septembernat 1807, da Byen faldt for engelske Blus og Brande, og Rædselsbudskabet: »Frue Taarn brænder,« lød gennem Gaderne, medens Tønerne af Sangværket, der ved Branden sættes i Gang, syntes at ringe Død og Undergang over den ulykkelige Stad.

Een Gang var der en spinkel Forbindelse mellem Gammel- og Nytorv og Vor Frue Kirkes Spir. Det var i Sommeren 1586, da »en synderlig Kunstner fra Svitserland« havde spændt sin Line fra Kirketaarnet til Taarnet paa Raadhuset og paa Midsommer-aften tre Gange spadserede paa Linen; første Gang »for han paa sin Bug med udstrakte Arme og Ben ned til Enden.« Den anden Gang havde han en Hjulbør med, som han midt paa Torvet svingede rundt, og tredje Gang lod han et Vinglas hejse op til sig. Han tømte det tre Gange og lod saa Glasset falde ned paa Jorden. Man kan se, at vore Forfædre har kendt til Nervepirring, der godt kan sættes ved Siden af vore Dages looping the loop. — Vore Tanker er draget mod Frue Plads. Vi vender Raadhuset Ryggen og begiver os gennem den lille Stump Nørregade

ad Dyrkøb til. Ved Nørregade Nr. 1 tænker vi paa, at her fødtes Filosoffen *Harald Høffding* og levede hele sin Ungdom. Vi falder derpaa i Tanker over det besynderlige Navn paa en Gade: »*Dyrkøb*«. Hvad betyder nu det? Ja, ved dette Navn rulles et mærkeligt Billede op for vort Blik, et Billede af svundent København i en ganske ejendommelig Skikkelse. Helt uvilkaarligt kommer vi til at nynne den første danske Drikkevis, vi kender, *Tøger Reenbergs*:

»I et Vinhus vil jeg sige
mit Farvel og lægges ned,
tæt ved Tønden vil jeg ligge,
under Tappen Hovedet«;

thi Navnet Dyrkøb stammer netop fra, at et Vinhus af dette Navn, Samlingsstedet for det gamle Københavns fornemste Sviregaster, laa paa dette Sted med Façade mod Klædeboderne. (Skindergade). Træt af Trediveaarskrigens Uro ude i Europa var en Hollænder, *Johan Lehn*, draget op til vor stille Krog af Verden og havde grundet et Vinhus her med Skænkestue og et større Værelse, hvor Spillerne samledes. Men det var dog først under hans Søn, *Abraham Lehn*, der var en anset Borger, som hørte til Stadens 32 Mænd, at Livet udfoldede sig ret karakteristisk her. Allerede i *Christian den Femtes Tid* giver *Jens Steen Sehested* paa Vers en ret livlig Skildring af Livet paa et saadant Vinhus:

Mig drikkes til, jeg gør Besked,
saa længe som mig lyster,
det bedste Raad, som da jeg ved,
er: »Tønden har en Søster!«
Jeg bliver da som nylig fød,
min Gæk vil til at svømme,
da faar mit Liv i Sorgen Død
af Bacchi søde Strømme;
da springer Hjertet i mit Liv
ret som en Lammerumpe,
tit lader jeg til Tidsfordriv
mit Glas mod Gulvet dumpe.«

Her mødes Officerer med Studenter og Borgere. Adelsmanden rasler med Terninger, og gaar Vinen ind, gaar Forstanden ud.

»Naar Fantasi, den Klagenaar
i Folkets Hjerne rimer,
da er man ikke den, man var,
man raser, støjer, primer.«

Det gaar livligt til, snart op, snart ned, nu er man Venner, nu skaber det mindste Ord Ufred, og Kaarden sidder løst i Skeden.

»Snart staar et Par og drikker Dus,
bekræfter sligt ved Banden,
derefter kør' de Glas og Krus
hverandre strax i Panden.«

Men snart er Freden atter sluttet, Vinen gør tung, eller som Sehested saa smagfuldt siger:

»Hans Hoved tungt og Benen' let,
han ræber af hans Mave.«

Men andre kommer paa Vinhus mere for at spille end for at drikke, og for dem gælder det mest at have Hovedet klart ved deres Passe-dix, Skærvensel og Labet, Firkort og Piquet; thi man spiller ogsaa falsk — Bondefangere er ikke af nyere Dato, — Og saa til sidst ved Kældersvenden nok, hvad han skal forlange for Drikkevarerne, saa gælder det dog at være saa vaagen endnu, at man kan tælle med. — For Resten kunde man ogsaa spise godt i »Dyrkøb«. Det var et af Byens fineste Madsteder, og de, der vilde spise, fik et Værelse »a parte«. Var det for kostbart her, saa gik man over ved Siden af Petri Kirke i »Godtkøb«, som imidlertid hurtig glemte sit Navn og konkurrerede med »Dyrkøb« i gode Varer og høje Priser.

Stor var Sorgen, da »Dyrkøb« maatte nedrives midt i sine Velmagtsdage, i 1699, for at give bedre

Plads for Kirkegaarden. Ogsaa dette inspirerede Poeterne. Man havde hørt, at faldefærdige Huse maatte vige, men:

at et Glædehus i Fredetid bedroves,
at mossegroet Steen fra stærke Stolper roves
og aldrig samles skal til bedre bygget Hus.
det haardt fortryde maa den vel logeret Mus.«

Og det krænkede Folk, at det Sted, hvor man søgte aarle og silde, hvor kældervante Drengene sprang, og Rhinskvinen gærede i Kældrene, nu skulde forsvinde, — og det for en Kirkegaard! Den eneste, der glædede sig, var den lige overfor liggende »Blase«, men:

vi, som Dyrkøbs Flor i gamle Dage kendte
og saa dets Kompagni lod ogsaa derfra hente
saa mangen Lædske-Pæl, vi glemme aldrig det,
at denne lystig Krog forsvandt og blev saa slet.»

Paa nuværende Dyrkøbs Grund, der ogsaa en Tid hørte med til Vor Frue Kirkegaard, laa »Vor Frue Skole« — senere Metropolitanskolen — som først efter Bombardementet fik sin nu kendte Plads, og her vandrede Peblingen sin tunge Skolegang. De arme Ungersvende (de var undertiden 30 Aar, før de løb af Skole) fik her Riset og Ferlen at smage, saa Pladsen har genlydt af deres Jammer, og herfra gik de i Skarer ud og sang for Folks Døre og tiggede, skønt den humane *Christian den Anden* forlængst havde forbudt det. Men ogsaa brogede Billeder kan vi hente fra denne Plet. Skotterne i deres maleriske Dragter havde i Grevefejdens Tid deres Herberge her paa Hjørnet af Dyrkøb og Nørregade, og det gik da tit blodigt til, naar de barrikaderede sig mod de lybske Svende.

Levende kan vi se det Billede, her oprulles for os, med de vilde Landsknægte, som holder gode Miner med de fortrukne Munke, fordi disse kender Byen

bedst og kan drikke og spille om Kap med dem. Vi kan tænke os den fulde Munk, der en Maaneskinsnat, raver hjem ad mod Graabrødre-Kloster og nikker til sin Ven Maanen, idet han trøster sig med de menneskelige Fortrin og nynner:

»Maanen holdes saa højt i Ære,
men det er saa sin Sag,
fuld den kun een Gang hver Maaned kan være,
men jeg hver evige Dag!«

Frue Kirke.

FJERDE AFSNIT.

NAAR vi nu vandrer over det fredelige Dyrkøb, tænker vi næppe paa alt det, Pladsen kan berette, og naar Drengene i April med deres Klink agerer Foraarsbebudere, — læg Mærke, at »Klink paa Frueplads« netop er et ubedrageligt Tegn paa, at der, som Blicher sagde, »er Lurk i Vejret«, og at dette Spil uvægerlig afløses af Top sammesteds, saa snart Knopperne brister — kan vi knap føle Fornemmelsen af at træde paa historisk Grund, hvis ikke *Vor Frue Kirkes* umiddelbare Nærhed — den gamle Mariakirkes alvorsfulde Graahed stemte os til ikke blot kirkelig Andagt, men ogsaa til en saadan, som fødes af alle de mange og rige Minder, som strømmer os i Møde, naar vi vandrer paa disse historiske Steder. Den Andagt, som har sin verdslige Sangbund i Kær-

ligheden til vor Fødeby, har vi netop Lov til at give Udtryk ved den gamle Bispebys Hovedkirke. Mester *Ole Vinds* Øje for sine Bysbørns Fejl, *Hans Tausens* dristige Værn mod Billedstormernes Udskejelser, *Mynsters* og *Martensens* Prædikestol er det vel nok værd at mindes, og for at vi ikke skal skræmmes af al den megen Gejstlighed, saa lad os straks, idet vi ser op til Frue Kirke, mindes noget saa verdsligt som at:

udenfor Kirken trængtes
nysgerrige Kvinder og Børn.
Der ægtede Ingeborg Vinding
Povl Vendelbo Løvenørn.

Hvis vi skal tro Dr. *Oluf Nielsen*, som rigtignok modsiges af *A. D. Jørgensen*, staar vi egentlig her paa Frue Plads ved Byens Vugge; thi oprindelig var København ligesom de omliggende Byer, *Serridslev*, *Valby* og *Solbjerg* en agerdyrkende By, der har samlet sig om Kirken: Vor Frue-Marie-Kirken. Og det er en mærkelig Skæbne, der har fulgt dette vor Bys Midtpunkt; thi det er, ligesom om Ilden med særlig Forkærlighed var søgt her hen. Ingen af Byens mange Ildebrande har ladet den uskadt, ja, undertiden har Kirken haft sig en lille privat Brand for egen Regning; thi over den første Kirkes Indgangsdør, vi kender noget til, stod en firkantet Sten, som fortalte, at fire Ildebrande havde lagt den nu genrejste Kirke i Aske. Men den Frue Kirke, der mest har draget vor Opmærksomhed til sig, fordi Historien især søgte den, var langt mere pragtfuld end den nuværende, som dog i sit Indre er et af Byens skønneste og arkitektonisk set reneste Mesterværker. Den er saa udpræget protestantisk nu med sine klare Linier og kolde Marmorpragt, som vi dog ikke kan undlade at imponeres af, fordi den drager vor Tanke mod det enkelte, det eneste, mod den tre-enige Gud, hvis Søn mildt og værnende breder sine velsignende Arme

ud deroppe ved Alteret i *Thorvaldsens* dejlige Kristus-skikkelse. Der er ingen Sentimentalitet, intet Føleri, klart og inderligt taler Kunsten her om Guddommens Sprog lige til Hjerterne. Og alt det danskeste Danske, den sunde Hjertelighed og den rolige Intelligens, har sat sig Stævne her i Frue Kirke. Allerede den Illustration, vi til for faa Aar siden havde til vor kære Fødebys indre Liv, ved, at Studenten for alle Studenter, den stoute gamle *Hartmann* her var Orglets Herre og Hersker, er saa dansk, at vi ikke kan tage en Sang paa Læben, der bedre kan tolke vore Følelser end hans. —

Et andet Navn er knyttet til Kirken. Kong *Haakon* af Norge holdt her sit Bryllup med den 10-aarige Prinsesse Margarethe af Danmark, Nordens senere »stormægtige Frue«; og som *Kong Haakon den Syvende* nu skylder en Konflikt med Sverige sin Krone, skyldte *Kong Haakon den Sjette* en lignende Konflikt sin Brud: thi den svenske Kong *Magnus Smek* protegerede et helt andet Parti med en holstensk Prinsesse *Elisabelh*. Den Gang førte Ægteskabet til Unionen, der politisk set maatte være dødfødt eller i alt Fald have en stakket Levetid.

Frue Kirke var i sin Tid Gemmested for de sælsomste Ting. Der opbevaredes et Stykke af det hellige Kors i en Glaskiste, som tit blev kysset, men aldrig vasket, der var en Flig af Hellig Hertug *Knuds* Kjortel, ja, noget saa uappetitligt som en Finger af Abbed *Vilhelm*, der var en Splint af Jesu Krybbe og en saa imaginær Genstand som den Fane, Engelen overrakte *St. Olaf*, da han overgik til Herligheden. Men hvad der ikke var udstillet eller opbevaret under den gamle Kirkes Buer, der lagdes i Aske 1728, var den store Stemning, som skabtes herinde mellem de mange Altene, Helgenbilleder, skønne Gravmæler og Marmorepitafiger, som prydede Kirken, lige til Billedstormerne gik deres Ødelæggesgang.

Det var vel Frue Kirkes mest dramatiske Optin.

Vi kan se det levende for vort Øje. De rasende Borgere, der har lidt under Bispens Tyranni, trænger med *Ambrosius Bogbinder*, selve Byens Borgmester, i Spidsen ind i Katolikkernes sidste Helligdom og faste Borg. De slaar ned for Fode. De vil ikke høje Knæ for alle de Voksbilleder, alle disse Splinter og Flige, de vil tro paa Gud og ingen anden; og de har lurende båg denne Emancipationstrang det glødende

Bispegaarden.

Had mod *Rønnow*, som havde været den snedigste og lumskeste Udbytter af deres Godtroenhed, og der skal ikke lades Sten paa Sten tilbage af hans Hus: men de glemmer, at det tillige er Guds Hus. Da træder *Hans Tavsens* værdig og myndig frem ved Alteret og standser de vilde Mennesker; det er ikke ham selv, der taler. Det er den hellige Tros Indignation, der lyner gennem hans Ord, og han fører de vildeste Borgere tilbage til Fornuften.

Derfor fik Kirken ogsaa senere Byens højeste Spir, det Spir, der beherskede alt, ligesom nu vort nye Raadhustårn. Det var vel ikke saa højt, det var

228 Fod, Raadhusets er 336, men dengang imponerede det mere, fordi Byens Huse var saa lave. Det var derfra, at Klokkerne ringede Kvarter og Timeslag ud over Byen; her hang Kongens Stormklokke, og i dette Taarn rummedes det prægtigste og kunstigste Orgelværk i hele Europa. Klokken alene vejede 8000 Pd., og med meget Besvær var den anbragt saa højt i 1703, paa en Tid, da man kun kendte Haandens Kraft, og ingen mekanisk Hjælp kunde faas. »Vor Frues Spir« var ogsaa Københavnernes Helligdom. *Christian den Fjerde* var jo selv oppe for at gøre det i Stand, og hver Gang det var Storm eller Uvejr, gøs alle gode Københavnerne for det. Vi saa jo, hvorledes man ofrede »Blasen« uden Nytte i 1728: vi ved, at Lynet midt i Sommeren 1573 slog ned i det uden at gøre Skade, men i Februar 1585 rystedes Byen af de Rædselsbud, at en rød Lynild, som ikke kunde slukkes med Vand, ramte Taarnet, standsede Uhrværket og paa et hængende Haar havde dræbt Taarnvægteren, som boede her oppe og om Natten ved Timeskifte blæste paa Skalmøje.

Vi kender ogsaa alle det originale, farvede Billede fra Bombardementets Dage i 1807, hvor man ser Frue Taarn i lys Lue, medens de forvirrede Københavnerne flygter ned gennem Landemærket. Det er ikke nogen Tilfældighed, at dette Billede blev Bombardementets mest kendte; thi der er ingen Tvivl om, at det Øjeblik, da Frue Taarn tændtes af Englændernes Brandpil*), blev Rædslernes største; thi den ramte Københavns Hjerte. Det var jo Byens ældste og stolteste Minde, der nu for sjette eller syvende Gang skulde lægges i Grus.

Er der mon mange, som, naar de gaar forbi Frue Kirke, tænker paa, at den Bygning egentlig i sit Ydre indeholder en stor Meningsløshed? At sætte en græsk Tempelportal (fuldstændig hedensk!) med danske Søjler (en dejlig Portal for Resten!) paa en Kirke,

*) En »Congreves« Raket.

som er bygget i en grim Efterligning af nygræsk »Renæssance«-Stil. Hvem husker forøvrigt at *C. F. Hansen* er Kirkens Arkitekt? At han ogsaa har været Mester for den lille, kønne Metropolitanskole? Og for at gøre Arkitekterne færdige med det samme, saa er der næppe mange af den yngre Slægt, som overhovedet aner, at der har levet en Bygmester, som hed *Peter Malling*, og dog taler han Skønhedens Sprog til os gennem Universitetets imponerende Fagade. Endnu husker man dog maaske, at Universitetsbiblioteket er tegnet af *Herholdt*, og at det var *Martin Nyrop*, der satte Bispegaarden i Stand igen og *Borch* har skabt den smukke Studiegaard? Lad os dog heller ikke her glemme *Chr. Hansens* skønne og stilfulde Zoologisk Museum.

Der har i de senere Aar staaet megen Strid om Vor Frue Kirke, fordi afdøde Brygger *Jacobsen* havde faaet den — mildest talt — fortvivlede Idé at sætte det gamle Spir paa den genrejste Kirke, der er af en helt anden Stil. Striden er jo for saa vidt standende endnu, som Afgørelsen jo kun er udsat i et Aaremaal, fordi der var saa mange skiftende Sindsstemninger, der gjorde sig gældende, at man ikke kunde blive enige. Det vilde være skammeligt, om man nu ødelagde det skønne Taarn med dets straalende gyldne Kors, der lyser over Byen og giver dens Profil Karakter. Navnlig vil man indrømme Skønheden, naar man en Morgenstund beundrer den fra Hjørnet af Landemærket og Gothersgade, eller man en Sommerdag, naar Konsistorieporten paa Universitetet staar aaben, betragter Taarnet inde fra Universitetsgaarden.

Et Spir vilde tillige knuse hele Kirken, og det vilde forstyrre det smukke Parti, man har, naar man fra Dyrkøb ser over mod Bispegaarden, den gamle Kvæsturbygning paa Hjørnet af Nørregade og Frue Plads, hvis Mure hører til de ældste i Byen, og som heldigvis nu bringes tilbage til sin oprindelige Stil med de smukke gule Sten, og endelig Petris dejlige Spir og den gamle Kirkemur i Baggrunden, et ejendomme-

ligt gammelt Stykke København, der nu kun forstyrres af den afskyelige Kasse, det nu afdøde Studentersamfund i sin Tid klaskede op overfor Kirken, og som Handels- og Kontoristforeningens dygtige Arkitekt, *Godfred Tvede*, kun delvis har formaaet at lempe ind i Ensemblet, der yderligere støttes af den skønne Borch'ske Studiegaard.

Men udenfor Frue Kirke staar to smukke kolossale Statuer, *Moses* og *David*. Disse to skønne Arbejder skyldes henholdsvis gamle *Bissen* og *J. A. Jerichau*.

Det er ganske ejendommeligt, at disse to Kunstneres Arbejder til evige Tider skal staa som fredelige Pendants udenfor vor store Kirke; thi de selv var jo netop i saa meget hinandens Modsætning i kunstnerisk Opfattelse, en Modsætning, der vel tydeligst traadte frem, da Mindesmærket for Treaarskrigen skulde skabes. *Bissen* gav os den glimrende *Landsoldat*, der staar ved Fredericias Vold, — greben ud af Livet er den, jævn, dansk og borgerlig, — *Jerichau* modellerede — en *Thor*! Det var denne Kunstens Borgerliggørelse, der havde sin Talsmand i *Højen*, men som var *Jerichaus* Kunstnernaturel imod og gjorde ham melankolsk og bitter, fordi han ikke vilde følge med. Men netop i denne Bitterhedens Periode var det, at han skabte et Størværk i sin Stil og sin Aand i *David*.

Men vi maa tilbage til Frue Plads, og den Bygning, der først og fremmest her tiltrækker sig vor Opmærksomhed, er *Bispegaarden*. Den fortæller os selv sin Historie i en Indskrift, der findes paa en Plade ud imod Studiestræde og er forfattet af en af Biskop *Rørdams* Sønner. Her staar:

Hel sælsomt man med mig
i Tiden monne raade.
Som Raadhus først jeg stod
vor By til Gavn og Baade.
1479.

Saa var jeg Studiegaard,
 men blev, da her i Landet
 Guds rene Ord fik Løb
 til Bispegaard omdannet.
 1539.

Det har jeg siden da
 igennem Sekler været,
 skønt Ild mig hærget har
 og Tid har paa mig tæret.
 1728.

Nu er i Stand jeg sat,
 Gud, lad mig længe staa,
 og skærm i Naade dem,
 som Bolig i mig faa!
 1896.

Paa den Plads, hvor nu Bispegaarden ligger, laa altsaa i sin Tid Byens andet Raadhus, det første, hvis Beliggenhed man med Sikkerhed kan paavise, dog mener man at have fundet Rester af det allerældste i *Bestles* Kælder i Skindergade. Rester fra denne Bispegaardens første Periode fandtes ved Udgravningerne i 1896, idet der var tydelige Spor af den ældste »Stadskælders« Vinduer. I den Tid kaldtes Studiestræde Raadhusstræde. Den katolske Tids Bispegaard, hvor Biskop *Rønnow* residerede, og hvor Hertug *Albrecht* af Mechlenburg førte sit syndige Leben under Grevefejden, laa paa den anden Side af Gaden, hvor Universitetet nu er.

Imidlertid byggedes der jo et tredie Raadhus paa Gammeltorv, og derved blev det gamle overflødigt som saadant. Men man trængte frygtelig til et Universitet, idet Professorerne maatte undervise i Frue Kirke. Kong *Christian den Første* »laante« da Universitetet Gaarden paa 10 Aar til Forelæsninger; men inden Perioden var udløbet, blev Laanet betragtet som noget, der ikke skulde gaa tilbage; men det vilde Københavns Magistrat ikke vide noget af, og 1491 fratog de med Vold Universitetet Bygningen,

men den rare Kong *Hans* fik Sagen ordnet, og nu lød Professorernes vise Tale atter i Høresalene, til Universitetet blev nedlagt under de urolige Forhold i Katolicismens sidste Dage.

Efter Reformationen blev Bygningen Bispegaard, som den er endnu, og den første evangeliske »Superintendent«, den myndige og i al sin Renæssancefylde bredt folkelige *Peder Plad*, holdt sit Indtog der. Senere led Bygningen, — efter dog at *Christoffer Walkendorf* dog først havde istandsat den smukt, — hyppigt Skade, saaledes da den kendte Biskop *Svane* boede her under Carl Gustavs Bombardement. Da faldt en mægtig Granat paa 300 Pd. ned i Bispens Studereværelse og ødelagde alt omkring. Bispen og hans Familie havde imidlertid heldigvis fjernet sig i Tide, skræmmet ved, at Vor Frue Skoles Rektors Kone Dagen i Forvejen var bleven dræbt af en Granat i Studiestræde. Det vilde blive for vidtløftigt her at ramse alle de navnkundige sjællandske Bisper op, som efter at Gaarden var istandsat efter 1728 har haft Hjem her. De berømmeligste er vel *Balle*, *Mynster*, *Martensen* og *Skat Rørdam*; men Biskop *Münter* har sat sig et varigt Minde i Bygningen ved i Porten og paa Trappegangen at lade indmure nogle ejendommelige ægyptiske Sager.

I 1820—34 husede Bispegaarden en saa berømmelig Lejer som *Adam Oehlenschläger*, og her har han tilbragt nogle af sine lykkeligste, men tillige stormfuldeste Aar, idet han havde sit Hjem her under hele den heibergske Fejde og ogsaa i denne Periode oplevede f. Eks. Lavrærkroningen i Lund og vandt megen Anerkendelse, hvad han jo ikke var uimodtagelig for.

Gaar vi fra Bispegaarden over Gaden til Universitetets Bygninger, kommer vi til den gamle Bispegaards Grund. Og det Navn, vi her støder paa, er *Joachim* (egl. Jacob) *Rønnows*. Vi kalder ham jo den sidste katolske Biskop paa Sjælland, men han var egentlig slet ikke Biskop i den katolske Kirke;

thi Paven havde aldrig anerkendt ham, og han sendte ikke som andre Bisper Konfirmationspenge til Rom, men gav dem til Frederik d. I. og maatte ved sin Side holde en »Visebiskop« for med Virkning at kunne foretage de vigtigere kirkelige Handlinger. For vor Fantasi staar han som den forskræmte gamle Mand, der angst flygter for Byens Borgere, medens *Hans Tausen* stærk og myndig beskytter ham, saaledes som man ser det paa *Carl Blochs* berømte Billed. Men denne Forestilling er ganske fejlagtig. Da Overfaldet paa *Rønnow* skete, var han i 30'erne, og det er tvivlsomt, om han eller Tausen var ældst, derimod er det sikkert, at *Rønnow* ved sin Død 11 Aar efter ikke var fyldt halvtreds. Det er derfor absolut en historisk Fejl af *Bloch* at male ham som en ældre Mand. Herved er ganske vist opnaaet en malerisk Karakteristik af den gamle, faldefærdige katolske Kirke gennem dennes Repræsentant modsat den stovte og mandige Lutheranisme; men det er gaaet ud over den historiske Sandhed, hvad der er beklageligt, da vi jo ikke ejer saa forfærdelig mange maleriske Mesterværker, der behandler Københavns Historie. Det er saa langt fra, at *Rønnow* kan staa som Martyr for sin Overbevisning, som den forfulgte, der var Medlidenhed værd. Han var en ryggesløs, intrigant Eventyrer og Lykkeridder, som altid drejede Kappen efter Vinden, en Pjalt, der, naar han havde Medgang, blev tyrannisk, overmodig og herskesyg. Han havde saaledes under Interregnet mellem *Frederik I's* Død og *Christian d. III's* Valg sagt til Københavns Borgere: »Hvem skal være Dommer her, den Gæk i Hessen (Landgrev *Philip*) eller den Nar i Holsten (Chr. III)?« Han, der efterhaanden havde hyldet *Christian d. II*, *Frederik d. I* og Grev *Christoffer* af Oldenburg, blev af Skæbnen behandlet med fuld Retfærdighed, da han blev ynkelig fanget, krøbet i Skjul som han var paa en Bjælke i Kælderen paa sin egen Bispegaard, og da han efter forskellige

Omskiftelser til sidst døde Straadøden i Blaataarn paa det Slot, han engang havde drømt sig som Herre til, et Fængsel, end ikke en saa mægtig Frænde som *Gustav Vasa* ved sin Forbøn kunde fri ham for.

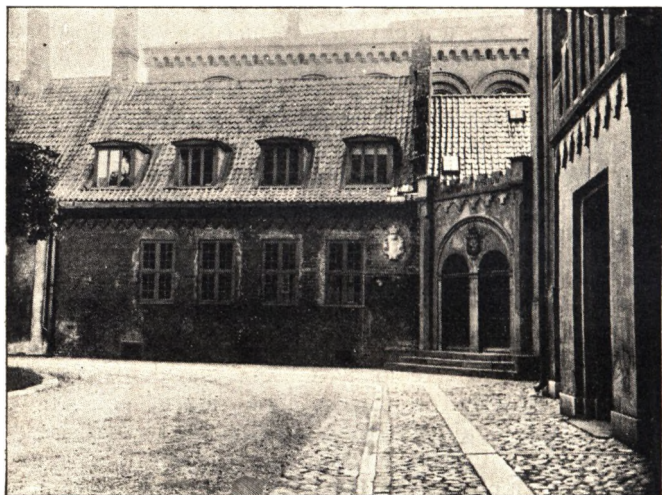
Er der da ikke nogen Stump Bygning eller andet, der minder om denne underlige Mand? Et Sted, hvor vi kan tænke, at han har færdedes eller hørt hjemme? Udad mod Gaden kan vi intet opdage; men gaar vi ind i Universitetets Gaard, — der staar jo altid aaben, — opdager vi den uanselige og lave *Konsistoriums*-bygning, den sidste Levning af den gamle Bispegaard. Den er omkalfatret og ødelagt i Tidernes Løb; dens gamle Spidsbuevinduer er borte, men nede i Kælderen findes endnu nogle smukke Buer, og det er Synd, at der ikke er holdt større Hævd over disse gamle Rester. Det kan ikke være Mangel paa Viden; thi *Bering Liisberg* har i nogle fortjenstfulde Artikler i »Architekten« gjort opmærksom paa den interessante og sjældne Middelalder-Levning, en af de faa Bygninger, der dengang var af Sten. Det er ikke umuligt, at det var i dette Hus, Rønnov sad hin historiske Morgen, da det dundrede paa Døren og Raab af mange Stemmer skræmmede ham ned i Kælderen, da Kongens Folk trængte ind til Bispen for at fængsle ham. Her var Skuepladsen for de mærkelige Immatrulationsceremonier, naar Studenterne kom til Hovedstaden for at »deponere«. At »deponere« betyder at »aflægge«. De unge Videnskabsmænd skulde aflægge deres dyriske Tilbøjeligheder og hellige sig en højere og ædlere Virksomhed. Studenten mødte da som »depositorus« (senere forkortet til »Rus«), iført et dyrisk Costume med Maske for Ansigtet og store Pukler overalt. Og dette ydre Apparat prygledes af ham, og der blev ikke taget blidt fat. Naar det var forbi, kom de mere officielle Ceremonier, hvorved den unge fik Vin og Salt, men endnu havde han en drøj Kamp at bestaa, naar han første Gang vilde ind paa Universitetet; thi da modtoges han paa Trappen af ældre

Studenter, der gav ham Prygl efter Noder. Navnlig var Jyderne slemme mod Nordmændene, og det var ofte blodige Batailler, der fandt Sted. Endnu 1702 klagedes der over disse Udskejelser, og det indrømmedes fra Professorernes Side, at de maatte kæmpe forgæves mod saadanne Optøjer, overfor hvilke det eneste Middel vilde være, at Civilisationen blandt Studenterne steg, hvilket jo ikke godt kunde ske, før de blev socialt bedre stillet. Det er ikke til at undre sig over, at Politiet, der havde et Fængsel for forsømmelige Bønder, tillige ejede et »Carcer« for Studenter, der var opsætsige. Det har sikkert ligget lige bag den Kælder, vi endnu har bevaret. Men hvor kunde man ogsaa vente Civilisation og Humanitet hos Studenter i det 17. og 18. Aarhundrede, naar man ved, at det betragtedes som en ikke nedværdigende Beskæftigelse for Regensianere helt ind i forrige Aarhundrede at bære Lig! — Var der saaledes i gamle Dage mere Brutalitet, var der ogsaa større Ceremoniel ved akademiske Fester. Den Sølvpokal, som man drak den nye Professor til i ved hans Indtræden, de Sceptere af Sølv, som Datidens Pedeller bar foran Rektor, naar han, iført en pragtfuld Kaabe, aabnede en akademisk Procession, er, takket være Professor *Treschows* utilgivelige Letsind forlængst smeltede for Ildens Magt; ganske vist ejer vi en ny af Professor *Schumacher* skænket Pokal, og endnu bevares det akademiske Polititegn, en Stang med en knyttet Haand, men ellers kun en sørgelig, sølvforgylt Rektorkæde, et tarveligt Surrogat for svunden Pragt.

Ved Siden af Konsistoriebygningen ligger den gamle Professorbolig, der under Krigen og Dyrtiden har været benyttet som Spisekvarter for fattige Studenter, der nu ligesom i ældgamle Dage, men under langt humanere Former bespises delvist paa Kommunitetets Regning.

Til denne Professorbolig, der saa snart Administrationsbygningen ud mod Nørregade er blevet re-

stavreret færdig, skal gøres til Professorbolig igen, knytter sig i de sidste tre Decennier Mindet for mange Studenter og andre om to i og for sig højst forskellige men begge i lige høj Grad gæstfri Hjem. Her boede i 90'erne den udmærkede Jurist og Politiker, Geheimekonferensraad *C. Goos* med sin store Familie, og her var der et evigt Rykind af Masser af unge, der for-

Konsistoriums Bygning.

nøjede sig paa den bedste Maade og glædede sig navnlig ved Samlivet med den elskelige Fru *Amalie Goos*, Datter af Admiral *Irminger*, en aandfuld og livlig Kvinde, for hvem intet menneskeligt var fremmed. Men det var ikke alene Ungdommen, der søgte dette gæstfrie Hjem; blandt andet var gamle Kong *Christian den Niende* en hyppig Formiddagsgæst. Han yndede at »snakke gammelt« med den livlige Frue og kom altid uanmeldt og kunde blive der i Timevis.

Siden rykkede Professor, Dr. theol. *Henrik Scharling*, »Nøddebo Præstegaards« populære Forfatter, herind, og der skabtes nu et »de stille Stuers« Hjem, hvor den gamle, elskelige Professor samlede de teologiske Studenter til Aftenmøder, hvor religiøse Problemer ivrigt drøftedes.

Vi befinder os nu i Københavns *quartier latin*, vi behøver blot at gaa et Par Skridt op ad Studiestræde, saa træffer vi netop der noget, der atter minder os om svunden Herlighed. Den gamle polytekniske Lærestanstalt bærer en Plade, der fortæller, at *H. C. Ørsted* som Professor havde sin Bolig der. Ved Siden af i Nr. 8 findes en Plade, der minder om en Mand, hvis Livs største Sorg det var, at han ikke blev Student. Den forkynnder, at *Thomas Overskou* tilbragte sin Barndom i dette Hus. Selv om han ikke var nogen stor Mand og han selvfølgelig ikke kan høre Vand mod *H. C. Ørsted*, saa var han dog i Ordets snævreste Forstand et Københavnerbarn, Søn som han var af en fattig Mestersvend ved Sukkerhuset i Larsbjørnstræde. Huset, hvori han tilbragte sin kummerfulde Barndom, vil til — om ikke evige, saa dog lange Tider — bevare sit Ry som »Noæh Ark« eller blot »Arken«, fordi Overskou i sine Erindringer har haft det Held at levere en af de mest levende Skildringer af Københavns Bombardement, netop taget fra det Sted, hvor det gik varmest til, fordi Engelskmanden rettede sine Projektiler mod Vor Frue Taarn. Interiøret fra »Arken« er enestaaende interessant. I en Kaserne, hvor Fattigdommen lyste ud fra hver Hoveddør, samledes jamrende Kvinder og Børn, skændende, fortvivlede og grædende, medens Bomberne faldt ned snart i Gaarden, snart paa Gaden og snart i de usle fattige Rum. »Arken« blev staaende, skønt der faldt 18 Bomber og 5 Brandpile i den, og alle de to og tredive (se paa Huset, og tænk paa, at der virkelig har boet 32!) Familier blev husvilde og flygtede rundt til alle Verdens Kanter. Kun Værten, en »grund-

skikkelig Spækhøker« *Per Hansen*, og hans »trofaste, stærke« Pige *Margrete* blev tilbage med en Haandsprøjte. De bar Vand til og slukkede, hver Gang der tændtes, og de var midt i den første Nats Rædsler

Sct. Petri Kirke.

rolige nok til at samle alle Familiernes Kar, Baller og Spande, saa at de havde Vand ved Haanden. De tog alle Vinduerne af og knyttede Snore til Vinduesposterne, for at de, hvis det blev rent galt, kunde fire sig ned paa Gaden, om Trappen brændte. Ved Siden af Snorene blev lagt en Økse, for at de kunde sprænge Dørene, hvis en Bombe faldt ned i en af-

laaset Lejlighed. Alle Bombardementets tre Nætter var disse to Mennesker i uafsladelig Bevægelse, og der er ikke Tvivl om, at deres energiske Arbejde bør indskrives i Københavns Historie; thi hvor meget de reddede af det tæt byggede Kvarter og dermed af hele Byen, er uberegneligt. Ære være deres Minde, ogsaa af den Grund, at de satte Helbredet til ved samme Lejlighed; og Margrete skal huskes først; thi skønt Kvinde var hun den tapreste. Da Ilden fra Baghuset i St. Pederstræde var ved at tage fat i Ejendommen, vilde Per Hansen flygte, men hun vilde ikke. »Jeg synes dog, Husbond, at siden vi har set det an saa længe, kan vi holde ud lidt endnu!« Og de holdt ud! Men »Arkemanden« blev halt af Gigt for Resten af Livet, og Margrete døde to Aar efter af Brystsyge — et Offer for sin By. Om der paa Huset fandtes en Plade til Minde om de to tapre Smaakaarsfolk, der værgede deres By saa godt som nogen af de Helte fra Classens Have, var ikke urimeligt. Vi bør i alt Fald tænke paa dem, naar vi gaar forbi »Arken«.

Vi iler nu over Frue Plads ned imod de Gader, der forbinder den med Købmagergade (af Kødmander o: Slagtergade). Vi ser paa Hjørnet af Fiolstræde Holbergs hyggelige Kastanie og Tavlen, der minder om hans Bolig her, hvor han kunde se ud over en skyggefuld Plads med mange Træer. Inde i Gaarden i et Havehus er Digteren *H. P. Holst* født. Hans Fader, der var Hyrekusk, havde sin Stald her.

Regensen.

FEMTE AFSNIT.

VI kan nu gaa ad *Skidenstræde* (Krystalgade lyder ikke nær saa morsomt!), saaledes kaldet, fordi der løb en væmmelig, stinkende Kloak gennem Gaden, vi kan gaa ad *Kannikestræde* eller ad *Skindergade*, hvis nederste Del desværre har mistet sit historiske Navn *Klædeboderne*, og vi kan dreje om ad *Kejsergade*, over *Graabrødretorv* og ad *Løvstræde*. Lidt er der jo at fortælle om paa alle tre Veje; men vi holder os nu foreløbig til Latinerkvarteret omkring Kannikestræde (her boede fordm Kannikerne, der hørte til Vor Frue Kirke) og ser for os et ejendommeligt Billede fra svunden Tid. Gik man i vore Videnskabers Morgen ned ad disse Gader, fortalte de kedelige, mørke Façader intet om, hvad der skjulte sig bag dem af Liv. Men vovede man sig ind ad en af Portene, forandredes Dødvandet fuldstændigt. Man troede sig hensat til en Proprietærgaard paa Landet; der kaglede Høn-

sene, her vandedes Hestene, og gennem en lille Laage slap man ind i en blomstrende Abildgaard. Til den ene Side laa et lavt Stuehus, i hvis bjælkeloftede Rum Videnskabsmanden havde sit Studerekammer og sit Museum, et Kuriositetskabinet, paa hvis snævre Hylder der var samlet de underligste Ting: Spilleværker fra Nürnberg, Rariteter af alle Slags, Fostre i Spiritus og sjældne Planter, alt samlet med Renæssancetidens umættelige Trang til at vide, til at se noget nyt og til at lære. Undrede man sig over, at det var en saadan Landhusholdning, man traf inde i Hjertet af København, saa laa Forklaringen dog i Grunden ret nær; thi Professorerne lønnedes ikke alene med rede Penge men tillige med en Slags Forpagtningsret til det Landgods, der tilhørte Universitetet, deraf kommer Holbergs Udtryk »de Højlærdes Bønder«. Dette Forhold var ganske gavnligt i en Tid, hvor det at se med egne Øjne var saa sjældent for en Videnskabsmand, at han saaledes fik Tag i det praktiske Liv, og selv om det maaske gik her som i Uppsala, hvor *Olof Rudbeck* klager over, at Professorerne i Konsistoriums Møder taler mere om Kornpriser o. l. end om lærde Materier, saa naaede Videnskaben dog netop i praktisk Henseende et langt Skridt videre frem, der bedst betegnes ved, at *Caspar Bartholin* i 1620'erne sad og skrev om det menneskelige Legeme indvendigt uden nogen Sinde at have set det, medens hans Søn, *Thomas*, i 40'erne foretog Vivisektioner. — I dette Kvarter, bag disse gamle, triste Mure, er den levende danske Videnskab, som i den Tid bragte Navne som *Niels Stensens*, *Ole Borchs* og *Ole Rømers* ud over den hele Verden, født og baaren.

Fra Reformationstiden faar *Kannikestrædes* Navn Latinerklang, og Grunden hertil er naturligvis først og fremmest den, at ingen anden Gade fører saa umiddelbart til Universitetet som den, og Studenterne har haft Trang til at have kort Vej, naar de skulde til deres Lektioner. Og den samme Aarsag har Stu-

denternes Velgørere haft til at anbringe ikke mindre end tre Studenterboliger: *Borchs* og *Elers Kollegium* og *Regensen* i denne Gade.

Ideen med at opføre Studenterboliger skyldes oprindelig gamle *Christopher Walkendorf*, som i 1595 omskabte det i St. Pederstræde beliggende tidligere Karmeliterkloster, hvortil selve *Poul Helgesen* havde været knyttet, og hvor han sikkert har boet, til et Kollegium. Skønt vi jo nu geografisk set befinder os et Stykke fra St. Pederstræde, skylder vi dog dette ældste Kollegium at nævne, at der herfra lyser et Navn som *Johannes Ewalds*. Her boede han, da »man rev hans Skytsengel fra ham«. Han siger: »Jeg havde min Arendse, nu har en anden hende«. I disse Ord ligger en Afgrund af Smerte og Sorg, der nok kan skabe en Digter. Men Walkendorfs Kollegium pranger med tre andre Navne fra en senere Tid, som fortæller meget. Her boede paa een og samme Tid tre unge studerende — *Ingemann*, *Grundtvig* og *Blicher*. Selv om Venskabet mellem de to sidste ikke stod for en alvorlig Prøve senere, — *Grundtvig* foretrak jo at holde sig ret passiv overfor *Blichers* folkelige Himmelbjergsfester, da han var højkongelig engageret hos *Christian den Ottende* — saa var der mellem dem begge og den elskelige *Ingemann* en inderlig Forstaaelse, der varede det hele Liv. *Grundtvig* værgede mandigt *Ingemanns* forfulgte »kvindelige« Uskyldighed mod *Heibergs* »Julespøg« i 1816—17, og da de begge var ældre Mænd, kunde *Grundtvig* ikke ved *Oehlsenschlägers* 70 Aars Fødselsdag nægte sig at overtræde Forbudet mod, at der maatte tales for andre Digtere end »Skjaldenes Adam«, ved at udbringe Skaalen for »Digterinden blandt de danske Digtere« — *Bernhard Severin Ingemann* — alt sammen gammel urustelig Kærlighed fra Walkendorfs Kollegium. Skønnere endnu staar *Blicher* med sit dejlige Digt til *Ingemann* efter dennes eneste Udenlandsrejse: »Hedelærkens Velkommen-hjem til Nattergalen«:

»Længe har jeg savnet, o Broderlil, din Sang,
 hvor har du været den Vinter mørk og lang?«

Af yngre Forfattere har *Herman Bang* og *Karl Larsen* boet paa »Walkendorf«.

Blot disse Ord for at mindes, at vort ældste Kollegium ogsaa har sin Historie, saa fin og betydningsfuld som noget af Kannikestrædes.

Kommer vi fra Frue Plads, er »*Borchen*« det første, vi træffer, og det er tillige — bortset fra Regensen — det ældste. Navnet *Ole Borch* er omstraalet af en vis Romantik, fordi vi *egentlig* ingenting ved om Manden. Men vi har alle læst *Chr. Winthers* Fortælling: »En Aftenscene«, som gengiver den rørende Historie om, hvorledes den navnkundige Læge helbredede den dejlige Prinsesse af Medici og fik sig selv et Hjertesaar ved samme Lejlighed; men da han ikke vilde gaa over til Katolicismen, maatte han forlade sin Eventyrprinsesse, men tog »det halve Kongerige« med sig i Form af en Mængde Penge, for hvilke han til Minde om sin Ungdomselskede grundede »Collegium Medicum«, som det hedder den Dag i Dag. »Si non é vero, é ben trovato«, siger Italienerne selv, og det var næsten Synd, om Historien engang skulde berøve Ole Borch hans Martyrglorie. Imidlertid kan ingen Magt bortbevise, at Kollegiet staar der, og at Ole Borch selv ikke oplevede at se sit Størværk færdigt. Han havde købt en af de gamle Professorgaarde, revet den ned til Grunden og næsten bygget sit Kollegium — der forøvrigt brændte 1728 — færdigt, da han angrebes af en farlig Sygdom. Man hentede da Amtsmester i Barberlauget (Læger i den Forstand som nu kendtes jo ikke) *Johannes de Buchwald*, som var blevet Professor i Medicinen, fordi han heldigt havde bortskaaret Dronning *Anna Sophies* (*Reventlow*) »allerhøjeste Ligtorn«. Den brave Mester opererede *Ole Borch* og skar en mægtig Sten ud af ham. »Han døde, det er sandt, men Feb'ren ham forlod«, som *Holberg* siger, Stenen blev opbevaret i en Sølvæske paa Koll-

giet lige til Branden 1728, og selveste *Kingo* skrev den nødvendige Inskription, der, hvis man ikke vidste, det var Alvor, nemt kunde tages for en Studenterforeningsdevis. Den lyder:

«Her er den Mordersten, som stak med Dodens Fork
og jog til Graven vor udødelige *Borch*;
den lærde Verden fik derved et Hjertemen,
gak, Læser, gak, og græd, om ej du selv est Sten».

Borchs Kollegium har Æren af at have huset og understøttet Danmarks berømmeligste Søn, *Ludvig Holberg*, og det paa en Tid, da han uden denne Hjælp sikkerlig var gaaet nedenom og hjem. Her holdt han sine Forelæsninger, efter at han i Oxford havde oplevet det store Vendepunkt i sit Liv, der gjorde ham fra en »struggler for the life« til en maalbevidst Videnskabsmand. Om *Ole Borch* aldrig havde opdaget Taaregangene og været grundlæggende i sin Videnskab, saa lever hans Kollegium. — Langt senere træffer vi endnu en Kreds, der giver »Borchens« Glans. Det var et rigtigt Studenterkommers, og Lederen heraf var en bred gemytlig Mand, som altid gik med Hatten forsorent i Nakken, og som altid havde aaben Stue for sine Venner, og de var mange. Manden var *Peter Faber*, han, der skrev vor »ublodige Marseillaise«, der som ingen anden Sang fandt de rette Ord i rette Tid. »Den tapre Landsoldat« er dog ikke skrevet paa Kollegiet, men i Nr. 15 ligeoverfor. Men her hørte til hans Kreds Folk som *J. F. Hagen* († som Lic. theol.), der var Professorerne *Adolf Steen*, *Ussing*, *Oppermann* og *Johan Lange*, og i »Borchens Lyre« findes mange muntre Viser fra den Tid; som Prøve paa Arten kan vi hidsætte disse to Vers af Visen om Matematikeren *Adolf Steen* (bl. a. Smedemesterens Fremstiller ved »Genboernes« første Opførelse):

Adolf Steen i Barndomsalder
holdt kun af Matematik,
det, som Algebra man kalder

i ham som et Smørrebrød gik.

$a + b = c + d$

var hans *største* Fornøjelse.

Derfor blev han ogsaa du'lig
(al den Stund han ej var dum),
derfor fik han ogsaa Bolig
her paa Borchs Kollegium.
»Samliv« og Matematik
ivrig Dyrker i ham fik.

Det var ogsaa paa Borchs, at *Hagen, Steen* og *Faber* sammen skrev Tivolivisen: »Og dersom du morer dig do'li.«

I Kollegiets Have minder en Sten om den i 1864 faldne Alumnus, *Jens Paludan-Müller*, hvis berømmelige Færd ved Oversø afsluttede en lovende, netop lige begyndt historisk-videnskabelig Løbebane. — Endelig, for at gaa helt ned til Nutiden, boede »Engelske Socialister« Forfatter, *Holger Drachmann*, »til Laans« paa Kollegiet, da *Georg Brandes* i de bevægede 70'er opsøgte den unge, endnu ukendte Forfatter og »hvervede« ham — et Møde, man uden Ret har villet samstille med *Oehlenschlägers* Møde med *Steffens*. Det fik i alt Fald — det være nu Tidens eller Personernes Skyld, derom kan først en mere afklaret Historie dømme — ikke samme Betydning.

Naar vi nu gaar til det næste Kollegium, *Elers'*, maa vi først mindes den sørgelige Ulykke, der skete den 19. April 1689, da det interimistiske Operahus ved Amalienborg brændte, og mange Mennesker af den fornemste Rang omkom i Flammerne. Da mistede ogsaa Etatsraad *Jørgen Elers* sine to eneste Børn, og til Minde om disse var det, at han og hans Hustru to Aar efter gjorde Testamente, hvorved de oprettede *Elers Kollegium*, der dog først kom til at virke 1705. Allerede 1728 brændte Bygningen, og Midlerne tillod først dens Genopførelse i 1751. Sin virkelige Historie fik Bygningen dog ikke før i Slutningen af det attende Aarhundrede. Da kunde man

daglig se to unge Lærde, der lignede hinanden stærkt, og som gik i lange Kavajer, der naaede dem helt ned til Hælene og lignede Slobrokker, spadserede ud fra og hjem til Elers Kollegium. De levede meget ensomt, men naar man saa dem sammen, klamrede de sig saa fast til hinanden, at de lignede sammenvoksede Tvillinger. Men »for alle medstuderende straaledede de som Dioskurer, og selv ældre Lærde mærkede snart, hvad der boede i dem.« Kom man til dem paa Kollegiet, var det, som man traadte ind i en dunkel Munkecelle, hvor de sad og studerede. Det var Brødrene *Anders Sandøe* og *Hans Christian Ørsted*. Til dem kom den unge Skuespiller *Adam Oehlenschläger*, »Manden med de skjulte Talenter.« Og ved Omgangen med dem var det, at han følte sin egen Uvidenhed saa stærkt, at Bevægelsen i den Grad overmandede ham, da han stod i Kollegiets Bibliotek og saa paa de mange Bøger, der indeholdt Skatte, som var skjulte for ham, at han brast i Graad og betroede sin Sorg til Bibliotekaren, *H. C. Ørsted*; og nu begyndte en Læsning, som vistnok har været ejendommelig. Den unge *Adam* har sikkert været voldsomt ivrig, Brødrene *Ørsted* har slidt med at lære ham alt det, der ikke laa for ham, men Resultatet blev jo dog, — selv om det ikke just var det, man fra først af havde forestillet sig — at *Oehlenschläger* 10 Aar efter som navnkundig Digter og Professor i Æstetik kunde holde sin første Forelæsning netop her i Kollegiets Auditorium.

I November 1802 var der en Dag et Liv i den stille Gade, som den ikke før havde kendt, og ind gennem Kollegiets Gange trængte sig en Skare Mennesker saa stor og saa ejendommelig som aldrig før set i Hovedstaden. Det var ogsaa to Følelser, der nok kunde samle, der havde ført alle disse Mennesker her op: Begejstringen og Forargelsen; thi gennem Skaren og ind gennem den overfyldte Sal trængte sig med megen Møje den unge Mand, hvis glimrende Veltalenhed et

Øjeblik efter skulde rive Forsamlingen med: *Henrik Steffens* stod paa Katederet. Og saa man sig om i Avditoriet, opdagede man Foredragsholderens uadskillelige Ledsager, *Oehlenschläger*, og ved hans Side Svogeren, *Carl Heger*, længere henne sad Steffens' ene Fætter, *Nicolai Frederik Severin Grundtvig*, der her for første Gang hørte en Forelæsningsrække til Ende: lidt fra ham opdagede man den anden Fætter, *Ole Hieronymus Mynster*, den altfor tidlig afdøde Læge, medens man forgæves spurgte efter hans yngre Broder *J. P. Mynster*. Man maa ikke søge Grunden til *J. P. Mynsters* Fraværelse deri, at han, som han selv siger i sine Erindringer, ikke regnede *Steffens* blandt dem »ved hvis Fødder han kunde sidde som Discipel«: thi alene af personligt Venskab for Foredragsholderen var han sikkert mødt, hvis han ikke netop 8 Dage i Forvejen havde tiltraadt sit Præstekald i Spjellerup. Helt forkert er det, naar nogle fortæller, at *St. St. Blicher* var til Stede ved disse Forelæsninger; thi han vendte først tilbage til Hovedstaden 1803 og kan altsaa først have hørt den sidste Række, som ligeledes afholdtes paa »Elers« næste Vinter. Derimod var begge Brødrene *Ørsted* til Stede, og *H. C. Ørsted* var jo i alt Fald i hele sit Liv en af Naturfilosofiens trofaste.

Vi maa fra Elers Kollegium skraa over Gaden for at træffe det tredje Studenterhjem, Perlen for dem alle, *Christian IV's* i 1623 oprettede *Regens*, »den purpurklædte Gaard ved Taarnets Fod«. Naar vi nu tænker paa Regensen, er det som *Plougs*: »Arsenal for fyldte Revolutionsgranater«, som *Hostrups* harmløse Generalforsamlingshjem eller som *Chr. Winthers* Lindely for »de Herrer i Aandernes Rige«. Men der var en Tid, da Studenten kun var »Soldat udi den sorte Hær«, og fra den Tid er Billederne vel nok brogede men aldrig lystelige, og det lyse og lette, der senere vandt sit Symbol i den klædelige og fiks Silkehue, som enhver bærer, som han vil, har sit

tilsvarende Modstykke i den Kappe- og Kaarde-uniform, der havde saa lidt til fælles med de Begreber om Romantik, Serenade o. l., vi ellers forbinder med disse Klædningsstykker, at der tværtimod i Regensens første Aarhundrede ikke berettes om Drikkegilder, men Drukkenskab, ikke om munter Politiseren og aandrig Debat, men om Slagsmaal og Raahed; og naar *Basalt* helst vil beholde sin gamle Regens med samt dens Støv og Tobak, saa vilde sikkert hans Forgænger blot et halvt Aarhundrede i Forvejen aldrig have betænkt sig paa at give Slip paa, hvad det skulde være, der mindede om hans tidligere Ophold paa Regensen; thi selv om Regenslivets Herlighed og den Hygge, *Hostrup* spreder derover, er noget idealiseret, saa er den Skildring, jeg straks skal give af de tidligere Regensianeres Liv og Bolig, i høj Grad realistisk; thi den er ikke taget af nogen Digers Fantasi, ikke opforyldt af Mindernes Straaleglans, men citeret af en tør Ansøgning fra Samtidens Alumner om Forandring i de bestaaende Tilstande. Skrivelsen er fra den 22. September 1792, og det fremgaar deraf, at Kamrene havde Bjælkeloft og Stengulv, de var umalede, og for Vinduerne var der Jernstænger, for at ingen skulde gaa ud og ind om Natten. Til Rummet hørte desuden en Himmelseng til to, begge Kontubernaler sov i den, en Kistebænk og et Træbord. Først i 1793 fik man Lov til at lade Væggene, Dørene og Lofterne male, man fik Feltsege i Stedet for Himmelsengen og et Skab som Erstatning for Kistebænken. I disse Celler levede Studenterne, men de blev ogsaa mere Dyr end Mennesker. De havde jo siden Branden 1728 og til 1791 Privilegium som Lighbærere i København, og deres Værelser stank af den Lugt af Lig, der hang i deres Klæder.

Men i den interessante Periode fra Midten af 1770'erne til 1800 er det, som om hele København vaagner til Bevidsthed om Personlighedens Værd, og

i denne Tid er det ogsaa, at *Studenten*, men vel at mærke *først* den socialt bedre stillede Student, opdager sin Betydning. Vi ser, hvorledes han i Teatret danner Begrebet »Parterret«, som hurtig bliver Smagens Højesteret; vi opdager, hvordan han rejser sit Hoved paa vore Gader — baade i Posthusfejden og Filosofgangsstriden, og selv om vi ogsaa faar et Studenterproletariat, der fra først af stammer fra Regensen, saa bliver denne dog snart Samlingsstedet for de unge Minervasønner, og i denne Periode træffer vi ogsaa den første humane Regensprovst, *A. C. Hwiid*, der har sat sig selv det skønneste Monument i den prægtige Lind, som gennem Tiderne har været Studenternes Mødested. Det er Regensens Historieskriver, *C. E. F. Reinhardt*s, Fortjeneste at have antydet, om end ikke tilstrækkeligt udviklet dette, der giver sig Udslag paa alle Maader, selv i en Bagatel som den, at en Mand som *Rahbek* holdt »aaaben Seng« for forsinkede Regensianere, der ikke — som senere Skik — kunde »fenstre« ved Hjælp af en Vægterryg; dette viser en Selvstændighedstrang hos de unge Mennesker, der vilde emancipere sig fra Jernstængerne og den taabelige Lukken-af Kl. 11. Rigtigt fortæller Reinhardt om den første Studenterforenings Stiftelse under Regenslinden i 1820; men mærkeligt er det, at han paastaar, at der i den Periode, hvor Kravet om Respekt for Personernes Frihedstrang vaagnede, ikke fandtes en eneste Sammenslutning af Studenter. Der var ganske vist ingen Studenterforening med bevidst Standsformaal, men der er dog ingen Tvivl om, at det literært berømte »*Norske Selskab*« overvejende var en Forening af Studenter, — og selv om »*Drejers Klub*«, ved sin rivende Udvikling kom til at aabne sine Døre ogsaa for Elementer fra andre borgerlige Kredse, saa var og blev det dog Studenterne, der her holdt Aandens Fane højt.

Naar vi nu gaar forbi Regensen, skal vi ikke blot lægge Mærke til det lyse og lette Liv herinde, som vi

kender fra Scenen, vi skal huske de mørke Dage,
men allermest skal vi erindre, at her stod det danske
Frisinds Vugge, her fødtes en Mængde af

»de Tanker, der flyver som Svaner over Sø
til Under for de fjerneste Lande
og aldrig kan ældes og aldrig kan dø
og sænkes i Glemselens Vande«,

og at den Fattigdom, der ledede de unge til Regens-
sens skærmende Ly, jo netop her vandt sin store
Rigdom deri, at Videnskabens Dyrker ikke »begærer
den Krans, der falmer i Tidernes Vande«; thi

»De rigeste Skatte, han finder under Muld,
hans Aand gennem Afgrunden vanker,
han skænker dem til Verden, han lønnes ej med Guld,
hans Løn er de evige Tanker!«

Og midt igennem al den Trang og Nød, der mangel-
gang har raadet indenfor de snævre Vægge, lyder den
frejdige, sejrss Stolte Opsang ud til »Filistrene«:

»Nu for de danske Studenter vi
vil synge lystig i Kor, Hurra,
der er dog ingen saa gode som de
paa denne syndige Jord, Hurra!«

Der strømmer et Væld af glade Toner og lystige
Historier imod os, naar vi tænker paa Regensen,
hvor det lystige Folkefærd »fra alle Verdens Kanter«
»var sig selv nok« i en Tid, som var baade lykkeligere
og adskilligt mere naiv og mindre blaseret end vor.

Stemningen, vi sættes i, forandrer Grundtone, hver
Gang et nyt Navn træder frem for vort Øje. Hvor
meget vi end holder af og er stolt af *Rasmus Rask*,
saa er han dog ikke den Type, vi blandt Regens-
ianerne sætter mest Pris paa, selv om vi bøjer os i
Ærefrygt for hans Lærdom og med Selvfølelse kan
henvise til hans Svar: »Sit Fædreland skylder man
alt, hvad man kan udrette.« Han giver ikke Regen-

sen Præg, dertil er han for stille og indadvendt. Hans Omgivelser mærker ikke meget til ham. Han er den store ensomme. Men den danskeste af alle danske Digtere har levet sin erotiske Ungdom her; hvor kan vort Hjerte dog banke i Takt med *Poul Møllers*, naar han paa sin Foraarstur paa Volden midt i det brogede Liv kun har de »hulde Piger smaa, røde, hvide, blaa« for Øje og kan »føle sit Hjerte paa Vesten«!

Og saa *Chr. Winther* og *Krøyer*! Studentersangens egentlige Fædre eller maaske kun dens Faddere; thi det var *A. P. Berggreen*, der skabte Studentersangen indenfor de røde Mure, baade den om »en Karl med uldent Bælte« og »Regensen duer til ingenting«. *Chr. Winther* er Epikuræren — blandt Regensianerne; han har drømt sine »Træsnit« der i Længselen efter Livsnydelsen paa Landet, og han har, da han endelig kom den landlige Idyl paa nært Hold, længtes tilbage til sit Studenteleben i saa umiddelbart et Hjertesuk som det, der lyder i et Brev til *Chr. Agerskov*: »Saa I havde hvide Atlaskes Veste paa, I Himmelhundel«

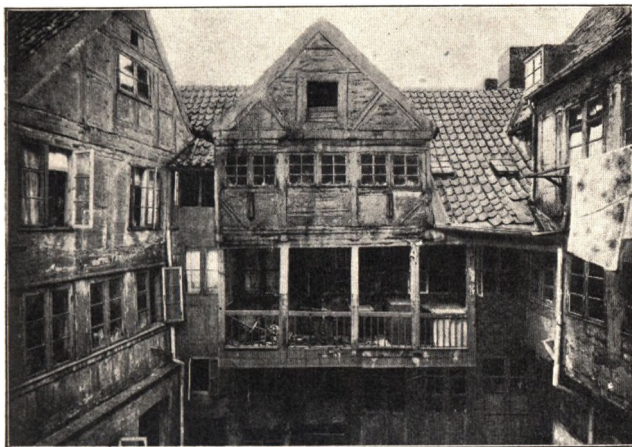
Saa kommer vi til *Carl Ploug*, »Poul Rytter«, vidt forskellig fra den sølle Student fra Fader Holbergs Dage, hvis Navn baade han og *Carl Ploug* forevige. Der er noget af en Fanfare i *Plougs* Navn, og det staar trods alle de Angreb, der siden skete paa dets Bærer, uplettet og rent, fordi det aldrig var Egennytte men altid den inderligste Overbevisning, der ledede ham. Enhver Tvivler kan blot læse det udkomne af hans Livsskildring, og han faar en Følelse af, at en senere Tid gjorde denne Mand Uret. Engang vil afklaret Historie sikkert give ham, hvad hans er.

Og saa er der den glade Hyggelighed, Studenterelevets borgerligste Elskværdighed, foreviget gennem *Jens Kristrup*, den altid godmodige, den glimrende Kammerat *J. Chr. Hostrup*. Hans Betydning for vor Scene som Mellemlid mellem *Heiberg* og *Ibsen* ufor-

talt, maa vi mest af alt her i Kannikestræde huske paa ham og hans herlige Filister, Kobbersmedemester *Smidt* med Madamme og Smedesvend med Løvefodder og Gesvejsninger, og *Hostrup* bliver jo netop den, der »har bygget Broen mellem Livet og Ideen«, og som i rigtig Erkendelse af Udviklingen lod *Klint* ængstes for, at Studenten skulde miste sin Position, fordi Modsætningen, Filisteren, forsvandt med den gryende Oplysning. Sjældent er nogen Replik blevet sandere. Thi Forgyldningen er alligevel gaaet noget af Regensen. Et ensomt Navn som *Niels Finsens* kaster endnu Glans over den røde Bygning.

I Store Kannikestræde Nr. 15, Hjørnet af Lille Kannikestræde, minder en Plade paa Væggen om, at her boede »Landsoldatens« Digter, Peter Faber.

Ligeoverfor, paa det modsatte Hjørne, laa »Kalkeballen«, Skuepladsen for Optræden af Datidens Dilettantskuespillere, blandt hvilke fandtes Chefen for Borgervæbningen, »Dannerskjalden« *Garbrecht*. Blandt de Dilettanter, der optraadte her, kan nævnes de senere Skuespillere ved Det kgl. Teater, *Waldemar Kolling*, hans Fætter *Harald Kolling*, *Helsingreen*, (den ældre), *Knobelauch* o. fl.

Interior fra Møntergade Nr. 22.

SJETTE AFSNIT.

Vⁱ standser nu ved *Rundetaarn*, der nærmest danner en Slags Kirketaarn til Trinitatis Kirke — men allerførst var et Observatorium, Regens-taarnet kaldet; ligesom Kirken, hvis Grundsten lagdes 7. Juli 1637, men som først blev færdig 19 Aar efter, en Tid lang hed Regens- eller Studenterkirken. Taarnet var færdigt 1642, og vor Bys kongelige Bygmester har ofret en særlig Kærlighed derpaa. Blandt det, der mest blev beundret paa Rundetaarn, var Tyge-Brahes berømmelige Messing-Globus, et kunstfærdigt Arbejde, som efter at have været en Tur i Prag atter hjemførtes hertil af en af Christian den Fjerdes uægte Sønner som Bytte fra Trediveaarskrigen. Desværre gik den tillige med saa mange andre Skatte til Grunde ved Branden 1728. Her paa Rundetaarn residerede vore berømte Astronomer, dog

maatte *Ole Rømer* bygge sig et Observatorium udenfor Byen, da de besøgende i Taarnet forstyrrede ham for meget. Disse besøgende gav 1 Skilling hver for Adgangen, og Indtægten herved tilfaldt i lange Tider Kirkens Klokker, *Søren Mathiesen*, først navnkundig ved sin Regnebog, men senere derved, at han er Stamfader til den nu afgaaede tyske Kejserinde. Paa Kirke-

Trinitatis Kirke med Rundetaarn.

gaarden omkring Trinitatis Kirke er *Wessel* og *Ewald*, som det lille beskedne Monument, som ikke dækker deres Grave, ogsaa fortæller os, begravede. Medens Wessels Gravsted mærkeligt nok ikke kendes nøjagtigt mere, ved man, at *Ewald* ligger lige ved Kirkemuren, og vi kender alle *Oehlenschlägers* skønne Digt.:

•Ved Issen: Kirken rolig i sin Sky,
ved Foden: Usselhed i store By!
Her: hellig Kraft og Trøst, hist: Sorg og Nød —
du stodst i Livet, som du laa i Død.◊

Vi gaar rundt omkring Kirken til *Landemærket*, som hedder saa, fordi det i sin Tid var Skellet mellem Land og By, og vi fortsætter vor Vandring op ad Købmagergade, til vi naar *Løvstræde*, det gamle Løvestræde, og det første Navn, vi knytter hertil, er da *C. A. Reitzels*. Hvor mange Københavnerne lægger vel Mærke til den fornemme, for al Reklamevæsen fri Boglade i den høje Stue her paa venstre Haand fra Købmagergade? Men nævner man Navnet *Reitzel*, saa ved alle, at det er et af de nobleste, fineste og bedste, vor By ejer. Det ved de ogsaa, der har set *C. A. Reitzels* Navn paa Millioner af Bøger, der bærer vore bedste Forfatternavne, og de, der knytter Forestillingen derom til de to højt ansete »unge« *Reitzeler Theodor* og *Carl*. Ingen anden Boglade, intet andet Forlag har saa historisk og fint et Navn som *C. A. Reitzels*. Den var engang et Slags litterær Børs, hvor Guldalderens Heroer samledes i Forlæggerens lille Kontor og fik mangan en Haandsrækning og mangt et Venneraad af Firmaets hjertensgode Chef eller Chefer. Det vilde blive for vidtløftigt at ramse op, hvilke Gæster *Reitzels* Boglade til daglig saa, baade da den laa paa Købmagergade, hvor Vajsenhuset dengang var, og her i *Løvstræde*. Vi vil blot mindes, at den gamle, halvblinde *Chr. Winther* endnu i Paris sukkede efter sin daglige Tur til *Reitzels* lille Kontor. Vi bør huske, at baade *J. L. Heiberg* og *H. C. Andersen* fandt gæstfrit Ly indenfor disse Vægge, at Navne som *Henrik Hertz*, *H. P. Holst*, *Molbech*, *Blicher*, *Hauch*, *Ingemann*, *Aarestrup*, *Bødtker*, Fru *Gyllembourg* og *Carl Bernhard* er uløseligt knyttede til *C. A. Reitzel*.

Men ikke alene overfor Litteraturens Dyrkere var *Reitzel*'erne af stor Betydning; fra deres faderlige Varetægt er udgaaet en Række af vore fineste Boghandlere, som paa en smuk Maade har fortsat Traditionen fra *Løvstræde*.

Vi gik med Vilje først op ad *Løvstræde* for at faa *Reitzel* med, det var ikke, fordi *Postgaarden* ikke nok

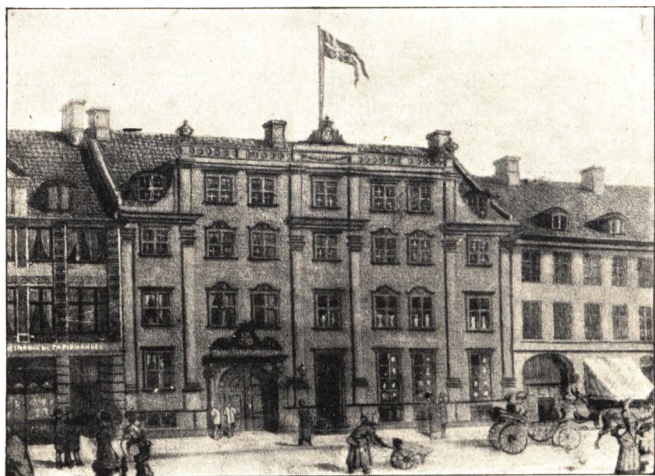
kunde sætte vor Fantasi i Bevægelse. Gaarden kaldtes i ældre Tid *Marsskalsgaarden*, fordi *Christian VI* overlod den til Bolig for Overhofmarskallen, saa længe *Christiansborg Slot* var under Bygning, men allerede inden den Tid knytter der sig Historie til — ja, vi maa vel sige: Grunden; thi Bygningen er en anden. Den gamle brændte 1728. Paa een af de til Ejendommen hørende Parceller boede paa *Christian IV's* Tid paa Hjørnet af Løvestræde og Købmagergade en Vinhandler *Motzfeld*, som senere overlod sin Svigersøn, *Johan Schumacher*, sin Forretning, men som selv var en saare anset Mand og leverede Vin til Hoffet. Disse Vinstuer var dengang fine, og Vinhandlerne var højt anskrevne, fordi de let kom til at give Adelsmænd Kredit og desuden som oftest havde rejst en Del og derved erhvervet sig en Dannelselse, som var de almindelige københavnske Borgere nægtet.

Om en af disse Vinhandlere siges det meget morsomt af en fremmed, at »han taler Italiensk, er rød i Ansigtet, pukkelrygget, en god Kammerat, drikker tæt og holder meget af at prise Drik og mindes Italiens Herligheder.« Men i Bagstuen til den her omtalte Vinkælder fødtes Danmarks største Statsmand under Enevælden, *Peder Schumacher*, sandsynligvis medens de brave Borgere og Adelsmænd sad og drak og doblede i Stuen ved Siden af eller sjakrede med Fiskerkonerne, som med store Kurve paa Armen vandrede rundt og falbød friske Østers til Gæsterne, — dengang var dette Skaldyr ikke saa kostbart som nu og spistes derfor langt hyppigere. Naar en Vinkælder paa det modsatte Hjørne smykker sig med Navnet »Griffenfeld«, da er dette uden historisk Grundlag, thi *Schumachers* Vinkælder var under Telegrafstationen. *Griffenfeld* har selv i sin Tid ejet Gaarden; han betalte 7000 Rigsdaler for den, »Halvdelen at betale i gode, vægtige Dukater og Resten i god, gangbar grov Mønt«. Ejendommen vandrede efter *Griffenfelds* Fald

gennem flere højadelige Hænder, til den opstod som en Fugl Fønix af Asken efter 1728 for »Obersecretair« *Möinichens* Regning. Det var ham, der indrettede Udkørselen i Løvstræde, som eksisterer den Dag i Dag. Da kongelig Unaade ramte Möinichen, maatte han sælge Gaarden til Grev *Frijs-Frijsenborg*, som atter overlod den til Overkammerherre *Plessen*, der solgte Kongen den til Marskalsgaard, men da den blev Postgaard, havde Kongen atter maattet købe den af Overpræsident *v. d. Lühes* Dødsbo i det Herrens Aar 1779. Takket være *Harsdorffs* Genialitet fik den en smuk Façade til Købmagergade, og siden den Tid er der lappet og flikket paa den, efterhaanden som det stigende Liv i Postgaarden krævede det.

Hvor er det underligt, naar man passerer Postgaarden, at tænke paa, hvor let vi nu til Dags — takket være mange Mænds udmærkede Arbejde og sidst *Joseph Michaelsens* Genialitet — har det med at faa et Brev endda saa langt som til Siam. Vi behøver kun at ofre lidt Vand paa et Frimærke. Og saa slaar den Tanke ned i os, at denne lette Brevbefordring netop har været ødelæggende for Brevskrivningen. Er man en Smule Avtografsamler, opdager man hurtigt, at Brevskrivningens Guldalder er forbi. Da det var dyrt at faa sendt et Brev blot til Aalborg, skrev man saa meget som muligt, nu, da man ikke engang slipper med en 10 Øre, er et Brevs Afsendelse en Hverdagssag, derfor skriver vi ikke Breve i gammeldags Forstand, naar vi ikke netop er nyforlovede, og Fremtidens Kulturhistorikere vil sikkert sukke over, at de skriftlige, personlige Udgydelser, som tjente saa meget til Belysning af Tiden og dens Tænkemaade, er »en saga blott«, ja, selv Haandskriften, som i alt Fald Grafologer tror at kunne benytte, er ved at afløses af Maskinskrivningen. En ny *Kamma Rahbek* kan ikke tænkes, naar hun skal opfattes som det, hun i Virkeligheden var: Danmarks første Brevskriverinde.

Christian den Anden var den, der først fandt paa at ansætte Løbere i hver By, som kunde befordre skriftlige Meddelelser videre, men først 100 Aar senere fik vi i 1624 det første Spor af et Postvæsen, idet vi een Gang ugentlig fik Forbindelse med Hamborg. Men det blev Kong *Frederik III's* Fortjeneste at organisere Postvæsenet og at udnævne den første

Den kgl. Porcellænsfabrik paa Købmagergade.

Generalpostmester, *Povl Klingenberg*. Men han naaede ogsaa et efter Datidens Forhold glimrende Resultat, nemlig kun at bruge tre Døgn om at naa med Posten fra Hamborg til København. Og han indførte »agende Post« for Passagerer. *Klingenberg* ledede Postvæsenet i 32 Aar, saa var han ruineret, men siden maa Forretningen være blevet bedre. Thi *Christian V* forærede sin Søn med *Sophie Amalie Moth*, den 11-aarige *Chr. Gyldenløve*, Embedet som Generalpostmester, og dette

Embede skulde være »arveligt til evige Tider«. Hans Enke solgte dog atter Privilegiet til Kongen, og *Frederik IV* tjente c. 30,000 Rigsdaler aarlig paa Forretningen, men han anvendte disse Penge til noget saa fjernt som Hedningemissionen.

Hornet, hvormed Postillonen averterede sin An-

Købmergade, Hj. af Klareboderne.

komst, er jo endnu den Dag i Dag et Vaabenmærke for Postvæsenet, selv om det aldrig mere lyder. Men naar Nutidens unge Pige ligesom Emmy i *Hostrups* »Den Tredje« »føler sit Hjerte banke, naar hun ser et af disse velsignede, røde Postbude«, maa hun huske, at det ikke altid, medens Elskende her i Danmark vekslede Breve, netop har været disse Farver — røde og gule, — der bragte Ungpigens Hjerte i Bevægelse; thi oprindelig var Postbudene — eller

rettere Postrytterne — blaa, og først i 1796 fik de saakaldte »Litsenbrødre« (Ordet er kendt fra Inge-manns »Landsbybørnene«, og Navnet kommer af de Snore (Lidser), hvormed Postkarlene maatte være forsynede for lettere at bære Tøjet) røde Kapper med gult Foer.

Og den unge Pige, som med skælvende Haand lægger sit første blegrode Brev i den store Postkasse paa Købmagergade, bør huske, at hendes Bedstemoder i sine unge Dage ikke anede, hvad en Postkasse eller et Frimærke var, før hun den 11. Marts 1851 gjorde Bekendtskab med begge Dele. Det maa alligevel have været underlige Dage, da man maatte gaa og vente maaske en hel Uge paa Svar paa et Brev. Og det er ganske sikkert, at de fleste Københavnerne, som haster forbi Postgaarden eller gaar ind i den travle Indleveringsstue, ikke et Øjeblik tænker paa, at de Folk, der sidder bag Skranken der, i en god Menneskealder har skabt en Kulturbærer af uvurderlig Betydning for vort Land, og at vi absolut bør se paa disse elskværdige og hjælpsomme Ekspedienter inde bag Glasruden med oprigtig Taknemlighed, fordi de daglig løser en Opgave i Kulturens Tjeneste, hvis Omfang vi bedst forstaar, naar vi husker, at Oldemor kunde svæve i Dages Ængstelse og Uvished, naar hun skrev og spurgte til sin kristian-ensiske Kærestes Befindende, og saa skulde han endda svare omgaaende. Nu kan en ung Pige anden Dagen efter sit Spørgsmaal vente Svar, hvis »Han« da virkelig elsker hende!

Fra Postgaarden iler vi igennem de smaa Gader: *Klareboderne*, *Møntergade*, *Gammel Mønt*, *Grønnegade* til *Gothersgade*. Vi passerer her et Stykke gammelt København, hvoraf en stor Del er forsvundet, og det bliver derfor ikke stort ud over Gadenavnene, vi skal beskæftige os med. *Klareboderne* hed oprindeligt *Albert van Gochs* Boder efter en nederlandsk Købmand, som levede her i Tiden omkring 1520. Han

laante *Christian den Anden* Penge og var senere *Hans Tavsens* mægtige Beskytter. Navnet Klareboderne fik Gaden, fordi den førte ned til St. Clara Kloster, som laa paa den Grund, hvor nu Gammel Mønt er, og den var saa at sige Byens yderste Gade mod Nord, idet Bebyggelsen ophørte ved Regensen, hvor Rosengaardene tog deres Begyndelse.

I Klareboderne ved enhver Student, at *Madam Thrane* (ja, hun er vist efter sin Død avanceret til Frue!) havde sin Kælder; den eksisterer endnu, og fra den er siden Treserne de fleste danske Studenterhuer udgaaede. Naar Rektor stod Fadder, holdt *Md. Thrane* Huen til den nyfødte Minervason, og der er næppe mange Trapper i København, der har baaret sejrstoltere og lykkeligere Byrder end den lille Kældertrappe, der førte den nybagte Student ned til den elskværdige gamle Dame, for hvem store og smaa Hoveder altid var lige gode. Skraas overfor ligger den fornemme Bygning, der rummer den *Gyldendalske Boghandel*.

Det er ganske morsomt at lægge Mærke til, hvorledes Beboerne i Kvarteret omkring Møntergade i ældre Tid klumpede sig sammen i bestemte Gader efter deres Erhverv. I Christen Bernikowsstræde boede saaledes mest Skomagere, i Antonistræde boede Børstenbinderne samt Cigarmager *Radekop*, efter hvem mindre gode Cigarer endnu har Navn. I Grønnegade var det væsentligst Hosekræmmere der boede, deriblandt Marineminister *Ravns* Fader; her havde ogsaa en stor Del af Tallotteriets Kollektører, saaledes ogsaa *Charles Kjerulfs* Fader, deres Lykkens Templer.

Hele Kvarteret er nu delvist nedbrudt og bygget om, saaledes er Lille og Store Brøndstræde, og »de fattiges Sieleboder«, der strakte sig fra Bagsiden af en Ejendom i Møntergade til Store Brøndstræde for Enden af Lille Brøndstræde; det var en smuk Samling af »Holbergske« Bygninger, som forsvandt ved Kvarterets Ombygning. I Store Regnegade fandtes

i den Ejendom, som nu ejes af *Seifert*, indtil for 25 Aar siden et af Byens mange Brændevinsbrænderier, som tillige havde Kohold, og her kunde man i sin Tid se Kærne skride over Fortovet op ad Gadedørens Stentrapper og gennem Gangen at naa ind til Baghuset, hvor deres Stald var.

Antonistræde, Hj. af Gammel Mønt.

I Kvarteret omkring Gammel mønt fandtes ogsaa Kældere, hvorfra der solgtes varme Kartofler.

Morsomme Svalege finder endnu i Pilestræde i den Del, der før hed Springgade, fordi Bytyren var opstaldet her; den allermorsomste er dog nok i Pilestræde Nr. 10. Hele Karréen Grønnegade, Gammel mønt og Regnegade ejedes i 1661 af *Ove Gjæde*; men der foreligger intet om, at han har bygget den saakaldte *Ove Gjædes Gaard*.

Det var ikke, som hidtil antaget, paa Hjørnet at

Didrik Badskærs Gang og Regnegade, at »det Norske Selskab« holdt til. Fejltagelsen skyldes en Forveksling af Matrikelnumre. *Wessels* berømte Selskab hørte hjemme i det nuværende Sværtegade Nr. 7, hvor der er ret uforandret siden da, endogsaa et Spisehus i Stuen, akkurat som i salig *Madam Juels Tid*, og i den

Baghus i Pilestræde 10.

overdækkede Svalegang paa første Sal ses den Dag i Dag Værelserne, hvor de norske Studenter samledes. Da nærværende Forfatter i 1917 skrev en Pjece om Selskabet og dets Hjem i Sværtegade, tog det Norske Selskab i Christiania heraf Anledning til at lade op-sætte en Mindetavle paa Husets Façade.

Man maa ikke tro, at dette Kvarter altid var saa ringeagtet, som det senere blev. Ligesom Rosenborg var *Christian d. Fjerdes* Lystslot »udenfor Byen«, byggede Adelsmænd og fornemme Borgere deres

Lystgaarde her paa det ubebyggede Stykke Jord nær Kongens Slot og Have; der laa de paa Landet, akkurat som man nu gør det i Klampenborg og Charlottenlund; man forenede her Landlivets Glæder med Behageligheden ved at være i Byens Nærhed. Derfor fandt man ogsaa ikke blot i Ove Gjeddes Gaard men i mange andre i Regnegade og Didrik Badskærs Gang, ved Nedrivningen pragtfulde Tapeter under de senere tarvelige, samt udmærkede Døre og Haandgreb, som for en stor Del er reddede og opbevarede paa Raadhusmuseet.

Her i Ove Gjeddes Gaard, hvor han næppe selv har boet, skønt han har ejet den, var i mange Aar Destillatør og Major *Lassens* Forretning, hvor der forhandlede alle Haande destillerede Sager, saasom: Perikum, Malurtbitter, Kirseværbrændevin, søde Snapse etc.

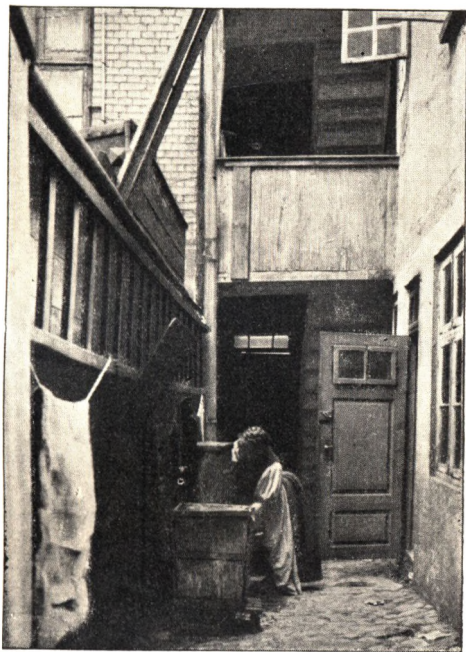
Paa Gammelmønt Nr. 5 saas indtil 1907 en morsom aaben Svalegang med Vand og Vask paa den aabne Trappegang. Paa et Minimum af et Areal, nogle hundrede Kvadratalen, fandtes her Forhus, Sidehus, Baghus, Forgaard og Baggaard.

Møntergade hed i gamle Dage: »Byens Stræde som løber til Volden«, en lang og i høj Grad upraktisk Betegnelse for en Gade. Sit nuværende Navn fik den, da man paa Clara Klosters Grund opførte en mægtig Bygning for »Mønten«; da Mønten flyttedes i Midten af det 17. Aarhundrede, gennemskares Grunden af en Gade, som derfor fik Navnet *Gammelmønt*.

Vi drejer saa om ad Grønnegade og mindes den nu forsvundne *Didrik Badskærs Gang*. Gaden har Navn efter en der i det 17. Aarhundrede boende Raadmand, *Didrik Johansen*, som var »Badskær«.

I *Grønnegade* stod til i Foraaret 1906 det Hus, hvori *Thorvaldsen* har boet, og det Billede, vi har deraf fra *H. C. Andersens* »Billedbog uden Billeder«, fire og tyvende Aften, med den lille Dreng, som sidder ved Mors Spiderok, medens det mangefarvede born-

holmske Stueuhrs i Maaneskin straalende Messing-perpendikkel giver Interiøret dets Karakter, tilhører helt og holdent Eventyrdigterens Fantasi; men lad os beholde det fremfor det grelle og stygge Billede

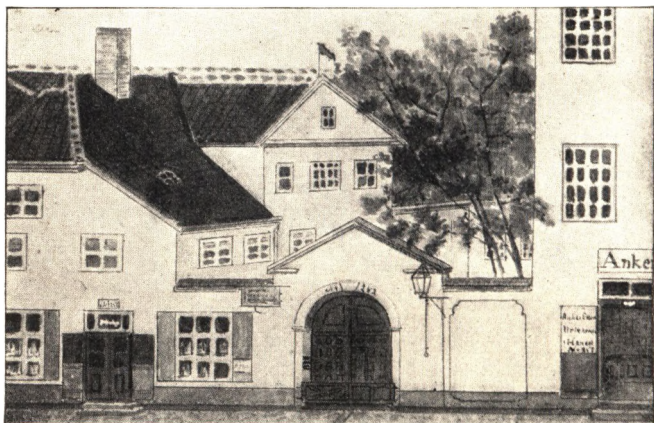

Gammel Ment Nr. 5.

af Thorvaldsens fattige Barndomshjem, som nu er faldet for en retfærdig Økses Hug.

Til *Grønnegade* knytter sig i den almindelige Forestilling ogsaa Begrebet »Teater«. Men det er ikke rigtigt. Den første danske Scene, *Holbergs* eller rettere *Capions* og *Montaignes* Teater, laa ikke i *Grønnegade*, men i *Lille Grønnegade* — nu *Ny Adelgade* —, og havde aabenbart Indgang ogsaa fra *Gothersgade*;

thi af den ældste eksisterende *Teaterplakat* (1722) fremgaar dette tydeligt. Der staar: »I ligemaade ombedes de, som forlange een heel Loge, at adressere sig til Hr. Montaigu, boende i Gothers-Gaden næst ved Comoedie-huuset,« — og lige nedenunder: »Theatrum er paa det sædvanlige Sted i Grønnegaden, saa kand og Liebhabere igennem Porten i Gothers-Gaden

Gammel Mønt 4. Den Gieddeske Gaard.

indlades; Begyndelsen skeer præcise Klokken 5, at det Klokken 7 kand have Ende.»

Der staar en Duft af elskelig Spidsborgerlighed af denne Plakat. Borgeren skulde være pænt færdig med Fornøjelsen Kl. 7, paa den Tid, hvor vi begynder at klæde os om til Teatergang. Først 1775 begyndte Forestillingerne Kl. 6, og denne Tid overholdes endnu 1835, i 1848 begyndte man Kl. 7.

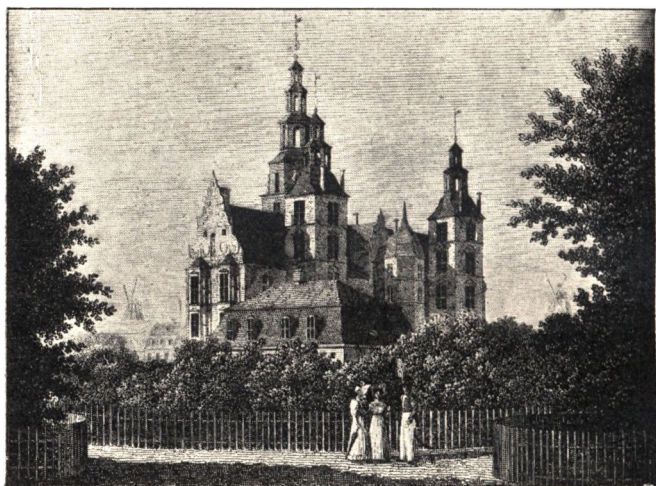
Vi maa forlade Lille Grønnegade — Himlen maa vide, hvorfor det gamle, historiske Navn ikke er bevaret! — for i Løbet af nogle Øjeblikke at befinde os udfor *Kongens Have* ved den saakaldte *Hørups*

Port, hvis rette Navn nok forøvrigt skal være »Kongens Port«.

Kongens Have er Stedbarnet blandt alle vore offentlige Anlæg. Den er blevet skammeligt mishandlet af vore Myndigheder, og den største Del af Skammen falder paa *Frederik den Sjette*, der i taabeligt Soldatergalskab ødelagde de sidste Rester af den oprindelige Have. Thi den Stump, vi endnu har tilbage, og som endda for et Par Aar siden yderligere ødelagdes ved, at man lagde en lige Vej fra Hjørneporten og henrettede nogle af de gamle Træer, giver kun et svagt Begreb om det herlige Anlæg, der i det attende Aarhundrede var Københavnernes kæreste Spadserested, hvor Moderne udfoldedes, hvor der koketteredes og dreves Flirt, og hvor hele den fine Verden maatte hen Lørdag Aften og Søndag Formiddag. Men for helt at forstaa det Barbari, der er øvet her, maa vi begynde forfra paa Havens og Slottets Historie.

Navnet »Kongens Have« eller rettere »Kongens Lysthave« er ældre end Rosenborg Have. Christian IV købte 1606 mellem 3- og 400 Tønder Land udenfor Porten og indrettede her Lysthave, Nyboder og Kastelet. Omtrent hvor nu Herkulespavillonen er, opførte han en »Eremitage«, hvor han tog ud om Eftermiddagen, og han havde endnu i 1608 ikke tænkt paa at opføre noget Slot, hvorimod han lod plante sjældne udenlandske Træer, anbragte Springvand, Statuer, Fiskeparke og Fuglehuse i Haven, og først i 1610 lagde han Grundstenen til det Slot, han kaldte *Rosenborg*, og som blev hans kæreste Opholdssted. Han lavede her al den Mekanik, der morede ham saa meget. Han kunde fra sit Værelse med en Vinde selv rulle Broen op og ned, han havde en »opfarende Stol«, hvormed han — som vi med Nutidens Elevatorer, — kunde hejse sig fra Etage til Etage, og oppe fra Taget havde han en lystig Udsigt med Talerør ned til Slottet o. m. m. Dette var, saa underligt det lyder, en Fæstning med Voldgrave helt omkring, med Bastioner

og Kanoner. Men det morsomste var dog Destillér-Huset i Haven, hvor en lærd Mand i Kongens Tjeneste lavede Frugtsafter, Elixirer o. a., og saa maa vi ikke glemme den velforsynede Vinkælder, der den Dag i Dag forsyner Hofholdningen med de fineste Aar-gange Vin. Blandt de mange Statuer i Haven er der kun bevaret een, nemlig »Løven i Kamp med Hesten«.

Rosenborg.

Frederik den Fjerde var den første, der rørte ved Slottet. Han omkalfatrede en Del af det indre Rum, anbragte de endnu bevarede Buster af de romerske Kejsere paa Vestsiden og erstattede Skifertaget med et solidere Kobbertag, som haves endnu. Medens Kongens Have hidtil havde været lukket, lod Kong *Frederik* den aabne for Publikum, og det betød meget for Datidens København; thi Haven var stor, den strakte sig ud til Gothersgade, helt hen til Adelgade, og hvor nu Eksercerpladsen er, var da det dejligste

Blomsterflor; paa Eksercerhusets Plads laa et tæt Buskads, hvor Nattergalene slog, og den nuværende Garderkaserne var et Orangeri. En Mængde Statuer, bl. a. Samsonfiguren, der nu staar ved Herkulespavillonen og 67 »Kinderchen« samt 20 Marmorkugler paa Søjler livede op i de smukke Gange med de tæt klippede Hække og stive, tilklippede Trær. Som Springvand fungerede en Batsebafigur, der dog snart af Anstændighedshensyn erstattedes af Drengen paa Svaneryggen. Den nuværende Dreng er en Kopi af *Freund* efter den oprindelige men betydelig mere kunstnerisk udført.

Dette var Slottets og Havens Fortid. Snart trak truende Skyer op over det, allerede 1767 var man bestemt paa at indrette det til Landkadetakademi og at flytte Kronregalierne til Christiansborg, og samtidig skulde Blomsterkvarteret gøres til Eksercerplads; men Faren drev over, i 1772 kostede man endda en større Reparation og fjernede de mest medtagne Buster og Statuer fra Haven. Man havde tillige i Sinde at berøve Slottet dets skønneste Pryd, Hovedspiret, men til al Lykke ejede Danmark dengang en Mand med Kærlighed til det skønne i Arkitekten *Harsdorff*, og det lykkedes ham at bevare Taarnet. Det var ogsaa *Harsdorff*, som byggede den lette lille Herkulespavillon, og dermed kan vi sige, at det, vore Konger gjorde af godt imod Rosenborg, er forbi.

Frederik den Sjette, som i sin Regeringstid levede højt paa sin Ungdoms Velgerning mod Bønderne, kunde bevare sit Folks Kærlighed, baade da han begik Dumheden i 1801, rejste bort i 1807, satte Norge over Styr i 1814 og bragte Landet paa Faltlittens Rand; men han mistede allerede en Del af Københavnernes Kærlighed, da han 1787 opførte den grimme Kasse, der endnu ligger som Eksercerhus der, hvor Nattergalebuskadet var. At han desuden gjorde Orangeriet til Kaserne og Blomsterhaven til Eksercerplads og i 1795 skar hele det Stykke, der laa fra det

nuværende Gitter hen til Adelgade fra, og anlagde Kronprinsessegade, det blev ham aldrig tilgivet af de ægte Københavnerne. Datidens Aviser vrimler da ogsaa af Beklagelser, fordi Haven var ødelagt, ikke alene ved at den var beskaaret og ikke længer passeredes som før, men tillige fordi den idylliske Fred, man før havde søgt herinde, nu forstyrredes af Militærets »buldrende Trommer og skingrende Piber«. Og i »Rosen« paa selve det dejlige Slot trak man Klasselotteriet!! En større Profanation af *Fjerde Christians* skønne Mesterværk kunde daarlig tænkes. Den Dag i Dag kan ingen god Københavner med Hjerter for sin kære By tilgive *Frederik den Sjette* denne Helligbrøde.

Livet i Kongens Have har inspireret nogle af vore Digtere. *Poul Martin Møllers* nydelige »Scener fra Rosenborg Have« skatter vi alle; vi ved jo ogsaa, at den sidste af dem, »Hans og Trine«, inspirerede *J. L. Heiberg* til »Aprilsnarrene«. Men *Heiberg* har selv brugt Haven som Ramme for sit Vaudevillesyngestykke: »Et Eventyr i Rosenborg Have«, hvorfra vi alle mindes de to muntre Figurer *Madam Sommer* og *Pensionisten Winther*. — Allerede den Gang var Haven ved at blive erobret af Ammer, Gardister og Børn, og i vor Tid er den jo største Delen af Dagen Børnenes Eldorado, hvorfor man ogsaa har anbragt Børnenes Digter, *H. C. Andersen*, i *Saabys* Gengivelse herinde, ligesom det er naturligt, at man har givet Plads for Danmarks børnevenligste Dronning, *Caroline Amalie*, her. skønt den krinoline-klædte Skikkelse ikke egner sig for plastisk Behandling, og Statuen derved kommer til at betage Slottet noget af dets fjerlette Ynde.

Den maaske allerstørste Uret, der er gjort Kongens Have i vore Dage, er, at man har fældet den kongelige Frugthave og i dens Sted anbragt nogle Plæner, der aldeles ikke hører til Havens Stil, og lagt Bagsiden af *Herkules-Pavillonen* blot. Hvis det skal være

Have-Arkitektur, saa maa vi bede alle Magter forskaane os for denne ny-opdukkende Kunst.

Desuden har man anbragt endnu et Par Udgange mod Sølvgade og Østervold, som berøver Anlægget det sidste Præg af Park og gør det til en almindelig Genvej og intet andet. I Stedet for at søge Haven bragt i Form ved Hjælp af Billedhuggerarbejder i en til den svarende Stil, er den blevet gjort til Pulterkammer for alt det, man ikke vilde have andre Steder. Værst af alt taler *Hørups*-Monumentet ved sin raa Brutalitæt, der intet har med Plastik at gøre; man kan mene, hvad man vil om Hørup, nogen Sjoever var han ikke, og det var da heller ikke ham, der befriede os fra Træhesten, som det ene af Sokkelens Relieffer kan faa en fjernere Efterslægt til at tro. Saa virker da *Matzens* Monument mere diskret og fornemt, hvor det er anbragt.

Gruppen »Hesten og Løven« er derimod smuk og en af de ældste Broncefigurer i Europa.

Med et Hjertesuk forlader vi Ruinerne af Kongens Have, som nu fra en offentlig Lystpark er forvandlet til en almindelig Gennemgang, og snart staar vi ved Hjørnet af *Bredgade* og *Dronningens Tværgade* ved det saakaldte *Moltkeske Palæ*. Vi tænker her straks paa den grevelige Malerisamling; der rummes i en Tilbygning og indeholder ypperlig og kostbar hollandsk Kunst, der med ægte grevelig-moltkesk Liberalitet er gjort tilgængelig for alle. Allerede 1804, da Samlingen opbevaredes i tre smaa Værelser i *Thotts Palæ*, var den aaben for Publikum, der dengang ikke havde Adgang til andre Kunstsamlinger. 1878 flyttedes den til sit nuværende Sted. — Selve Palæet stammer fra det 18. Aarhundredes Begyndelse og var da i den adelige *Danneskjold-Laurvigenske* Slægts Besiddelse. Fra denne Tid knytter der sig under *Frederik den Femtes* Regering nogen Historie til det, idet det var hertil, at *Grev Christian Conrad Danneskjold-Laurvigen* Mandag Aften den 11. Marts 1765

bortførte den smukke og uskyldige Skuespillerinde, Jomfru *Mette Marie Rose*, efter Forestillingen paa Det kgl. Teater. Medens Greven stod i Ledtog med Skuespillerindens Moder, havde han for at skaffe Faderen, den berømte Holbergskuespiller *Rose*, af Vejen indbudt denne til et Gæstebud. Midt under Maaltidet lod Greven, som om han blev kaldt til Hoffet, og et Par af hans Venner holdt nu *Rose* tilbage, halvt med Magt. Da Faderen endelig slap løs og blev klar over, at Datteren var bortført, satte han Himmel og Jord i Bevægelse for at befri hende og brugte hertil ogsaa den bekendte Forfatterinde *Charlotte Dorothea Biehl*. Endda var det næppe lykkedes ham at redde Datteren, om ikke Greven havde begaaet den Dumhed overfor Kongen at nægte at kende noget til Historien. Herover blev Majestæten vred og lod foretage Husundersøgelse i Palæet, hvorved Jomfru *Rose* kom for Dagen. Greven blev forvist til sine Godser i Norge og maatte betale en større Pengebøde »i Reparation« til Aktricen. Sagen vakte uhyre Opsigt i Byen, hvor det var en stor Sjældenhed, at en stakkels Aktrice kunde faa sin Ret overfor en saa mægtig Adelsmand. Jomfru *Rose* kom aldrig mere til Scenen. Hun sendtes paa Landet og ægtede nogle Aar efter Kapelmusikus *Schiørring*.

Danneskjold-Laurvigen solgte senere Palæet til Etatsraad *de Coninck*, den rige Ejer af Dronninggaard; da Christiansborg Slot brændte, købte Enkedronning *Juliane Marie* Gaarden, og da hun døde 1796, købte *Constantin Brun*, gift med *Friedericke Brun*, geboren *Münter*, Palæet og udstyrede Salene pragtfuldt og boede her til sin Død 1836. Derefter ejedes det en kort Tid af Murmester *Lythans*, indtil Grev *A. V. Moltke* købte det.

Skraas overfor ligger, gemt bag en dejlig Smedejerns Port det gamle *Berckentinske* Hotel, opført for Grev *Berckentin* af Arkitekten *Eigtved* i det 18. Aarhundredes Midte. Stilen er Rokokko, men Virkningen

noget forstyrret af de to senere opførte altfor høje Sidepavilloner.

Sin Historie har denne Bygning (vi kalder den nu *Odd-Fellow-palæet*) i den Tid, da den tilhørte Statsmanden og Mæcenen Grev *E. H. Schimmelmann*. Han har mere end een Gang kastet Glans over Danmarks Navn; det var hans Hæder, at Danmark blev det før-

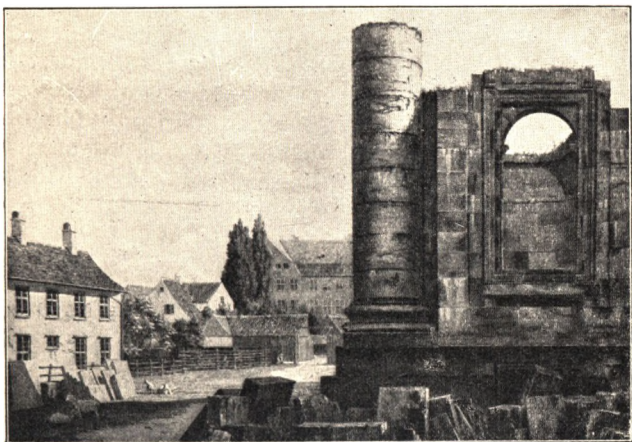
Bredgade, Hj. af Dronningens Tværgade. Tilv. nuværende Moltkes Palæ, tilh. Kanalen, der laa ved Sophie Amalienborg.

ste Land, der afskaffede Negerslaveriet, og det var ham, der i Forbindelse med Hertugen af Augustenborg sendte *Schiller* den økonomiske Støtte, der reddede ham fra Undergangen paa et Tidspunkt, da ingen i Tyskland kom den store Digter til Hjælp. Her i Palæet modtog Schimmelmann ofte Besøg af Kongehuset, men gladest var dog baade han og hans udmærkede Hustru, *Magdalene Charlotte Schubart*, naar de samlede den Kreds af Digtere om sig, som nød saa rigeligt godt af deres Rundhaandethed. Af danske Digtere er det først og fremmest *Jens Baggesen*,

der har meget at takke Schimmelmanns for, men ogsaa *Rahbek*, *Pram*, *Oehlenschläger*, *Schack Staffeldt* og *Henrik Steffens* har været hans jævnlige Gæster. *Pram* har jo i sit efter vor Smag langtrukne men velmente Digt »*Emilias Kilde*« hædret hans første Hustru *Emilia Caroline Rantzaus* Minde.

Den dejlige Have bag Schimmelmanns Palæ har yore unænsomme Hænder ødelagt, idet den store Koncertsal er bygget paa dens Grund. Og de kostbare Sales Pragt er nu afløst af forløren Restavrationselegance.

Vi gaar nu ned til St. Annæ Plads, hvor vi straks glæder os over *Bissens* og *Saabyes* Statuer af henholdsvis *N. W. Gade* og *J. P. E. Hartmann*, idet vi dog forundret spørger, hvad der kan have bevæget en Komité til at stille gamle Hartmann saaledes i Skammekrog med Ryggen til Livet. Thi, at han ligger begravet henne ved Garnisons Kirke og en Tid var Organist ved den, kan da vel næppe være Aarsagen til at anbringe ham saa langt fra den.

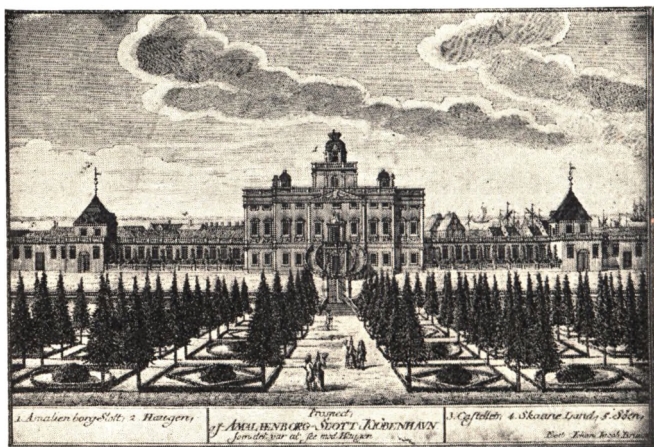

Marmorkirken inden Ombygningen.

SYVENDE AFSNIT.

SOM vi staar her paa St. Annæ Plads, er vi paa det gamle *Sophie Amalienborgs Haves Grund*. Dronning *Sophie Amalie* havde nemlig ejt en Have udenfor Vesterport, men ved Svenskekrigen og Københavns Belejring 1658—60 var denne Dronningens Have blevet totalt ødelagt. Som Erstatning fik hun nu en stor Grund fra St. Annæ Plads og helt ud til Toldboden, og her opførte hun 1683 sit Slot, som ødelagdes, da *Operahuset* brændte 1689. Slottet laa paa Østsiden af det nuværende Bredgade, mellem Frederiks- og Fredericiagade. — Skønt Kong *Christian den Femte* i Lighed med senere *Christian den Ottende* havde indledet sin Regering med at sige: »Nu ville vi alle spare«, saa gjaldt denne Maksime langt fra Hoffet selv og dets Fester. Navnlig ved Kongens Fødselsdag ødsledes der kolossale Summer, saaledes ogsaa d. 15. April 1689. Da opførte man ved

Sophie Amalienborgs nordre Fløj et kostbart Operahus af Træ; det var 90 Fod bredt, ved en Søjlegang var det forbundet med Slottet, og alt var indrettet paa det kostbareste, Orkestret var — som ved vore Dages *Wagner*-Forestillinger — skjult for Publikum, og der var pyntet med Enebærris og Transparenter paa Væggene. Her opførtes nu et Skuespil i Tidens Smag: »Der vereenigte Götterstreit« med hele Ap-

Sophie Amalienborg.

paratet med Guder og Gudinder og Hyrder og Hyrdinder. Indhold var der ikke meget af, men der var ofret en Del paa Mekanik og Udstyr, Fyrværkeri o. a., og det hele gik naturligvis ud paa at forherlige *Christian den Femte* som »theurer Atlas dieser Zeit, grosser König, Kern der Helden«, og stormende Lykke gjorde det hele: selve Kongen fandt Behag deri, han var saa naadig at bestemme, at Forestillingen skulde gentages d. 19 April Kl. 3, for at ogsaa Folk af lavere Rangklasser kunde nyde godt af den. For tæt pakket Hus gik Tæppet op, man var kommet

gennem Forspillet og lige begyndt paa 1ste Akt, da en Lampe eksploderede og antændte det let fængelige Enebærris; der opstod en frygtelig Panik, og medens Skuespillere og Orkester reddede sig ud ad en Bagdør, trængtes Folk ved Indgangen, trampede hinanden ned, hylede og skreg; ingen Ledelse var der, og 180 Mennesker omkom i Flammerne, der snart efter bredte sig til det pragtfulde Slot, der i mindre end 4 Timer var lagt i Aske.*)

Nu henlaa Sophie Amalienborgs Ruiner i en Række Aar. Mindet om den sørgelige Begivenhed skræmmede Folk fra Stedet, Haven forfaldt, og en kostbar Grund laa saaledes ubenyttet hen. I 1703 bestemtes det, at Stenene paa Sophie Amalienborg skulde anvendes til en *Garnisons Kirke*, der blev kaldt »Den Herre Zebaoths Kirke«, og er den samme, som ligger her endnu. Oprindeligt skulde der hveranden Gang prædikes paa Dansk, hveranden paa Tysk, hvorfor der var to Præster, men de laa stadig i forargelig Strid med hinanden om Offeret o. l.; navnlig var en dansk Magister *Knud Tommerup* en meget stridbar Herre, der senere lagde sig ud baade med Menighed og foresatte ved under Pesten 1711 at forlade Hovedstaden efter fra Prædikestolen at have sagt: »København er et Sodoma og Gomorrha, hvorfor enhver, som kan, bør forlade denne formedelst dens Ugudelighed til Ødelæggelse indviede Stad.« — Først i 1819 faldt den tyske Prædiken bort. — Paa Kirkegaarden omkring Garnisons Kirke findes adskillige Grave, her hviler saaledes *J. P. E. Hartmann* og hans Fader *A. W. Hartmann*, Skibsværftsejeren *Lars Wilder*, som gav Wilders Plads Navn, Malerne *Lorentzen*, *Eckersberg* og *Lundbye*, (for de to sidste findes der indsat Minderrelieffer af *Jerichau* og *H. V. Bissen* i Kirkemuren). En søndret Sten minder om Dispa-chör *Buntzen*, Stamfaderen til den navnkundige Heiberg-Buntzenske Slægt, og endelig bærer en Sten

*) Se iøvrigt Louis Bobé: Operahusets Brand.

den nu for længst glemte, skønne Skuespillerinde *Mette Marie Astrups* Navn. Der har næppe været nogen skønnere Kunstnerinde paa vor kongelige Scene; men med Talent var det saa som saa.

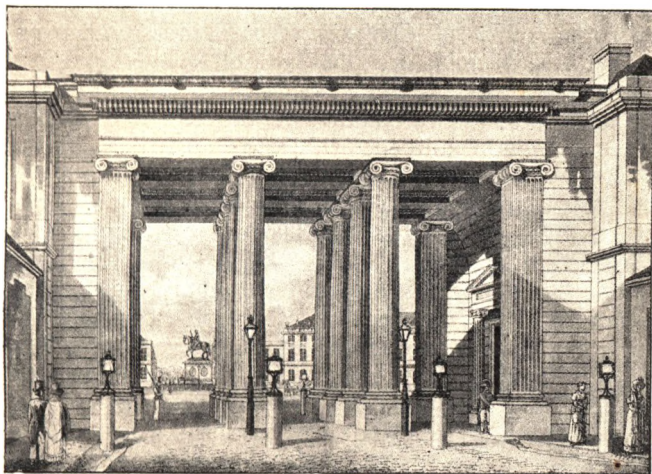
Vi drejer om ad Amaliegade og sender en venlig Tak op imod *Casino* i Erindringen om de fornøjelige Aftener, vi har tilbragt der, vi husker ogsaa, at det var i det dengang nyopførte, af Tivolis *Carstensen* skabte, Lokale, at de berømte politiske Møder d. 11. og 20. Marts 1848 holdtes.

Vi nærmer os nu *Amalienborgs* Slotte, og ved at passere »det Gule Palæ«, hvor nu Prins *Valdemar* bor paa første Sal og den gamle Historiker Prins *Hans* boede i Stuen, tænker vi allerførst paa Kong *Christian den Niende*, fordi han havde sit Ungdomshjem her. Som de øvrige amalienborgske Palæer er dette ikke kongeligt født, dets Oprindelse stammer fra en slet og ret Urtekræmmer og Sukkerhandler *Bargum*, der opførte det 1764 og Aaret efter gjorde sig mindre smigrende bekendt ved at spekulere i Slavehandel paa Vestindien, noget, der til Ære for vort gode Land heldigvis mislykkedes. I 1809 købte Kongen det til Bolig for den daværende »Kronprinsesse«, hans Datter *Caroline*, senere gift med Arveprins *Ferdinand*. Hun var dengang nyforlovet, og den ulykkelige Prinsesse havde jo den Sorg flere Gange ved Døden at miste sine fremtidige Gemaler. Senere boede Hertug *Vilhelm af Glücksborg, Christian IX.s* Fader her, naar han var i København, og fra 1837 var det *Christian den Niendes* Bolig, hvor alle hans Børn er fødte, og hvor det berømmelige og berømte Familieliv udfoldedes, som vandt hele Europas Beundring.

Det næste, vort Øje møder, er *Kolonnaden*, Bygmester *Harsdorffs* skønneste Mesterværk, der skaber Forbindelsen mellem det *Moltkeske* og det *Schackske* Palæ, som vi nu kalder *Christian den Syvendes* og *Christian den Niendes*. Den er opført 1794, og For-

bindelsesgangen over de joniske Søjler er kun $3\frac{1}{2}$ Alen høj. Desværre er hele Bygningen, da man kun ejede 19,000 Rdl. dertil, af Træ, der tidligt eller silde vil raadne op.

Igennem Søjlerækken øjner vi Københavns skønneste Rytterstatue, *Salys* Mindesmærke over den glade Kong *Frederik den Femte*, rejst af Asiatisk

Kolonnaden paa Amalienborg.

Kompagni d. 16 August 1768. Oprindelig var det Kong *Frederiks* Hensigt selv at rejse sig det nævnte Monument; men da det blev altfor rasende kostbart, fordi *Saly* og Familie skulde underholdes her i Byen og Materialerne desuden var dyre, tyede Kongen gennem Grev *Moltke* til det af ham stærkt favoriserede Asiatiske Kompagni, som, efter at Planen var gjort noget billigere ved Borttagelsen af nogle Grupper ved Fodstykket, endelig fik Mindesmærket rejst. paa den daværende »Frederiksplads«.

Vi staar altsaa paa Amalienborg Plads, der som Frederiksplads var langt større, men efter mange opgivne Planer blev Størstedelen af den udparcelleret, og Kongen forbeholdt sig kun den ottekantede Plads, hvor nu Palæerne ligger. I 1749 overlod han den til fire Adelsmænd, imod at de her skulde opføre ensartede Palæer. Det blev da saaledes, at Grev *Moltke* opførte det nuværende *Christian d. Syvendes* Palæ, *Lewetzau Kong Christian X.s*, *Brockdorff* Enkedronningens, og *Christian den Niendes* var overdraget *Løvenskjold*, der dog kort efter overlod Fuldførelsen til Enkegrevinde *Schack*. Da Christiansborg brændte i 1794, var man i Trang for Kongebolig. Kongen havde allerede tidligere købt det Brockdorffske Palæ til Brug for Landkadet-, senere Søkadetakademiet, og nu købtes Resten, idet det Moltkeske Palæ indrettedes til Residens og derved blev *Christian d. Syvendes*.

Siden da har Kongefamilien, naar man netop undtager *Frederik den Syvende*, ført sit Familieliv her, medens Christiansborg efter Genopførelsen var viet de store, officielle Fester. — Ganske naturligt vender Tanken sig nu først imod det Sted, hvor Kong *Christian den Niende* døde, og vi husker da, at Kong *Frederik den Sjette*, der allerede som Kronprins residerede her, ogsaa lukkede sine gamle, trætte Øjne indenfor disse Mure, da han døde d. 3. December 1839. Senere døde ogsaa *Frederik den V's* Datterdatter, *Frederik d. VI's* Enke, den i sit Ægteskab ulykkelige, men mod sin utro Husbond rørende trofaste *Marie Sofie Frederikke* i dette Palæ den 21. Marts 1852.

Ligeoverfor, i Kong Christians nuværende Bolig, residerede Danmarks litterært og kunstnerisk interesserede Konge, *Christian den Ottende*, med sin skønne Dronning, *Caroline Amalie*. Her samledes Danmarks Guldalderdigtere omkring den fyrstelige Mæcen, der allerede som Prins havde befriet *Baggesen* fra Gælds fængslet i Paris, og som satte en Ære i at

tælle baade *Oehlenschläger*, *Thorvaldsen*, *Grundtvig* og *H. C. Andersen* blandt sine kæreste og hyppigste Gæster. Baade Kongen og Dronningen boede her, efter deres Død benyttedes Palæet af forskellige offentlige Myndigheder, indtil Prins *Christian* og Prinsesse *Alexandrine* tog det i Besiddelse efter deres Bryllup 1898.

Hvor vor nuværende Enkedronning i Øjeblikket bor, stod d. 26 Maj 1842 *Christian den Niendes* Bryllup med Landgreve *Vilhelm* af Hessens Datter, *Louise*. Landgreven boede her til sin Død 1867, og to Aar efter rykkede hans Dattersøn, Kronprins *Frederik* ind med sin unge, svensk-norske Brud. — Berømmeligst er dog nok *Christian d. Syvendes* Palæ, der siden 1865 har været Kongens Receptionspalæ, og hvor afdøde *Alexander d. III* af Rusland, Kejser *Wilhelm d. II* af Tyskland, Kong *Edvard d. VII* af England, Kong *Gustaf den Femte* og Præsident *Loubet* har boet; her gav Kong *Christian IX* sin sidste Audiens, en Time før han døde, og her modtog han kort Tid i Forvejen den Deputation, der fik hans Samtykke til, at Prins *Carl* af Danmark maatte bestige Norges gamle Trone som *Haakon den Syvende*. Fra Palæets Altan proklameredes endelig Kong *Frederik VIII*. og *Christian X* som Danmarks Konger.

Bag dette Palæ ligger i Haven en lille Pavillon, bygget midt i det attende Aarhundrede og ganske fin og ejendommelig i sin bornholmske Sandsten med den aabne, af joniske Søjler baarne Rotunde — den har muligvis i sin Tid været kongelig Badstue, senere Thepavillon.

Ikke egentlig hørende til Palæet er det i Aaret 1800 opførte »Dronningens Ridehus«, hvorfra Vagtparaden før trak op, og helt udenfor, men sluttende sig dertil i Stilen er *Bernstorffs* Palæ, opført i 1752. Det var i over et halvt Aarhundrede Hjem for Arveprins *Ferdinand* og hans *Caroline*, hvorefter det købtes af Kong *Georg* af Grækenland. Da *Bernstorff*

ejede det, skænkede Kong *Ludvig den Femtende* af Frankrig ham nogle pragtfulde Gobeliner, som nu desværre er fjernede. Sidst vandt Palæet en vis Berømmelse ved, at det unge norske Kongepar her havde deres beskedne københavnske Hjem, hvorefter Højesteret havde Lokaler i Palæet, der nu ejes af Transatlantisk Kompagni.

Paa det modsatte Hjørne regerer nu *Hornung & Møller* i en Del af det saakaldte *Dehnske* Palæ, mest bekendt under Navnet *Mac Evøys* Palæ, hvor i Slutningen af det attende Aarhundrede den især fra *Baggesens* Historie saa kendte Hertug *Frederik Christian* af Augustenborg boede. Senere har Dronning *Louises* Broder, Prins *Frederik* af Hessen-Kassel, ejet Palæet, som ved hans Død blev udparcelleret. En Del af det er nu Gesandtskabshotel.

Ligefor os hæver nu Marmorkirken — officielt Frederikskirken — sin guldribbede Kuppel, den sjette største i hele Europa. Denne Kirke, som var kongeligt tænkt af *Frederik d. V*, der ønskede at skaffe det fine Kvarter, han havde ladet udstykke af Sophie Amalienborgs Have, en Sognekirke og tillige vilde rejse et glørværdigt Minde om, at den oldenborgske Kongestamme havde regeret i 300 Aar, blev længe vor Bys Smertensbarn. Og dog, nu da Ruinen er forsvunden og den tunge Kirke hæver sin Kolos imod Sky, kan man sukke efter den lille maleriske Kirkestump, der stod saa fint mod den klare Himmel. Ogsaa disse Minder om henrunden Herlighed svandt.

Opriindelig havde *Eigtved*, som skulde udføre Kirken, ikke tænkt paa Marmor, men paa almindelige Sand- og Mursten, men siden fik han Ideen at beklæde disse Mursten med Marmorflader. Da der var sumpet Grund, hvor Kirken skulde staa, var Forarbejderne mange og dyre, ja endog livsfarlige for de Soldater, der foretog dem. Efter at *Thurah* i to Aar havde holdt Arbejdet smaat gaaende — andet var hans Opgave heller ikke — indkaldte Kongen efter

Salys Raad de to franske Arkitekter *Jardin*, der helt omkalfatrede Planerne og lod indføre Marmorblokke i Stedet for Fliser. Da disse to Udlændinge tilsammen fik 30,000 Kroner om Aaret, er det ikke til at undre sig over, at de 30 Fod af Kirken, der var naaet over Jorden, da *Frederik d. V* døde, havde kostet 4,800,000 Kr. i vore Penge. Der er heller ingen Grund til at bebrejde *Struensee*, at han med dette bundløse Penge-svælg for Øje standsede ethvert Arbejde paa Kirken, som nu laa i over 100 Aar som Ruin. I 1795 vilde man have *Harsdorff* til at fuldføre Kirken, men ved hans Død 1799 faldt disse Planer atter bort, og først i 1874 tog daværende Etatsraad *Tietgen* fat med kraftig Haand, købte Kirken af Staten og kunde — delvis ved andres Hjælp — 19 Aar efter indvie den af *Meldahl* opførte Frederikskirke, som stadig i Folke-munde bevarer Navnet *Marmorkirken*, skønt den er bygget af Kalksten fra Fakse og Øland.

Paa Vej tilbage mod Kongens Nytorv gennem Amaliegade passerer vi det gennem Aarene saa omstridte og omtumlede *Casino*.

Georg Carstensen var ikke den første, der fik Ideen til et Privatteater her hjemme. *Thomas Overskou* havde allerede i Trediverne paa Haanden en Grund, der laa paa Hjørnet af St. Annæ Plads og Amaliegade, hvor nu det engelske Gesandtskab ligger; men han naaede ikke længere end til at lave en Samling Love, hvis vigtigste Paragraf var, at den, der forglemte sig selv i den Grad, at han mødte beruset i Teatret, skulde straffes med Bøder og Bortvisning.

Georg Carstensen var mere praktisk, han vilde skabe Casino som et Vintertivoli; han byggede det i Maurerstil, og da han aabnede det i 1847, straaledede Gassen for første Gang i København; han havde sit eget Gasværk paa St. Annæ Plads; Københavnerne var skeptiske overfor denne nye Belysning; men den virkede godt; kun een Gang slog den Klik; men det bevirkede kun, at Etablissementet var lukket en enkelt Aften.

Carstensens Vintertivoli skulde være et Sted, hvor Københavnerne i Vintertiden kunde forlyste sig med Sang og Musik under lignende frie og sydlandske Former som i Tivoli; derfor blev det den mauriske Stil, som skulde herske; endnu minder Ord som Pergola og Bazargang derom; men da var Bazaren en virkelig Række Boder, Pergolaen en rigtig Vinterhave, og i den store Sal skulde Underholdningen, ogsaa af scenisk Art, veksle med Musik.

I Stueetagen var et Springvand, som »holdtes aabent« hele Dagen, der var ogsaa Restavration, Café og Billard — alt mod en ringe Entré; Restavrationen bestod af en større og en mindre Sal; i den lille kunde man abonnere paa Middagsmad, og smaa, sluttede Selskaber kunde leje den. Og Caféen var udstyret med en hidtil uset Elegance: Borde med broncerede Jernfodder og Marmorplade, og langs Væggene var anbragt Kanapéer med rødt Fløjl. Bag dem var de smaa Kabinetter, der eksisterer endnu, og der trak Levemændene sig ind med deres Damer. I øverste Etage var et Konditori med Buffetier anbragt imellem store og lille Sal. Paa begge Sider af den store Sal var der Øltunneller i Lighed med de tyske Ølknejper.

Folk, deriblandt »Corsaren«, troede, at Carstensen var angrebet af Storhedsvanvid, og hans næste Maal vilde være at blive Statsminister; men han naaede at sætte sin Vilje igennem, og selveste *Christian d. VIII* og *Caroline Amalie* kom paa Besøg og glædede sig særlig over den første Dirigent, *H. C. Lumbyes* Musik fra Kl. 7^{1/2}—12. Hele Byen var »frapperet«, siger Berlingske Tidende. Ogsaa Arkitekten, *Stillmann*, berømmes i høje Toner.

Lumbyes Casino-Vals fløj over hele Byen, og den fine Portion valsede i den lille Sal, som altsaa var et ideelt »Palais de danse«.

I Carstensens eneste Sæson opførtes der Pantomimer med *Pricerne* i, og i November dansede *Juliette*,

Amalie, Sophie og Rosa Price en *Pas de quatre*: »En Malers Fantasier«, som alle jublede over.

Men med første Sæson var Carstensens Saga ude; skønt der var løst 11,415 Billetter og 3762 havde taget Abonnementskort for at se paa Herlighederne, kom der Underskud, især fordi det nye Hotel »Phoenix«, der rejste sig paa Gæstgiverstedet »Stadt Hamburgs« Ruiner, drog den fine Portion dertil. Carstensen maatte give op, og 2. Juledag 1848 aabnede Teaterdirektør *Lange* (senere kendt fra Folketeatret) det rigtige Casino, som det er den Dag i Dag. Den første Aften opstod der Panik, fordi der gik Ild i en Papirkurv. Publikum vilde trænge op paa Scenen og trampede allerede Orkestrets Instrumenter itu, da *Erik Bogh* ved at tale roligt til Folk reddede Situationen. Det blev ikke sidste Gang, han kom Casino til Hjælp i Nøden.

At skrive Casinos Historie her vilde være for vidtløftigt, lad os indskrænke os til at ønske det en ny og lys Fremtid som den gode Folkekomedie- og Operette-Scene, det altid har været.

Kongens Nytorv.

OTTENDE KAPITEL.

VOR Vej fører os nu til *Kongens Nytorv* eller »det nye Kongetorv«, der blev anlagt 1670 paa *Hallandsaas'* Plads. Hallandsaas hed Torvet, fordi det, da det ikke var brolagt, undertiden var lige saa ufremkommeligt som Hallands Aas i Sverige. *Gyldenløve* havde faaet Stenene fra *Kalø* Slot til at opføre det nuværende Charlottenborg med, og man vilde gerne give Torvet, der hidtil havde ligget udenfor Byen, saa megen Trafik som muligt. Derfor bestemtes det, at man skulde udgrave en Havn, der naaede helt ind til Torvet, og den 6 Sept. 1671 gjordes de første Spadestik til Nyhavn, som de fleste sikkert tror er en naturlig Indskæring. I Forvejen havde man for at skabe Torvet maattet udfylde de gamle Voldgrave, som laa her, og det nuværende kgl. Teater hviler f. Eks. paa 8—10 Alen Fyld. Det gjaldt derpaa om paa Torvets Midte at anbringe et passende Minde om dets og Landets Fader, *Christian V*, og da vi ingen

Kunstnere havde herhjemme i denne Tid, var det ikke saa underligt, at man tyede til Udlandet. Men lige saa heldig som Frederik den V blev med *Saly*, lige saa uheldig var hans Oldefader, da han indkaldte den franske Billedhugger *Abraham César Amoureux* og gjorde ham til sin Hofbilledhugger; thi vi kan alle den Dag i Dag se, at Talentet hos Hr. Amoureux ikke har været overvældende. Man har ogsaa undret sig over selve Anbringelsen af Statuen, fordi den ikke staar midt paa Torvet; her er der et Forsvar for Billedhuggeren; thi han har maattet opstille den med det nyanlagte Charlottenborg for Øje; og staar vi i Slotets Port, ja, gaar vi helt tilbage til Udstillingsbygningen, og Portene staar aabne, vil vi kunne se hele Statuen som Midtpunkt for Kongens Nytorv. Man har ogsaa undret sig over de allegoriske Figurer, der omgiver Billedhuggerarbejdet, og der har været adskillige Gisninger om, hvad de skulde betyde. Allegorierne ligger os jævne Københavnerne noget fjernt, og det er næppe overdrevent mange af de over Kongens Nytorv spadserende, der for Alvor har Indtrykket af, at det unge Menneske, der trampes ihjel af den skikkelige »Hest« ikke er nogen ringere end »Misundelsen«. Der er Folk, der har villet gøre ham til Svensker, og der er endda i Tider, hvor Forstaaelsen mellem os og vore fortræffelige Brødre hinsidan var mindre varm, i svenske Blade fremkommet Beklagelse over, at man har anbragt en Svensker i den lidet behagelige Stilling; men vi kan trøste de misfornøjede med, at Misundelsen er international. Lige saa lidt falder det nogen ind, at det er »Visdommen« i *Minervas* Skikkelse, »Tapperheden« i *Herkules'*, »Ædelmodigheden« i *Alexanders* og »Hæderen« i en Kvindeskikkelse, der bærer en Pyramide, som holder Vagt om Kong *Christian den Femte*. Thi den højsalige Konge udmærkede sig som bekendt ikke i fremragende Grad ved nogen af disse Egenskaber. En Rædsel er det at tænke paa, at disse Figurer endog har været forgyldte,

og at det var disse gyldne Egenskaber, *Samtiden* anvendte allegorisk paa den jævne og troskyldige *Christian* med de smaa Aandsevner, men det elskværdige Lune, der gjorde ham saa ligefrem i Sind, at de københavnske Borgere endda, naar han kørte gennem Byen, stod i Vinduerne med Glas i Haand og drak hans Skaal, hvad han naadigt takkede for. Der er maaske ikke alligevel saa lidt Mening i, at han nu er alle Københavnernes Kælebarn, »Manden paa Hesten«, som vi lidet respektfuldt kalder ham, hvis vi da ikke helt lader ham ude af Betragtning og kun tænker paa det rare Dyr, vi alle holder saa meget af og derfor lader være Hovedpersonen i Gruppen, medens vi slet og ret mødes »ved Hesten«.

En vekslende Skæbne har det omkring »Hesten« anbragte Anlæg, »Krindselen«, haft. Til at begynde med var det Blomsterbede i fransk Stil; senere fældede man Træerne for kort efter at plante nye, som i Fyrreterne atter flyttedes og fandt en gæstfri Jordbund paa Gaunø ved Næstved, hvor de danner en prægtig Lindeallé den Dag i Dag.

Ved den sidst stedfundne Omregulering af Kongens Nytorv er Torvet fra et Færdssynspunkt gjort ideelt med sine mange »Heller« og Rabatter; men det vil desværre snart vise sig, at den nyanbragte yderste Trærække omkring Hesten ganske vil berøve Torvet dets Karakter ved at tage Udsigten fra Charlottenborg og Nyhavn. Hvor langt naturligere vilde det ikke have været, naar man havde Træer til overs, da at anbringe dem langs Fortovets Sider; formodentlig var man da ogsaa sluppet for de Skamstøtter af Plakatsøjler, som til ingen Verdens Nytte skænder Kongens Nytorv saa vel som vore øvrige Torve.

Det gammeldags Præg er forsvundet fra Kongens Nytorv. Det er blevet en moderne Bys Torv, skønt Byens Midtpunkt forlængst er gledet fra det. Men endnu er det Torvet med de mange Minder. De nye Bygninger, der har rejst sig i de senere Aar, fortæller

os intet nyt om en Genialitet, der skal særkende vor Tids Arkitektur, og skulde man pege den Bygning ud, man med særlig Glæde dvæler ved, bliver det en af de gamle, *Harsdorffs* fine Privatbolig, vort nuværende *Udenrigsministerium*. Det er blot ubegribeligt, at Staten ikke straks købte hele Bygningen, saa havde man undgaaet at faa den ene Del af det skændet af moderne Forretningsruder. Men *Harsdorff* har kun haft liden Tak af den By, hans Kunst har smykket. Man har sat en trykkende Etage til paa Landmandsbankens Ejendom; man har trods harmfyldte Protester listet sig til at rive hans skønne Løveapotek ned og anbringe Nürnberger-Marcipan i Stedet.

Se nu paa Ministeriets Bygning, og kast derefter Øjet over mod *Thotts* Palæ, et Arbejde, som væsentligst skyldes *Jardin*, *Harsdorffs* Forgænger, Repræsentant for Overgangen fra Rokokko til Empire. Hvor meget roligere, fornemmere og finere er ikke *Harsdorffs* Hus, frit som det er for Overlæsselse af Balustrader og Statuer. *Oppermann* gør i sin Bog om »Kunsten i Danmark under *Frederik V* og *Christian VII*« opmærksom paa denne Sammenligning, ligesom han med *Høyen* peger paa den morsomme Løsning hos *Harsdorff* med at vende Kapitælernes Smalside udad, da der ikke er Plads til at lade Rundingerne udfolde sig. Uden at vide det har Kunstneren her handlet i Oldtidens Aand; thi mange Aar efter hans Død har man paavist en lignende Løsning af Vanskeligheden i en Oldtidsbygning i Pompeji.

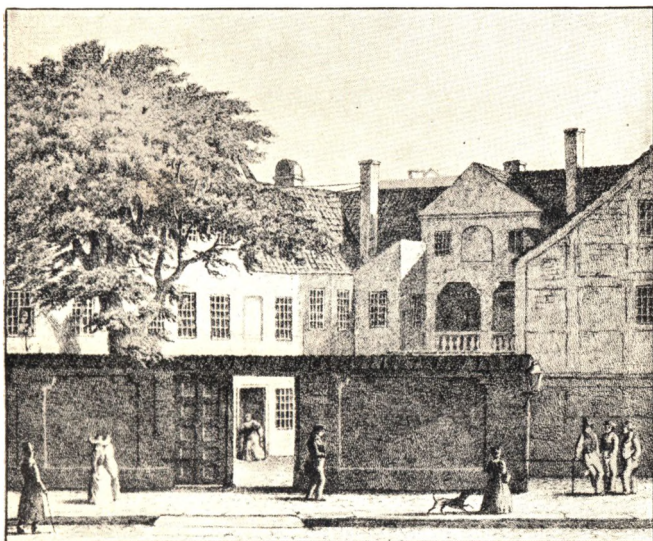
For at begynde et Sted, vender vi os nu til *Charlottenborg*, og vi ved, at Slottet er opført af Kalø Sten af *Ulrik Frederik Gyldenløve*. Han var fem Aar om at faa Slottet færdigt, og hvis man har lange Øjne, kan man paa de smukke Skorstene se Aarstallet 1677 indskrevet paa Siderne, der vender mod hinanden. Vi har nu nærmest Indtrykket af, at Façaden er utilladelig snavset, saa sort, at Det kgl. Akademi for de skønne Kunster burde skamme sig derved. Man

spørger uvilkaarlig om, hvorledes Renligheden er indvendig, naar der ikke har været anvendt rensende Midler paa den udvendige Side lige siden, ja, længe før *Thorvaldsen* havde sit Atelier her. Man faar næsten ikke Øje paa Frederik V's Buste over Porten. Den skal nemlig være sort. Og man undrer sig endnu mere over det Barbari, der ganske har knust Slottets Virkning, naar man ser det bagfra. Der har man klasket den ene grimme Tilbygning til efter den anden, og man aner knap, hvor smukt Slottet var, da der var Udsigt derfra ud over *Charlotte Amalies* Have helt ned til Vandet. — Lidt ældre Folk vil kunne huske den Tid, da Dronningens Have var *botanisk Have*, — først 1874 udlagdes hele dette store Terræn til Byggegrunde. Megen Historie har Slottet ikke. Ganske vist holdt *Frederik V* som Kronprins sine Orgier her, hvor adskilligt af Byens kvindelige Bærme forlystede ham for saa rigelig Betaling, at han, uden at de derfor turde beklage sig, endte Gilderne med at gennempiske disse Kvinder paa deres blottede Legeme. Her boede den bizarre, men interessante Forfatterinde *Charlotte Dorothea Biehl*, hvis Fader var Slottets Forvalter. Man har sikkert gjort hende en Del Uret ved at kalde hende »Hoftrappesladersken«; thi det meste af de Ting, hun har oplyst i sine Breve til *Bülow* paa Sanderumgaard, har senere ikke kunnet afkræftes. For Resten var hun jo et Barn af sin Tid, og hendes Skuespil, som endda blev opført paa den kongelige Scene, var haarrejsende. Hun har indført *Cervantes'* udødelige *Don Quijote* i dansk Læseverden og var en Kvinde med Hjertet paa det rette Sted, det viste hun ikke mindst ved sin Hjælpssomhed mod *Rose*, da hans Datter var bortført.

Det bliver dog først og fremmest som Hjem for *Akademiet for de skønne Kunster*, at Charlottenborg vil staa for vor Tanke. 1753, da *Eigtved* var Direktør, fik Akademiet Slottet til Lokale, og store er de Navne, der knyttes til Direktørposten; vi kan nævne: *Abild-*

gaard, C. F. Hansen, C. V. Eckersberg, H. V. Bissen, Vilhelm Marstrand, J. A. Jerichau, F. Meldahl, Otto Bache, Vilhelm Bissen og Martin Nyrop.

Vi faar nu lige Tid til at smutte ned i Strandstræde i Gaarden til Nr. 5 for at mindes den navnkundige *Collinske Gaard*, hvis Herlighed dog er svunden; over Porten minder en Sten, der bærer et adeligt

Den Collinske Gaard, Bredgade 4.

Vaaben, om at den spanske Gesandt under Frederik d. III, *Grev de Rebolledo*, residerede her. Der var da Udgang til *Norgesgade*, nu Bredgade. Vi ved, at *H. C. Andersen* her havde sit københavnske Hjem, og at det Grandjeanske Konditori, et af de ældste og fornemste Schweizerkonditorier, der opstod i Halvtredserne, og hvortil senest *Herman Bangs* Navn er uløseligt knyttet, ligger her. *Bang* kom der daglig til sin sidste Rejse.

Vi kan ogsaa ærgre os over den Vandalisme, der for faa Aar siden er øvet imod Haven bag det nuværende *Thottske Palæ*. Sligt burde ikke engang Lehnbaroner havde Lov til; thi Grunden her er atter historisk. Hvor mange ved, at Rigens Admiral, *Niels Juel*, har haft Bolig her. Han opførte sit lille Slot til Pryd for Torvet og blev, da det

Den gamle Hovedvagt paa Kongens Nytorv.

var ham dyrt, fritaget for Skat i 20 Aar. Senere hen boede den russiske Minister *Dolgorucki* i Palæet, medens Czar *Peter den Store* gæstede København, og Czaren skal sikkert have boet i Palæet et Par Dage. Derpaa kom Bygningen i Danneskjoldernes Eje; men den maa ikke forveksles med det *Danneskjold-Laurvigenske* — nu Moltkes Palæ, hvis Historie vi før har omtalt. Det smukkeste ved Thotts Palæ er vel nok *Jardins Fronton*, men den kunde grundigt trænge til at restavreres.

Hvor nu *Hotel d'Angleterre* ligger, laa i gamle Dage *Ahlefeldts* pragtfulde Palads, og lige ved Siden af, hvor nu Hovedvagtsgade munder ud, vækkes vore Erindringer om det hyggelige gamle, vore Bedsteforældres København, da *Hovedvagten* laa her, og »Uhrets rødlige Skin med en Lampe bag Skiven brændte«.

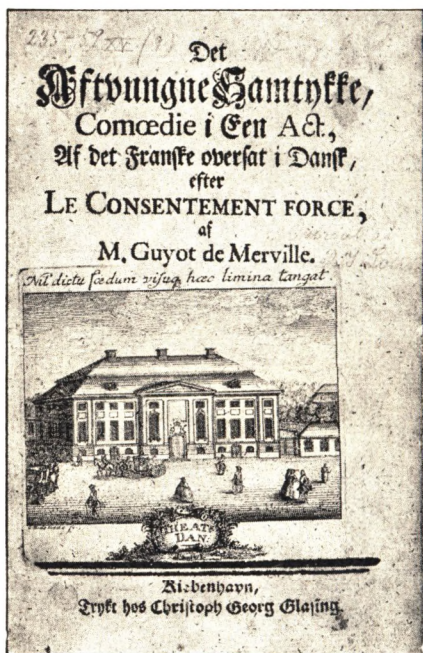
Allerede i Henrik Steffens Tid var Kongens Nytorv kendt for sine gode Spisehuse; der var *Raus* fine Traktørsted, hvor d'Angleterre er nu, og hvor de fornemme, hver Gang der kom en Skildpadde til Byen, ved Avertissementer indbødes til Skildpadde-suppe, og lidt længer henne, hvor nu *Grand Cafe* ligger, havde *Richter* den Stue, hvor Oehlschläger sad og spiste Boeuf, da *Ole Hieronymus Mynster* kom og præsenterede ham for *Henrik Steffens*. I samme Hus havde en Aflægger af *Drejers Klub* en Stund Lokaler. I Kælderen er *Hviids* Vinstue, der stammer fra 1773 og er den ældste her i Byen.

Vi kommer derpaa til Hotel du Nord, oprindelig *Holstein-Holsteinborgs* Palæ, der fik sit Navn, dengang Trakteur *Ernst Møller* i 1796 købte det og indrettede det til »Herbergeren«. Det havde ikke dengang det aller anstændigste Ry paa sig; men da Konferensraad *Constantin Brun* i 1816 købte det, lod han her indrette de første varme Bade, København kendte i nyere Tid. I Middelalderen havde vi haft nok af Badstuer — Navnet Badstuestræde minder derom — Kong *Hans* gik jo i Badstue hos *Hans Bogbinder* i Højbrostræde, — men disse Badstuer var tillige en Slags Aftrædelser, hvor Venus dyrkedes ret kraftigt. Derved kom de i Miskredit, da man paa Grund af den ringe Renlighedssans undertiden paadrog sig farlig Smitte; de blev endelig forbudte og vor By kendte ikke offentlige varme Bade, før *Constantin Brun* forbarmede sig over os.

Vor Opmærksomhed fanges nu af Hof-Agent *Erich Erichsens* Palæ, en af de Gaarde, hvormed den rige Han-

delsstand smykkede København efter Branden 1795. Nu har *Handelsbanken* paa smuk Maade holdt sin Haand saavel over Bygningens Indre som Ydre; Sø- og Handelsretten bor til Leje i nogle af de skønneste Værelser.

Det er ikke her Stedet at skrive *Det kgl. Teaters*

Det ældste kongelige Teater.

Historie, vi maa holde os til det rent Ydre, og vi synes da, at det er sørgeligt, at Jernet er brudt ud i Stenene og har gjort Façaden paa den skønne Bygning helt sort. Kedeligt er det, at man har fremstillet *Holberg* og *Oehlenschläger* udenfor Teatret som et Par værdige Middagsherrer. Hvorledes skal Københavnerne dog af denne eneste plastiske Fremstilling af *Holberg* faa Indtrykket af den lille, vævre og livlige Mand, han

var? Han har næppe nogen Sinde siddet saa værdig i en Stol, og skulde vi haft karakteristisk Fremstilling, havde det været rimeligere at anbringe ham staaende, spejdende med et lunt Glimt i Øjet ud over Torvet efter Byens mange *Jean de France'r* og *Jacob von Thyboe'r*, som hans Øje nok skulde have opdaget den Dag i Dag.. — Det

var jo heller ikke *Konferensraad* Oehlenschlägers Arbejder, der gjorde Lykke paa Det kgl. Teater, men den unge, svulmende *Adams*; hvorfor har da den ellers geniale *Bissen* givet os et Billede som dette? — Saa ærgrer man sig ikke nær saa meget ved at rette Blikket mod Taget og se paa *Ring's* Gruppe, selv om vi har liden eller ingen Glæde af at vide,

Charlottenborg og Gjethuset.

at den fremstiller Apollo i behageligt Selskab med Melpomene, Thalia og Pegasus ved Hippokrenes Kilde. At tænke sig, at man endnu i 1878 kunde opstille en saadan Allegori i vort nøgterne København!

Lige siden 1748, da Frederik d. V. havde skænket det gamle Tjærehus ved Siden af »Giethuset« til Organist C. A. Thielo, har Teatret ligget paa denne Plads paa Kongens Nytorv. *Eigtved* byggede det første Skuespilhus, der fra 1770 overtoges af Kongen og blev »*Den kongelige danske Skueplads*«. Bygningen, der fra først af rummede 780 Tilskuere, blev i Aarenes

Løb udvidet adskillige Gange, bl. a. af Harsdorff, og foran den var anbragt Tragediens og Komediens Muser af *Wiedewelt* og *Weidenhaupt*. De var af Tømmer, Pap, Gibs og Sejldug og oversmurt med Limfarve og Kridt. Det var foran denne Bygning, at Frederik den Sjette som Kronprins standsede paa sit Bryllupstog, medens 9 hvidklædte unge Piger hilste ham med Sang; ved denne Lejlighed var der alt-saa 11 Muser (de to Statuer + 9 levende) til Stede, hvilket *P. A. Heiberg* satiriserer over i sin berømte Indtogsvis:

•Dekorationer og Porte man maler,
synger, hvad elleve Muser besang. •

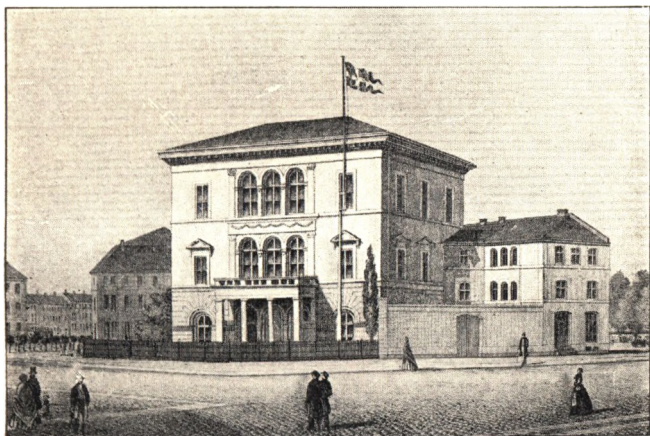
Den gamle Bygning kunde efter alle Udvidelserne rumme 1370 Tilskuere, men var i høj Grad brandfarlig. I 1872 begyndte man under Arkitekterne *Dahlerups* og *Ove Petersens* Ledelse paa Opførelsen af den nuværende Teaterbygning. 1. Juni 1874 spillede sidste Gang paa det gamle og 15 Oktober første Gang paa det nye Theater, der kan modtage 1600 Tilskuere. (Til Sammenligning kan der i Casino være 1350, i Folketeatret 1300, i Dagmar-teatret 1270 og i Odd-fellowpalæets store Sal 1500 Tilskuere).

Hvor Tordenskjoldsgade nu gaar ned, laa i gamle Dage det berømte *Giethus* 3: Kanon- og Klokkestøberi, hvis Lokale ogsaa brugtes som Spisesal for Hoffet i *Christian den Syvendes* Tid, naar Kongen havde holdt Balparé eller Maskerade i Det kgl. Teater, — det maatte han, da Christiansborg var brændt. I Giethuset er ogsaa vort offentlige Musikliv skabt, idet man omtrent ved samme Tid her begyndte at afholde offentlige Koncerter. Men først da Drejers Klub og senere den fine Klub »Harmonien« tog Musik-aftener med paa deres Program, blev der virkelig Musikinteresse i København. I Giethuset boede ogsaa General *Rømeling*; det var ved en af hans berygtede Fester, at *Frederik den Syvende* første Gang traf Figurantinden *Louise Rasmusse*, den senere Grevinde *Danner*.

Vi vandrer ned ad Holmens Kanal og faar straks Udsigt til

»Niels Juel med Kæmpeaanden
og Holmens faste Stok i Haanden».

som hans Genboer, de glade Studenter sagde i deres evigunge Ruskantate. Her boede Minerva-Sønnerne nemlig i den gamle »Slavekirke«; dette Udtryk er

Studenterforeningen 1863.

absolut forkert og kun brugt som Skældsord, thi der har *aldrig* været Slavekirke her; skraas over for ligger det oprindelige *Peschierske* Palæ, nu Landmandsbanken, hvor Studenterne ogsaa i tidligere Dage har resideret. Vi kan til denne Glæde føje en, nemlig den, at en moderne Tilbygning, der skabtes for nogle Aar siden af Professor *Storck*, saa fuldt harmonerer med Hovedbygningen.

Vi drager ad Holmens Kanal forbi den smukke *Nationalbank*, der vil bære sin Mesters, *Herholdts*, Navn til sene Tider; vi kigger, selv om vi just ikke

skal sætte Penge i Banken, indenfor og glæder os over *Hilkers* skønne Lofts- og Trappedekorationer.

I den seneste Tid har der under *Martin Nyrops* altid stilsikre Ledelse bag *Herholdts* Bygning rejst sig en Tilbygning til Nationalbanken; her vil Bankens daglige Ekspedition foregaa, medens den oprindelige Bygning er forbeholdt Administrationen. Naar N. V. *Dorpha* Billeder med Tiden smykker Ekspeditions-

Gammelholms Kanal, hvor nu Begyndelsen af Havnegade er.

salens Indre, vil den sikkert danne en værdig Ramme for det Forretningsliv, der skal føres her. Desværre hindrede denne Ordning af Bankens Byggeforhold, at de overfor liggende gamle Bygninger—»Numrene«, som de kaldtes tidligere, fordi det var de første Huse i Byen, der blev nummererede — forsvandt. Laksegade har faaet en Fornyse gennem Landmandsbankens flotte Udvidelse; men de i sin Tid berygtede Gader ned til Nikolaj Plads skal og bør forsvinde nu, naar Christiansborg bliver færdigt.

Vi nikker genkendende til gamle Biskop *Fogs* Buste bag Holmens Kirkes Gitter og standser paa Holmens Bro for at nyde det dejlige Syn af Kirken, der spejler sig i Vandet, medens *Børsen* fornemt trækker sig lidt tilbage paa den anden Side; dette er et af vor gamle Bys skønneste Partier, og Christian den Fjerdes bedaarende Børs vil til alle Tider være Københavnernes

Fastelavns Mandag paa Børsen.

Kælebarn. Selv om man har nænnet at klistre Privatbankens mislykkede Klump op bag Børsen, hvor de smukke »6 Søstre« før laa, for at knuse dens fine og lette Totalvirkning, skal det dog siges til Byens Ære, at dette Nationalminde er gennemgaaende vel vedligeholdt, og at der stadig gøres meget for at holde det i Hævd. Lad os først og fremmest jage en Pæl gennem den Overtro, at Spiret, de fire snoede Dragehaler, er et Ran fra Sverige. Dette Taarn har aldrig

set Kalmar, det skyldes en brav dansk Haandværksmester, *Vidt Krægen*, som har bygget det her i Byen, og vi skal endnu en Gang mindes *Harsdorffs* Navn med Tak, fordi han, da Bygmester *Anthon* i Christian den Syvendes Dage fik den fortvivlede Ide at erstatte det med en Kuppel, holdt sin mægtige Haand over det.

Der er sagt, at Børsen er for lav, for overlæst.

Nationalbanken og Børsen.

Det er Uret! Gaa engang langs med Façaden. Det er, som man gik langs en Bygning, der altid var smykket til Fest. Man faar ved de mange Afdelinger det rette Indtryk af, at det oprindelig var en Varebørs med mange smaa Kramboder. Og det Liv, der i gamle Dage udfoldede sig langs Børsens Sider og i det indre var ogsaa vidt forskelligt fra det nuværende. Her spadserede Kongens Døtre hen og købte deres Varer, »her valgte adelige Fruentimmer deres Klæder«, og ud imod Kanalerne paa begge Sider laa drægtige Skuder og lossede. I Børstiden falbødes alt, fra Bøger til Bændler, og Jøderne raabte højt paa Rampen

for at anbefale deres Varer. Nu vandrer de højhattede *fine Børsherrer* forbi *Tietgens* korrekte Statue, og det gaar undertiden ogsaa fint og korrekt til derinde. Men det festlige Gavlparti fortæller den Dag i Dag om den brogede Mangfoldighed, hvormed Livet udfoldede sig her. Endnu er Børsen *Handelsstaden Københavns* varme, røde Hjerter; dens stolte Taarn fortæller, at dansk Handel har ranket vort Fædrelands Anseelse højt imod Sky!

Ligeoverfor ligger »den røde Bygning«, hvis første Afdeling skyldes *Frederik den Fjerde*, hvis Buste i Marmor ogsaa pranger over Hovedindgangen med den mægtige Fronton med det danske Vaaben og de mange krigeriske Emblemer omkring. Faa tænker paa, at de Bygninger, der i Aarenes Løb er føjet til, og hvis højtidelige Gange — en ren Labyrint for uindviiede — nu kun genlyder af Embedsmænds og Supplikanters knirkende Trin, i længst forsvundne Tid var Elskerindebolig for Kongernes Mætresser. Her har baade *Sophie Amalie Moth* og *Anna Sophie Reventlow* resideret, og mangt et stuksmykket Loft, mangan en allegorisk Vægdekoration, der nu smykker Bureaukraternes Modtagelsessaloner, var i sin Tid Vidne til Orgier og Fester, som den galante Tids Konger næppe havde drømt om, at Eftertidens Forfattere vilde søge at genfremstille i Bøger og Skuespil, hvis fornemste Tiltrækning netop er den Nimbus, som en svunden Tids Herlighed gyder over dem. Ils sont passées, ces jours de fête! Ingen mistænker vor nuværende røde Bygnings Beboere for et dyrke Gud Amor der — eller hans lille gemytlige Fætter Bachus. — Ogsaa alvorligere Billeder kan vi drømme os til. Vi ser *Struensee* bøjet over sit Arbejde — hans Værelse er uforandret, — vi tænker os en mørk Nat, hvor *Tscherning* i Krigens Tid arbejder rastløst og uden at unde sig Hvile, vi ser alle senere Tiders Ministre *Ørsted*, *Monrad*, *Hall*, *Estrup*, alle de store gamle, der bar vort Fædrelands Vel i deres Haand, ved Arbejdet her.

Bag Christiansborg, Stormbroen.

NIENDE AFSNIT.

SLOTSHOLMEN er endnu, da disse Linier bliver til, under Forandringens Tegn. Længe maatte vi vente, inden Rigsdag og Regering gjorde det hovmodige Ulykkesvarsel, der med Urette er tillagt *Chr. Berg*: »Paa denne Tomt rejser sig intet nyt Christiansborg,« til Skamme; og længe har Slottet været under Opførelse, chikaneret som Bygmesteren har følt sig af de smaaligste og latterligste Arbejdskonflikter.

Og nu, da Slottet i det væsentligste er færdigt af Ydre, har dets Arkitekt, *Thorvald Jørgensen*, beredt København en stor og dyb Skuffelse. Det Hus, der skulde rumme vort fribaarne Lands udøvende, lovgivende og dømmende Magts Repræsentanter, burde have noget frit, højt og luftigt over sig, burde beherske Byen i knejsende Rankhed, og saa har vi faaet en tung og trist Stenkolos med et Taarn, der intet Spir ejer, men selv tynges mod Jorden med en kullet Krone, der minder om en af Frk. Zählens kvindelige Students Huer.

Intet er fjernere og mere fremmed for den Idé, der skulde lyse ud af dette Slot i Harmoni med den Gerning, der skal leve indenfor dets Mure. Saa meget værre er dette, som *Christian den Sjettes* gamle Buegange og Pavilloner yderligere understreger Kluntetheden, blot man ser Sammenføjningen af deres og Slottets Tagbalustre, bliver man forstemt. Hvad vilde Eftertiden ikke dømme om vore Dages Arkitekter, hvis dette Slot skulde være dens monumentale Værk, hvis den ikke havde *Nyrops* skønne Raadhus, der dog skæmmes af Lurblæserne og Paladshotellets og Bristols næsvise Taarne, til Defensor?

Eet blev konstateret, da man begyndte at grave ud til Slottets Bygning, nemlig at Sagnet om *Absalons Brønd*, der sprudler som det Væld, hvoraf Minderne rinder, har ikke een, men flere virkelige Brønde at støtte sig til, og det kan endvidere sluttet deraf, at den Borg, som *Absalon* byggede ved »Havn«, var mere end et almindeligt Taarn, der tillige skulde tjene som Sømærke, hvad man før har troet; det var en efter middelalderlige Begreber endda meget stærk Fæstning. Vi kan da bedre tænke os, hvorledes dens Ringmur har været »prydet« med vendiske Sørøveres grinende Hoveder, der skulde skræmme Efterfølgerne; vi ser i *Bissens* Statue paa Højbroplads en udmærket Illustration til den Begivenhed, *Saxe* fortæller om; *Absalon* laa i sit Badekar i Taarnets øverste Stokværk, da Kuren fra Toppen raabte, at Venderne var i Sigte; Bispen kom i en Fart i sin Rustning og sprængte af Sted til sine Skibe, der altid laa kampberedte, og han slog Fjenden paa en forsmædelig Flugt.

Man antager, at *Absalons* Taarn sank i Grus ved Lybekkernes Mordbrand d. 6. Juni 1368. Men en Del af hans Borg maa være blevet staaende, og der er bygget mere til, og det er da fra dette *Københavns Slot*, at Dronning *Philippa* fik Lejlighed til at sige Fjenden en varm Tak for sidst, medens hendes konkelige Gemal, *Erik af Pommern* var beskæftiget med

andre Statssager i Sorø. Man har sikkert gjort denne Sørøverkonge blodig Uret i den Dom, der er fældet over ham. Han var sikkert en dygtig Konge; men han bukkede under for en Tid, han var forud for, og som ikke forstod ham. At der til den ældste Højbro knytter sig et Sagn om, at een af hans Friller der fik sig en Omgang paa Bagdelen af en forarget københavnsk Borger, fordi hun — Tjenestemøen *Cæcilie* — var Terne hos selve Dronningen og altsaa sveg sin Frue, kan i ingen Maade nedsætte den historiske Dom over Kongen; hvilken anden Konge i de Tider kunde siges fri for galante Forbindelser?

Det var ogsaa paa denne Højbro, at to af Kong *Hans'* Riddere, *Ebbe Strangesøn* og *Bjørn Andersøn* kastede Kongens Fjende, den sikkert uskyldige *Poul Laxmand* i Kanalen, saa han druknede. Historien har ikke kunnet frikende Kong *Hans* for Medviden i dette Mord. — Vi mindes Slotsherren *Torben Oxes* drøvelige Skæbne i Anledning af *Dyvekes* Kirsebær; vi ser *Joachim Rønnows* arrogante Krav paa at blive Slottets Herre og hans velførtjente, ynkelige Endeligt i en af Blaataarns Kældere. — Saa skifter Billedet til *Frederik den Andens* og *Christian den Fjerdes* stolte Fester, hvorved de søger at overbyde deres sydtyske, fyrstelige Svogre i Glans; vi glæder os ved Tanken om de morsomme Komedier, der ved saadanne Lejligheder opførtes paa Ridebanen, og hvori selveste Danmarks Vovehals, *Peder Skram*, tog saa levende Del i Kampen mellem *David* og *Goliath*, saa at han sprang op og anførte de Skuespillere, der agerede Jøder, til de slog Filistrene paa veritabel Flugt og efterlod virkelig saarede paa Skuepladsen.

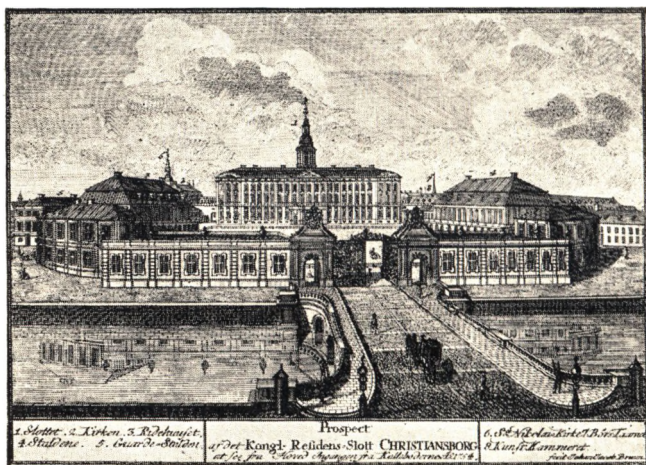
Kong *Christian den Femte* holdt ikke af Københavns Slot, det var ham for mørkt og trist, og hans Samvittighed var ej heller rolig der, fordi han endnu i Blaataarns Fangehul gemte den ulykkelige *Leonora Christine*; han foretrak at residere paa Slottet i Hagen, *Christian den Fjerdes* lyse og festlige Rosenborg,

og det skønt der fra *Frederik den Tredies* Tid var alskens Forlystelser paa Københavns Slot, saasom Bure med Løver, Dromedarer og Tigerdyr; der savnedes kun Krokodiller »af samme Slags som gaar i Ægyptens Nil«; men de var ynkeligt døde af Kulde ved Sprogø paa Vej herop. *Frederik den Fjerde* ombyggede siden dette Slot.

Svært var det for *Christian den Sjette* at faa Absalons gamle Mure af Vejen, da han skulde have *Eigtved* til at bygge det pragtfulde Christiansborg, hvorefter vi nu kun har de dejlige Staldbygninger tilbage. De maatte sprænges bort med Krudt, saa solide var de gamle Munkestens-Mure. Men da Slottet er færdigt, er det et levende Udtryk for Enevældens Glans og Magt. Et bevæget Liv førtes paa dette pragtfulde Slot, over hvis Ridebane Borgeren kun gik, naar han allerydmygeligst holdt Hatten i Haanden. Dets Gange og Gallerier fyldtes, naar Pavkerne forkyndte ud over Slotspladsen, at nu gik Majestæterne til Bords, med det allerunderdanigste Publikum, der forlystede sig med at se Majestæterne spise. Sørgelige Minder fletter sig i *Christian den Syvendes* Dage ind i de glansfulde Hofballers og Bal masqué-ers Lys, hvor den ulykkelige Fyrste endnu førte sig med kongelig Anstand i Dansen, og hvor han optraadte som Skuespiller i »Zaire«. Angstbudet om Fodgardens Oprør Juleaften 1771, hvor den forskansede sig i selve Slottets Port, fordunkles af Rædselsnatten i Januar 1772, da *Caroline Mathilde*, *Struensee* og *Brandt* fængsledes i dets Sovegemakker. Var det Baal, der tændtes i Slottet den 26 Februar 1794 og lagde Slottet øde, en Hævn over den ulykkelige Prinsesse af England og de to Grever, hvis Kroppe klædte Hjul og Stejle paa Fælleden?

Først 1828 fik Danmark Raad til at indvie sit andet Christiansborg, simplere og alvorligere i sin Stil; men stilrent og majestætisk i sit Ydre, som det havde formet sig under *C. F. Hansens* Arkitektsnille. I 56

Aar skulde dette Slot danne Rammen for Sorg og Glæde i Danmarks Historie. Med Rette rider Grundlovens Giver, Kong *Frederik den Syvende*, nu foran det Slot, hvor han gav Folket Frihed og underskrev Danmarks Riges Grundlov. En Skam for Københavnerne var de Optøjer, de lavede paa Slotspladsen og Ridebanen omkring Nytaar 1859 for at forhaane

Christiansborg Slot set fra Marmorbroen.

Grevinde *Danner*, der, man mene ellers hvad man vil om hende, dog havde den uvisnelige Ære at holde vor sidste oldenborgske Konge oppe, saa at hans mange gode Egenskaber kom Landet til Gavn, og ved sin Død paa en smuk og kærlig Maade at anvende sin Formue til Hjælp for de smaa i Samfundet, hun selv i sin Ungdom havde hørt til.

Var det atter Hævnens Røst, der lød hin 3. Oktober 1884, da det andet Christiansborg sank for Ildens Magt; som København maatte skæmmes af en Ruin i 54 Aar efter *Christian den Sjettes* Slots Brand, har

det nu snart ventet i 34 Aar paa at faa en tarvelig Erstatning for *Frederik den Sjettes* Kongeborg.

Buegangene er nu kun de Elskendes Eldorado, — vi kender det alle godt fra *Erik Henningsens* Maleri; men i Enevældets Tid var Spadsereture her en yndet Folkeforlystelse. Ikke mange tænker paa, naar de haster gennem den venstre Buegang, at de passerer det gamle *Hofteater*, som har været Vidne til saa megen Historie. Det var, da *Eigtved* vilde benytte Charlottenborg til Kunstakademi, at han fik flyttet den italienske Opera over ovenpaa Staldbygningen, hvor Kongens Rustkammer hidtil havde været. Dette skete 1753, men først 14 Aar efter indrettede *Stanley* Teatret til dagligt Brug, og her fandt da Forestillinger Sted, hvortil Billetterne uddeltes gratis, og hvor man snart afvekslede med danske og franske Skuespil. Imellem holdt Kongen ogsaa her ret vilde Maskerader, hvor der spillede »Faraobank«, og hvor Kærlighedsguden drev sit kaade Spil bag Maskerne. Saaledes dansede *Struensee* og *Caroline Mathilde* deres sidste Dans paa det Bal masqué en domino, der gik forud for Arrestationen. Men det var ogsaa paa dette lille Teater, at *Johannes Ewald* fik sin første Oprejsning for al den Uret, han havde lidt, idet Skuespiller *Schwartz* med sit dramatiske Selskab under Hoffets allernaadigste Bifald opførte hans »Balders Død« og derved aabnede ham Adgangen til Det kgl. Teater og satte ham i Stand til at skrive »Fiskerne«. Det var ogsaa paa Hofteatret, at *Rahbek* begyndte den første dramatiske Elevskole, og endelig er den lille Scenes Navn uløseligt knyttet til den berømte Sæson 1855—56, da *Høedt* og *Michael Wiehe*, misfornøjede med det *Heibergske* Regimente, vandrede over til *Lange*, som viste, at man, naar man har saadanne Kræfter, kan drive et Privatteater med Overskud i København.

Enhver, der elsker det gamle, bør gaa sig en Tur ind i Gaarden til de gamle Bygninger, der knytter sig nær til Slottet og er opførte paa opfyldt Grund

ved Slotsholmens Udkant, jeg mener *Proviantgaarden*, *Tøjhuset* og det gamle *Kgl. Bibliotek*, nu Rigsarkivet. Denne sidste Bygning var oprindelig Tøjhus, da *Christian den Tredje* opførte den, men *Frederik den Tredje* gjorde den til Kunstkammer og Bibliotek. Og det var paa anden Sal, at de berømte *Guldhorn* opbevaredes, som fik en saa sørgelig Ende, men som fik nyt Liv igen gennem *Adam Oehlenschlägers* her-

Christian den IV.s Galejhavn.

lige Digt. Her voksede Det kgl. Bibliotek fra en ringe Begyndelse til over 600,000 Bind, som højlødt krævede et nyt og sikrere Hjemsted, hvad de jo ogsaa har faaet. Her præsenteredes *Peder Schumacher* første Gang for Kongen og blev hans Bibliotekar, og her tilbragte han som *Griffenfeldt* sine første Fængselsdage.

Christian den Fjerdes »*Lange Tøjhus*» og *Proviantgaarden* er, sete fra Gaarden, saa ejendommeligt smukke, at man aldrig kan blive træt af at se paa dem. Men hvad vil denne Skønhed sige mod det, der

har været, den Gang Vandet gik helt ind imellem de to gamle Bygninger, der spejlede deres Mure deri, og Krigsskibene laa med deres tunge Skrog dybt i Bølgerne for at proviantere derinde! Det var noget andet end den kedelige Gaard, hvor Græsset vokser vildt imellem Brostenene, som vi nu maa se paa.

I den seneste Tid kan vi dog glæde os over den kønne Gaard foran Det kgl. Bibliotek med *Søren*

Gammelstrand med Vejerhuset og Walkendorfs Pakhus t. v.

Kierkegaards Statue og fornøje os ved et Besøg paa Teatermuseet, som forhaabentlig en Gang finder et værdigere Hjem.

Paa den anden Side Slottet ligger den smukke Slotskirke, der oprindeligt opførtes som en af Slottet uafhængig Bygning af *Christian den Sjette*, men først indviedes den 27. November 1740. Kirken, der var lige saa pragtfuld som Slottet, delte Skæbne med det ved Branden i 1794; *Frederik den Sjette* lod *C. F. Hansen* genopføre Kirken i mindre prunkende, men ren og værdig Stil, og den indviedes ved Tusend-

aarsjubelfesten for Kristendommens Indførelse i Danmark den 14. Maj 1826.

I den første Kirke salvedes *Christian den Syvende* og *Caroline Mathilde* d. 1. Maj 1767, fra *Frederik den Syvendes* Konfirmation d. 21. Maj 1826 er vore kongelige Personer blevet konfirmerede der, og Kongerne *Christian den Niendes* og *Frederik den Ottendes* *Castrum doloris* fandt Sted der.

Thorvaldsens Museum med Mesterens Grav er den sidste Bygning, vi skal dvæle ved paa Slotsholmen. En Del af Museets Mure er Rester af en gammel Staldbygning, og der er desværre ingen Tvivl om, at de synker; thi de staar paa opfyldt Grund paa den gamle Skarnholm, hvor vore Forfædre forrettede deres Nødtørft.

Det er sagt, at Museet gemmer *Thorvaldsens* jordiske Levninger i skønnere Omgivelser end nogen anden Mands eller Kvindes i Danmark, ja maaske i hele den vide Verden — i Midten af hans egne skønne og udødelige Værker, og dette er lige saa sandt som, at det var en smuk Tanke af *Frederik den Sjette* at skænke Grunden, af Københavns Kommune og Borgere at bekoste Opførelsen, ligesom *Bindesbølls* Bygning og *Sønnes* ydre Vægdekorationer er Mesteren fuldt ud værdige. I Begyndelsen holdt man ogsaa Hævd over dette nationale Minde, *Christian den Ottende* prydede Frontespicen med en Victoria, kørende paa en Qvadriga, efter *Thorvaldsens* egen Model, kun den ene Hest er af *Bissen*, men siden har man trods adskillige Varselsraab ladet Museet henligge i en Tilstand, der har været en Skam for Københavns Kommune. Først i den allersidste Tid har man begyndt at gøre det forbrudte godt igen; man har i Hr. *Mario Krohn* faaet en energisk Direktør, der med godt Mod har ryddet Støvet af det indre og arbejder paa at erstatte mindre gode Afstøbninger med Originaler; han vil nu ogsaa lukke op for Hovedindgangsportene, saa at man ikke skal om i Smøgen i

Hans Jørgens Gaard (ingen ved, hvem den *Hans Jørgen* er, der gav denne Gaard Navn) for at komme ind; men endnu har vor Bys Ledelse en Ærespligt at opfylde ved at sætte selve Bygningen i anstændig Stand og ved at faa Ende paa de endnu endeløse Forsøg paa at restavrere Fresko-Malerierne paa Façaden. Før dette sker, har København ikke betalt sin Gæld til sin største Kunstner, hvis storslaaede Gave til sin Fødeby forpligter denne til at vogte og værne om Skatten.

Vi kan ikke ende vor Vandring her uden at kaste et Blik over til den gamle Købmandsgaard paa den anden Side af Kanalen, der, da *Christian den Sjette* som Kronprins fik Bolig der, fik Navn af »Prinsens Palæ«, oprindeligt tilhørte den Købmand Wigant Mickelbecker, efter hvem Wigantsgaden opkaldtes, men inden den Tid havde den som »Palæet i Kalveboderne« erhvervet sig sin største Navnkundighed ved i 1716 at tjene til Bolig for Czar *Peter den Store*, som med Undtagelse af de faa Nætter, da han boede i Thotts Palæ, husede eller rettere huserede her; thi han og hans Officers fornemste Plaisanterie var, naar de blev fulde, at skyde til Maals efter de fine Stuklofter. Da *Frederik den Femte* havde boet her som Kronprins, fik han nogen Kærlighed til Stedet og lod det restavrere af *Harsdorff*, der gav det dets nuværende Skikkelse. Det blev da et Slags »adeligt Vartov«, hvor de afdankede Hofembedsmænd nød Naadensbrødet, hvor de navnkundige Malere *Abildgaard* og *Jens Juel* havde Atelier i Riddersalen, og hvor *Højesteret*, *Videnskabernes Selskab* og *Selskabet for nordisk Oldkyndighed* har haft Lokaler. Midt i forrige Aarhundrede blev det indrettet til Nationalmuseum, men det maa blive en Opgave nu, da Det kgl. Biblioteks Skatte er bragt i Sikkerhed, at søge et mindre brandfarligt Sted ogsaa for de Kostbarheder, der rummes i Prinsens Palæ. — I Haven bag Museet staar den Skamstøtte, som fra 1660 til evig Tid skulde have staaet paa Graabrødretorv til Minde om Ulfeldts Forræderi.

Hvor megen Sorg end København i Tidernes Løb har voldet os ved sin Vanrøgt og sin altfor pludselige og voldsomme Voksetrang, er og bliver det dog Landets Hjertebarn, det Sted, hvor dets Sønner længes imod fra de lange Rejser, hvor de bedst føler sig hjemme, hvor de maa træde varligt paa Mindernes Grund; der er ogsaa en uerstattelig Skat i dem, en dyb Poesi rummes i de simple Ord:

De svandt, de svandt!
